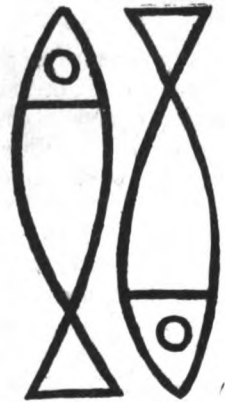

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Kerstfeest - het feest van het nieuwe begin

Weer is het Kerstfeest geworden. En een veelstemmig lied over het Kind in de kribbe, de engelen en de herders zal weer klinken over heel de wereld, gezongen in allerlei toonaard door mensen van velerlei ras, taal en cultuur.

Maar we weten het - en het is een smartelijk ding zich dat te realiseren: er zullen heel wat schrille klanken en valse geluiden in dit lied worden gemengd.

Want velen zullen in hun gezang niet méer vertolken dan de ontroering over het aandoenlijke gebeuren in die donkere stal. Ze zien niet meer dan de serene jonge vrouw met haar kleine kindje, de goede, geduldige Jozef en de „herderkens“ in de „stille nacht“ — die in feite helemaal niet stil is geweest.

Er zijn anderen die ook op het Kerstfeest in de eerste plaats met zichzelf, met de eigen „ziel“ bezig zijn. Hun belangstelling zal zich namelijk speciaal richten op wat mét en vóór en vooral in hen door dat Kind moet worden verricht of reeds is gedaan. Ze spreken misschien wel van een „kerstfeest in eigen ziel“. Want, zo leeft het in hen, als Jezus ook niet in hen geboren wordt dan is alles wat voor negentien eeuwen in Bethlehem is geschied tevergeefs geweest.

Voor heel velen is voorts de geboorte van Jezus niet meer dan een „symbool“, of „teken“, de plastische uitbeelding van een „idee“. Ze spreken van een openbaring van de „Christusgeest“. Anderen filosoferen ook in verband met de geboorte van de Heiland over „vorm“ en „inhoud“, over „gestalte“ en „gehalte“ van de openbaring van God. En er zijn ook mensen die ronduit verzekerden dat we in het kerstverhaal niet te doen hebben met een betrouwbaar bericht omtrent een heilsfeit, maar met een *mythe*, waarin de oude kerk haar existentiële levenservaring heeft geprojecteerd.

Deze laatste „visie“ op het Kerstwonder leeft thans in honderdduizenden. Toen een paar jaar geleden een hoogleraar in de theologie aan een Duitse universiteit over de geboorte van Christus sprak en aan zijn honderden studenten-toehoorders vroeg de hand op te steken als ze nog geloofden dat Christus werkelijk was ontvangen van de Heilige Geest en geboren uit de maagd Maria, ging niet één enkele hand omhoog.

We zullen het nu goed moeten weten en vasthouden, dat we alleen dan gelovig, christelijk, kerstfeest kunnen vieren als we gegrepen worden door het kerstfeest, dat is: door het wonder dat de levende God voor negentien eeuwen in Palestina door zijn Geest en Woord heeft gewrocht. Of anders gezegd: om tot het ware kerstfeest-vieren te komen moet onze geloofsactiviteit zich geheel en al concentreren op het *werk* van God dat Hij toen volbracht en op de *woorden* welke Hij daarbij sprak.

Daarbij moeten wij ons tegelijk ook steeds voor ogen houden dat dat wonderwerk hier

en nu gestalte voor ons krijgt, naar ons toekomt en als een macht in ons leven indringt door het Woord der Schrift, waarin de Heilige Geest het aan ons meedeelt. Dat Woord is het „middel“ waardoor óók het Kerstgebeuren in de loop der eeuwen steeds opnieuw gestalte en actualiteit ontvangt, waardoor we er metterdaad in betrokken worden en het tenslotte ook zijn effect in ons leven bereikt.

Als we zo gelovig bezig zijn met de daden Gods die Hij in de volheid des tijds in en om Maria en haar Zoon volbracht, zal voor ons in volle glans gaan schitteren, dat het Kerstfeest het feest is van het *nieuwe begin*. Het feest van de *nieuwe mens* en de *nieuwe mensheid* en het *nieuwe verbond* en het *nieuwe Koninkrijk*, ja, van de *nieuwe wereld*.

In Bethlehem werd voor ruim negentien eeuwen, op een bepaalde, op een kalender aanwijsbare dag, het kindeke Jezus geboren.

Die geboorte verliep volkomen „normaal“. Dokters zouden er niets bijzonders bij hebben ontdekt. Van buiten gezien was het pas geboren kind ook een heel gewoon jongetje. Om zijn hoofdje blonk geen stralenkrans. En het moest door zijn moeder gevoed en verzorgd worden op precies dezelfde manier als dat met alle andere pas geboren kinderen het geval is.

Dat heel gewone kindje was evenwel tegelijk het wonder aller wonderen. Het was echt mens. Niets menselijks was het vreemd. Maar tegelijk was het ook de waarachtige eeuwige God. Het was de eeuwige Zoon van God. En als zodanig was het niets Goddelijks vreemd. De Schrift noemt Jezus zonder meer de Zoon van God, maar ze spreekt niet minder over Hem als „de mens Jezus Christus“ en „een man van God“.

Het wonderlijke in de ontvangenis en geboorte van onze Heer Jezus Christus bestond hierin dat Hij als mens niet in onze wereld en in onze mensheid is ingekomen volgens de mogelijkheden waarnaar en langs de wegen waarop alle andere mensenkinderen verschijnen onder de zon. Bij het in 't aanzijn komen van deze mens was God namelijk de enige, de volstrekt enige Roeper, Werker, Verwekker.

Nadat de beide eerste mensen geschapen waren ontstonden alle volgende mensenkinderen dank zij de coöperatie, de samenwerking-in-liefde van een man en een vrouw. Zo was en is Gods orde voor het ontstaan van de milliarden mensen met welke God zijn wereld bevolken wilde.

Bij het ontstaan van het kind Jezus wordt evenwel de man volledig uitgeschakeld. Maar — dat geschiedt dan tegelijk ook met de vrouw! Want als bij een samenwerking van twee partijen één daarvan op nonactiviteit wordt gesteld, wordt daarmee tegelijk ook de andere voor wat de in geding zijnde samenwerking betreft tot niets-doen ge-

doemd. Daarom is niet alleen Jozef, maar evenzo zijn ondertrouwde vrouw volkomen passief bij het in beweging zetten van het nieuwe leven dat zich straks melden zal in Maria's schoot. Het wonder komt over haar. De Heilige Geest verricht zijn mysterieuze verwekkingsdaad in Maria geheel alleen. God betreedt zo bij het ontstaan van dit nieuwe leven een geheel nieuwe weg. Met behoud van wat is, maar met volledige uitsluiting van iedere menselijke medewerking verwekt God de Heilige Geest het „vlees“ van Christus als iets volstrekt nieuws uit het oude lichaam der mensheid.

Dit wonder was nog nooit vertoond. Dit is een nieuwe, een unieke daad van de Almachtige. Het woord van Jesaja dat God „iets nieuws“ zal gaan werken vindt ook en vooral bij de ontvangenis en de geboorte van Jezus zijn vervulling. Jezus is niet zonder meer een schakel in de keten die bij Genesis I is begonnen. Hij is de nieuwe, de volstrekt nieuwe mens door Góð alleen geroepen, gevormd uit de stam van het oude mensengeslacht. Zeker, de band met de oude mensheid wordt bewaard, maar er kwam toch een geheel „nieuwe“ mens. Alle mensen worden om zo te zeggen uit de mensheid *uitgeboren*. Maar Jezus Christus wordt *in* de mensheid *ingeboren*. Wat we in Bethlehem mogen bewonderen is *her-schepping*.

En zoals bij de schepping niemand Gods medewerker was, zo volbracht God ook de her-schepping geheel alleen. Alle „tweede oorzaken“ vielen daarbij weg. Zeker, als het nieuwe leven eenmaal in beweging is gezet, dan mogen Maria en Jozef beide Gods medewerkers worden. Maria mag het komende Kind gelovig dragen onder haar hart en het met vreugde ter wereld brengen. En daarna is het de taak van Maria en Jozef het Kind te verzorgen, te beschermen en op te voeden. Maar het *begin* — dat werkte God alléén.

Jezus Christus is op deze wonderlijke wijze ter wereld gekomen, God heeft Hem op deze nooit tevoren betreden weg in het leven der mensheid ingebracht, omdat Hij naar Gods orde zó alleen de Heiland der wereld kon worden.

Want we weten het achteraf uit de Schrift: zou de wereld gered kunnen worden dan moest er weer een „Adam“ komen, een nieuwe, een „laatste“ Adam, een nieuwe „wortel“ van het menselijk geslacht. Zo was nu eenmaal Gods hoge, heilige orde. Deze nieuwe laatste Adam zal God in de wereld laten komen in de mens Jezus Christus. En dáárom wordt Jezus nu zo wonderlijk ontvangen en geboren. Dáárom kwam Hij ter wereld zó dat Hij wel echt met het ganse menselijke geslacht was verbonden en wel echt ons vlees en bloed aannam, maar tegelijk ook zó dat Hij toch een geheel *nieuw* mens was. Een nieuw begin van een *nieuwe* mensheid.

Omdat God de mens Jezus Christus zo verwekte, stond Deze ook buiten die verbanden, die kaders waarin wij allen met Adam zo verbonden zijn dat wij in hem zondigen en schuldig staan voor God. Alle mensen staan via hun vader en hun moeder in gemeenschap met Adam en hebben zo

deel aan de zonde die onze eerste voorvader in het paradijs bedreef en aan de schuld die daardoor op hem kwam rusten. Maar met Jezus is dat zo niet! Hij staat buiten dit kader. En zo bewerkte God óók op deze wijze dat de Middelaar Gods en der mensen, de mens Jezus Christus zonder zonde en schuld rein en heilig ter wereld kwam.

En déze laatste Adam gaat nu winnen en vergaderen een nieuw mensengeslacht. Ja zeker, Hij zal het roepen en verwekken uit de oude mensheid. Maar Hij zal dat niet doen via de banen van de natuurlijke voortplanting. En Hij zal het niet samenbinden in een gemeenschap van vlees en bloed. Neen, Hij zal een *nieuwe* mensheid formeren door de kracht van Zijn Geest en Woord. Hij zal die voorts samen vergaderen tot een gemeenschap des *geloofs*, tot een gemeenschap van *heiligen*. En van deze nieuwe mensheid zal Jezus het Hoofd zijn en alle anderen zullen zijn lichaam vormen, met Hem verenigd door de Heilige Geest van God.

Omdat het Kind in de kribbe door God is gemaakt tot de laatste Adam zal Hij nu overnemen en volbrengen de grote taak, welke God aan de eerste Adam had opgedragen en die deze zo schandelijk van zich had geworpen.

Jezus Christus zal alles doen wat God krachtens het verbond, waarin Hij de mensheid opnam van Adam en zijn nakomelingen had gevraagd en nog steeds vraagt, maar waarvan deze nooit iets terecht brachten en terecht brengen. Hij zal de éne alomvattende wet, welke God de mensen stelde en die deze dag in dag uit overtreden volkomen vervullen. Dat wil zeggen: Hij zal God en de naasten volmaakt liefhebben. En dat zal Hij doen in onze paats. Maar daarmee is nog niet alles gezegd. Jezus Christus zal ook de straf, de eeuwige straf welke God op de zonde der mensheid stelde, namelijk de eeuwige verdoemenis, voor ons dragen. Wij zouden daaronder voorgoed zijn vergaan. Maar de Heiland neemt die voor ons over en draagt die reeds van zijn geboorte af tot dat ze in Hem geheel is uitgewoed.

Dit vooral is het grote en heerlijke van het Kind in de kribbe. Het zal voor ons alles *doen* wat wij hadden moeten doen en waarvan we niets terecht brengen. En het zal bovendien alles voor ons *lijden*, wat als rechtvaardige straf over ons komen moest en waaronder wij voor eeuwig zouden ondergaan.

Als we dit alles uit de Schriften horen en overwegen, zien we ze tegenover elkaar staan: de eerste en de laatste Adam. De eerste — een stralende, gelukkige mens in Gods paradijs; de laatste — een armelijk Kind in de kribbe. De eerste — levend in Gods volle, rijke gunst; de laatste — aanstonds ademend in een klimaat van toorn en ellende, van vloek en dood. De eerste — sterk en schoon in een wereld van louter harmonie; de laatste — gekomen „in gelijkheid van vlees van zonde”, zwak, een worm en geen man, geworpen in een wereld vol haat. De eerste — met als enige taak God en de naaste lief te hebben; de laatste — torsend de last van de eeuwige toorn van God over de zonde van de gehele wereld.

Ja, onder Adam is Jezus weggezonden als Hij wordt neergelegd in de kribbe. Maar boven, ver boven Adam zal Hij eenmaal uitrijzen in blinkende glorie, als Hij alles voor de zijnen heeft volbracht. Eenmaal zal Hij het „nieuwe en eeuwige testament, het verbond der genade en der verzoening” besluiten, vastmaken voor eeuwig, en de zijnen daarin doen genieten van de eeuwige zaligheid, die Hij voor hen heeft verworven en die Hij hun schenkt door Zijn Geest en Woord.

Maar het Kind in de kribbe is nog meer. Het predikt ons namelijk in wat het is en

doet ook het geheimenis van het herstelde Koninkrijk van God.

Dat Koninkrijk is naar zijn eigenlijke wezen dit, dat de mensen in vrijwillige gehoorzaamheid, in pure liefde God dienen met alles wat ze zijn en hebben en doen. Het is het dienen van God als hun grote alomvattende levenstaak, hun enige levensvreugde.

Dat Koninkrijk had eenmaal geschitterd in de morgenstond der wereld. Adam was toen de koning van al het geschapene. En zo, in die functie boog hij zich in volmaakte liefde voor zijn Schepper, die tegelijk zijn hemelse Vader en zijn goddelijke Vriend was: En daardoor en zo bloeide Gods Koninkrijk op aarde in volle, ofschoon nog niet onaantastbare en duurzame heerlijkheid. Maar reeds in de allereerste aanvang van de wereldgeschiedenis was dat Koninkrijk van de aarde verdwenen. Alleen in de hemelen waren toen nog schepselen, die hun God volmaakt dienden. Alleen de engelen waren nog trouwe onderdanen van God. De mensen waren in Adam van God afgefallen. Zo had dat Koninkrijk zich teruggetrokken in de hemel. Het had een Koninkrijk van aarde en hemel moeten zijn. Maar het werd niet meer dan een Koninkrijk der hemelen.

Maar zie nu naar de kribbe. Daarin ligt het Kindeke, dat eenmaal zeggen zal: mijn spijsje is te doen de wil van mijn Vader die in de hemelen is. Jezus zal na de val in het paradijs weer de eerste der mensen zijn, die de God van hemel en aarde volmaakt in alles met liefde dienen zal. En als Hij alles heeft volbracht wat Hij voor ons op aarde moest doen, zal Hij als loon op zijn arbeid 'alle macht' ontvangen in hemel en op aarde. Zo komt in Jezus Christus het Koninkrijk Gods weer op de aarde terug. Hij zal het eenmaal zeggen: het koninkrijk Gods is — in Mij — midden onder u gekomen.

En al wie in Hem gelooft wordt van dat Koninkrijk voor eeuwig onderdaan.

Voor wie het Kind in de kribbe in het licht van het Evangelie mag zien, openen zich ten slotte nog de allerwijdste perspectieven.

Hij ontdekt namelijk dat binnen de enge wanden van de kribbe in de pas geboren Verlosser niet minder dan een nieuwe wereld besloten is. Een wereld heilig, rein, volmaakt, eeuwig. In het zo juist geboren Kindeke geeft God de aanvang, het beginsel, de wortel, het fundament van die nieuwe wereld.

Want dat Kind zal groot worden en de zonde der wereld wegwassen met zijn bloed. Hij zal de macht van Satan, de overste van „deze wereld”, breken. Hij zal de mensheid vernieuwen door zijn Geest en Woord. Hij zal degenen die de Vader Hem gaf vergaderen en maken tot zijn lichaam, tot de schare die niemand tellen kan. En straks zal Hij door de grote, finale wereldbrand heen de gelouterde, vernieuwde wereld, bevolkt door de nieuwe mensheid, als het definitieve resultaat van al zijn arbeid overgeven aan zijn Vader opdat Deze alles in allen zou zijn.

En we weten het nu: het grote Kerstgebeuren is, gelukkig, voor goed voorbij. En Pasen en Hemelvaart en Pinksteren evenzo. Jezus Christus heeft reeds ontzaglijk veel gedaan om zijn éne grote verlossingswerk tot voltooiing te brengen. We mogen nu uitzien naar de laatste, of beter gezegd, de éérste dag! De eerste dag van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde.

Welnu, laat ons dan echt Kerstfeest vieren. Dat wil zeggen: laten wij gelóven dat de Zoon van God voor negentien eeuwen in Bethlehem waarachtig vlees werd en in de Geest verlangen naar de laatste daad in deze bedeling van Hem die eenmaal in de kribbe lag — zijn wederkomst op de wolken.

TE BERDE

„Ere zij God in den hoge, en vrede op aarde bij mensen des welbehagens”. Zo zongen in de kerstnacht de engelen in het luchtruim boven het veld van Bethlehem.

Het onzegbare wordt gezegd, het wordt zelfs gezongen: „God met ons”.

Het „Ere zij God in den hoge” raakt ons mensen wel zeer. Want het is het niet onze oerzonde dat wij altijd het aardse, het zichtbare, het gegevene verzelfstandigen? Is het niet onze oerzonde, dat wij ons zelf genoegzaam achten en onze wereld genoegzaam in zichzelf? Is het niet onze oerzonde, dat wij altijd twee-dimensionaal, op eigen niveau, denken voelen en handelen? Is het niet onze oerzonde, dat wij altijd de vertikale banden, de banden naar de hemel en de banden naar de hel zelf trachten door te snijden?

En is niet tegelijk met de schuld van deze oerzonde de ijdelheid, de vruchteloosheid, de uitzichtloosheid van het aardse, van het zichtbare aanwezig?

Maar op kerstfeest is het duidelijk geworden. God zelf zendt zijn Zoon vanuit de hemel naar de aarde, en de hemelse legermacht zingt zijn eer. De vertikale banden worden opnieuw gelegd, een derde dimensie wordt de wereld dwingend opgelegd. Onze verzelfstandiging, onze zelfgenoegzaamheid, en onze ijdelheid en uitzichtloosheid breken stuk. God dwingt ons op kerstfeest onze ogen omhoog te richten.

Ik moet denken aan die mooie kerstpsalm van Lodewijk de Vogt, waarin het motief „God met ons” steeds terugkeert en steeds blijft naklinken.

Immanuel! Dan mogen de schorsers, de afzeters, de censuristen, de moralisten onder ons leren dat hun handelwijze voortkomt uit angst, en dat hun gedrag gebaseerd is op de code van de zelfgenoegzaamheid. En dan mogen de geschorsten, de afgezetten, de gecensureerden en de kerkelijk gedemoraliseerden leren dat hun twijfel, hun getob, hun uitzichtloosheid eveneens vreemd is aan het kerstevangelie.

Kyrie eleison. Heer ontferm U onzer.

„Vrede op aarde”. Het behoort tot de gewoonte in onze kring om nogal schamper te doen over alle sfeer rond Kerst. Akkoord. Want de woorden „Vrede op aarde” worden in deze dagen meer geciteerd dan die van het „Ere zij God”.

Maar inmiddels blijft toch maar waar dat Christus genoemd wordt de Vredevorst.

Vrede is niet een neutraal iets, wat wij er vaak van maken, maar een heilsfeit. De vrede wordt in de Bijbel altijd als iets positiefs beschreven en als een weldaad van God ervaren.

„Groot zal de heerschappij zijn en eindeloos de vrede op de troon van David en over zijn koninkrijk, doordat hij het sticht en grondvest met recht en gerechtigheid, van nu aan tot in eeuwigheid.”

v. O.

Christelijk-ethische beschouwingen over de moderne literatuur ¹⁾

Dat dit onderwerp vandaag aan de orde wordt gesteld is begrijpelijk. Literatuur als kunst immers is een integrerend deel van het moderne leven geworden. Zij stelt de christen die zijn tijd wil verstaan daarom ook de ethische vraag, hoe en in hoeverre met haar te verkeren.

Toch is de formulering van het onderwerp ook opvallend. Aan de ene kant schijnt het ook onder christenen bijna taboe te worden om over kunst en literatuur te spreken anders dan als boven normen verheven — en dan komt de ethiek er uiteraard niet aan te pas —; anderzijds worden er uit de praktijk door uitgever, onderwijsmensen en zedepolitie dringende vragen gesteld waarop het enige antwoord schijnt te zijn een verwijzing naar de mondigheid en derhalve de vrijheid van de lezer.

Het opvallende van uw probleemstelling is, als ik het goed zie, dat u zich nog door uw christelijke vrijheid benauwd weet, vandaag, en zich niet zonder meer gewonnen geeft aan de gulle leus van wat ik zou willen noemen een algemeen protestants-christelijk cultuurisme, een cultuur bedrijven in zogenaamde christelijke vrijheid maar zonder gehoor voor de waarschuwend stem van de formeerder en meester van onze nieren en ons hart.

Deze vraagstelling acht ik verblijdend. Ze sluit aan bij een enkele jaren geleden verschenen boekje over kunst en amusement, van de tegenwoordige professor Rookmaaker van de Vrije Universiteit, dat heel wat verschaald puritanisme opruimt en tegelijk opnieuw en rechtstreeks uit de bijbel een nieuwe levensstijl zoekt te vinden ten aanzien van de omgang met de moderne cultuur. De literatuur komt daar niet aan bod; het boekje handelt met name over de beeldende kunsten. Het wil geenszins pretenderen het laatste woord te geven; het vraagt om gesprek. Ook heeft het iets bijzonder fris²⁾, omdat de auteur door zijn afkomst en zijn bekering op wat later leeftijd niet gebonden is door een christelijke traditie. Te verblijdender is het daarom dat in het onlangs opgerichte Christelijk Cultureel Studentencentrum met deze vragen ernst zal worden gemaakt.

Op het domein van literatuur en kritiek schijnt het zover nog niet te zijn. De stem van senator Algra is spreekwoordelijk geworden als die van een roepende in de woestijn. Ze is bovendien kwalijk begrepen. Over het algemeen is bij de gereformeerde gezindte het psychologisch verklaren van „in bepaalde opzichten” aanstotelijke of zelfs kwetsende literatuur troef en is men zelfs bereid ze voor niet te jonge en niet te oude lezers hartelijk aan te bevelen. Merkwaardig genoeg — bij eerste impuls — moet men bij het midden-orthodoxe blad WENDING zijn om een profetischer en evangelischer geluid op te vangen. De gereformeerden (in ruime zin) schijnen zo uit hun isolement gestoten dat zij de vrijheid niet aan kunnen. De niet te enge hervormden tonen soms een schriftuurlijke wijsheid — naar de Spreuken — die het farizeïsme bij hen niet had verwacht.

Uit het inleidende artikel van WENDING van juni 1964, getiteld: „Wie moraliseert hier?” en geschreven door dr. H. J. Heering, citeer ik het slot, waarmee ik dan meteen bij het eigenlijke begin van mijn eigen gedachten ben aangeland. „Van mijn part” — aldus Heering — „mag (een auteur) schrijven wat hij wil. ... Maar een christendom, een humaniteit, een ouder geslacht dat, om maar bij te blijven en mee te tellen alles toejuicht wat er maar uit de modder der burgerlijkheid en der adolescente geldingsdrang opborrelt, pleegt verraad aan zichzelf en aan de mens. Ik ben alleen blij dat de bijbel ons geen moraal predikt en toch zo door en door ethisch is. Het Oude Testament maakt, voor het eerst in de geschiedenis der mensheid, godsdienst tot een volstrekt ethische zaak. En het Nieuwe Testament neemt dit niet terug, wanneer het aan de ethiek niet het laatste woord geeft. Het laat integendeel de gerechtigheid en het erbarmen over heel de bonte schepping, (en) de waardigheid en de dienstbaarheid staan. Met een vrijmoedigheid, waarvan ik een modern christendom graag wat meer zou toewensen.”

Prof. Heering schrijft dit naar aanleiding van

publicaties van G. K. van het Reve en Wolkers en hun bentgenoten, en de laatste film van Bergmann. Hij poneert dat elke publicatie, of wij het willen of niet, een pedagogische dimensie heeft en stelt met nadruk de noodzaak van een ethische dynamiek en een beroep op het geweten. En hiermee zijn wij midden in de kwesties van vandaag.

De periode waarin literaire kunst werd beoordeeld naar de harmonieën van de schoonheid, ligt definitief achter ons. „De schoonheid heeft haar gelaat verbrand” concludeerde terecht Lucebert. De verfijnde woordkunst van de tachtigers en hun navolgers vermag geen modern mens meer te boeien. Het is de wáárheid die nu wordt geëist. En dat met een existentiële hartstocht als nimmer te voren. De waarheid van het lichaam, helemaal. De waarheid van de ziel, dat slangengedrocht. De waarheid van het bewuste leven in woorden, gedachten en daden, van liefde, deernis, verraad, overspel en moord, van vloeken en lasteren. De waarheid van het onderbewuste leven met zijn duistere driften en dromen en hallucinaties, en roes van de zinnen. De waarheid van onze planeet en die daarop wonen. En dat in een geladen taal en een compositie die het werk die extra dimensie geven die het tot kunst stempelen, dat boven de werkelijkheid van alle dag uitgaande, dat sur-reële, dat ons even sterk raakt in het hart van ons bestaan als het berouw dat ons het kwaad voor ogen stelt in een intensiteit die toen wij het bedreven niet werd gevoeld.

Déze kunst, die hoe immoreel zij ook zijn moge, toch waarachtige kunst blijft, zij het dan soms satanische kunst, veroverd de wereld van vandaag. Zij is een van de afgoden van deze tijd, dank zij de publiciteitsmedia van pocket, radio en televisie. Op de planeet Aarde die één grote flat dreigt te worden voor de „family of men” grijpt de mens in kunst en techniek als het ware heen over de rand van de tijd, in een spel van de wilde jacht, zoals Achterberg het heeft genoemd. Niet alleen de techniek, ook de beeldende kunst en de aan taal gebonden literatuur worden al meer internationaal. De Mens wordt geconfronteerd met zijn beeld, met de afschuwelijke werkelijkheid van zijn val en haar uiterste consequenties in de pervertering van de sexualiteit en in de blasfemie, de botte lastering van de Naam.

Meer dan ooit betekent de cultuur, die moderne toren van Babel, een uitdaging aan de christenheid. Het gebed voor de nood der ganse christenheid krijgt daardoor een heel bijzondere kleur. En daardoor ook de strijd van de enkeling.

Het wordt bijna afgezaagd, nog weer te stellen dat wij na de laatste wereldoorlog als in een stroomversnelling zijn geraakt en naar ons levens- en cultuurpatroon in een heel andere tijd leven dan voordien. Toch is dit nodig. Nu is de breuk tussen twee generaties nooit volkomen: beide zijn ingebed in het ontsluitingsproces van de historie. Maar de overgang die wij thans beleven schijnt groter dan die van de franse revolutie. Ze is beter te vergelijken met die van de geboorte van de renaissance uit de middeleeuwen, of misschien alleen maar met die van de zegetocht van het Evangelie in de oude wereld van het heidendom. Maar dan met een omgekeerd geestelijk goed. In alle kunsten is de erfenis der renaissance volkomen gelijkwideerd. Losgelaten wordt iedere ordening waarbij iets centraal is. Men weet zich aan het begin van een nieuw tijdperk en zoekt allerwegen naar nieuwe uitdrukkingmiddelen en ontluistert de oude. De bekende criticus-essayist Van Leeuwen zegt in zijn Phoenix-pocket „Nieuwe Romanciers” hetzelfde aldus: „ook als men de factor der overdrijving elimineert uit onze huidige visie, kan men toch moeilijk ontkennen dat er een wereld van tot voor betrekkelijk korte tijd nauwelijks betwijfelde waarheden en waarden bezig is in te storten.... De oudere die zich bezint op wat hem lief was tot voor een twintigtal jaren in kunst en letteren, hij bemerkt, dat na de letterlijk ontstellende gebeurtenissen der laatste decennia veel van wat hij eens bewonderde aan rustige verzen, aardige romans, vriendelijke schilderkunst,

schoolse composities, hem thans weinig meer zegt, hij voelt het als „voorbij”. En hóe vreemd irriterend en zot hij wellicht veel der moderne scheppingen van kunstenaars zal vinden, hij merkt toch ook dat de vormen van leven en kunst van het achter ons liggend tijdperk hun creatieve mogelijkheden hebben verloren.”

Het een is niet dan een gevolg van het ander. Als het levensgevoel van een generatie evolueert, weerspiegelt zich dat gelijktijdig in kunst en literatuur. Het leven zelf is als de context van de literatuur.

Het leven zelf nu, in de stroomversnelling van het heden, vertoont enerzijds een geest en lichaam dodend pragmatisme van geld, genot en spel, en nog eens geld, genot en spel; spel - met lichaam en geest - met de vrouw, met de man, met het naakte leven zelf en met de mogelijkheden van het leven, biotisch, aesthetisch, ethisch, juridisch; - en anderzijds de likwidatie van het religieuze isolement, een likwidatie niet alleen van de inmiddels van binnen uit vergane borstweringen, maar ook van de enige goede fundering die rust in wat de Réveil-mannen noemden het God-geopend hart.

Die schutsels waren de prikkeldraadversperingen van de christelijke zede: hier in de calvinistische Nederlanden de min of meer nationale gereformeerde zede, tegen de achtergrond van de minstens west-europees verbrede christelijke zede. De strijd van de gereformeerde vadersen tegen het beroepstoneel b.v. is eeuwen lang een onderdeel geweest van de calvinistisch-luthersdoopsgezind-en-zelfs-roomse bestrijding in vele landen. Ze was sterk tijdgebonden maar werd verbreed en volstrekt ethisch gegrond. Bij calvinisten en puriteinen in Nederland en Schotland en bij priesters in de Zuidelijke Nederlanden en in Spanje was zij direct gevolg van praktische zielszorg. De studie daarover van prof. Wille in de bundel „Christendom en Historie” van 1930 zal ieder onbevangen lezer daarvan overtuigen. Hetzelfde geldt in haar ontstaan van de oppositie tegen dans, kaartspel en allerlei lager vermaak.

Een zekere uniformiteit is hierin gegroeid, maar er was ook verschil naar tijd en plaats, naar stand en ontwikkeling. Vooral de veelszins lage ontwikkeling was hierbij een factor van belang. Alsook de overheersende plaats van de geestelijke strijd in de bloeitijd van de kerk waaruit de natie geboren is in de zeventiende eeuw, zowel als in de negentiende eeuw die van de kerken onder het kruis. In de achttiende eeuw is de heerschappij van de gereformeerde zede ook al ver heen geweest door verlichting en revolutie en allengs alleen nog gesteund door de armen van geest. In het begin van de twintigste is ze verstarde door de parade der mannenbroeders. Maar het is onhistorisch en al te goedkoop om zoals Ben van Kaam doet in zijn bekende boek die verstarring tot mikpunt van journalistieke spot te maken. Hetzelfde deed trouwens al eerder Michel van der Plas in zijn boek „Uit het rijke roomse leven”. Het toont slechts dat ook daar, en nog strenger, het isolement werd bewaard. En dat was niet enkel hiërarchische papierij, al speelt ook die een grote rol, zo goed als de dominicatie bij de protestanten. Diep daarachter lag de eeuwen door bij de christenen van alle landen - rooms en protestant - de zielszorg van de dienaren der kerk en de zielszorg van de enkele gelovige om zich onbesmet te bewaren van de wereld; gedifferentieerd naar tijdperk en landstreek, naar volksaard en cultuurniveau, naar kerkelijke traditie en invloedssfeer. En uiteraard ook meermalen gedeformeerd door bekrompenheid en farizeïsme, door een moralisme, d.w.z. een verzelfstandigde moraal - die gevaarlijk bleek voor het beleven van de blijde boodschap van het Evangelie en de vijanden van dat Evangelie hun kansen bood.

Meer dan ooit is in onze tijd die kans benut. Het moralisme is met één slag overwonnen en de geestelijke zonen van de mannenbroeders zijn zo overdonderd dat ze meehuilen met de wolven in het bos in plaats van zich te schamen over de ergernis die zij hebben gegeven.

Het moralisme heeft zich vooral doen gelden, we weten het allen maar al te goed - de vijftigers nog uit ervaring, de dertigers en jongeren uit krant en boek en periodiek - op het terrein van de sexualiteit. Als u het boek van De Gooyer opslaat over „Het beeld der vadersen”, de pendant van „De parade der mannenbroeders”, vindt u al op de eerste pagina's de herinnering aan de benauwende brochure van Johanna Breevoort: „Stomme zonden”.

¹⁾ Voordracht, gehouden voor de afd. S.S.R. te Eindhoven.

U begrijpt het zelf wel al hebt u het boekje nooit gezien. Het was symbolisch voor die tijd.

Het sexuele was naar alle kanten taboe.

Dat was niet anders dan een puriteinse reactie van het engelse Victoriaanse tijdperk op een voorgaande periode die ook bij ons soms bloosde van schelmse erotiek in minnedicht en klucht. En als zodanig historisch te verstaan. Dat het calvinisme in zijn bloeitijd anders was bewijzen Cats en Huygens voldoende. Wel is het zo, dat de kerk met het prachtige hooglied van Salomo eigenlijk nimmer raad heeft geweten en met een allegorische exegese haar vrees voor het lichaam heeft bemanteld. Vandaag drukken wij het af in "Libertas ex Veritate" en dat is goed want de Geest heeft ook deze verrukkelijke close-ups aan de kerk bezorgd, zo maar tussen de psalmen en de profetieën.

In onze tijd heeft de psychologie aan het leven en de levensbeschouwing een nieuwe dimensie gegeven; in onze tijd is mede daardoor het lichaam als het ware pas ontdekt en leert de mens, ook de christen, met zijn of haar lichamelijkeheid om te gaan, als het goed is in eerbied en vreugde. Lichaam en ziel worden als een tweeenheid verstaan en nu pas zijn de ogen geopend voor de resten van griekse filosofie die de mensbeschouwing van de kerk eeuwen lang hebben verminkt. Dat is louter winst, maar het mag ons niet voeren tot een caricaturiseren van het voorgeslacht aan de ene kant en een kritiekloos aanvaarden uit pure reactie van artistieke masturbatie aan de andere kant. Ik kies met opzet deze sterke woorden, die terecht ook een schrijver in "Sola Fide" heeft gebezigd. Het literair exhibitionisme op zijn minst is vandaag een mode geworden. Het psychologisch benaderen daarvan kan voor bepaalde mensen interessant zijn, en zelfs geboden vanwege hun ambtelijke positie in de maatschappij, als voorlichting ten behoeve van onze ethische houding is het onvolwaardig. Ook de gore poen van Cremer is psychologisch zeer wel te verklaren, en te kleineren als onnozele drukte bovendien, maar dat neemt niet weg dat de fantastische oplagen wijzen op een ethisch bederf. Nu zijn we het daar gelukkig nog tamelijk over eens, evenals over het feit dat wij hier beslist niet met literatuur van doen hebben. Anders staat het met de boeken van G. K. van het Reve, Mulisch, Wolkers, Hermans en tot op zekere hoogte ook met die van Vestdijk.

In deze boeken weerspiegelt zich vandaag wat ik genoemd heb de pervertering van de sexualiteit en de botte lastering van de Naam van de Heiland der wereld. Daarbij is het bovendien niet zo dat deze literatuur vanwege de drukpersvrijheid onbelemmerd kan verschijnen, zonder meer; neen, ze wordt van hogerhand bewust gesteund, finantieel en moreel, en de publieke smaak wordt in deze richting geleid. De Commissie voor de propaganda van het Nederlandse Boek maakt op algemeen artistiek en cultureel niveau geen enkel onderscheid, ook niet voor de jeugd, en aanvaardt alles wat er op de markt komt. Dit deed al de bekende schrijfster Anne H. Mulder in haar boekje „Logarithmen en Rozen”, speciaal uitgegeven voor de rijpere jeugd ter gelegenheid van de 13e Boekenweek, in 1948, het eerste in een reeks die pas in 1963 is gestaakt. Zij pleit daarin onomwonden voor het compromis tussen schrijver en publieke smaak. De opeenvolgende Muzeboekjes voor de oudere jeugd, telken jare in de Boeken-week verschenen, boden elk voor zich een luchtig en vaak gewaagd spel met titels en themata, met zin en onzin beide, van oud-christelijk erfgoed tot post-christelijke uitdaging. Het boekje „De Muze viert feest”, in 1960 uitgekomen bij het vijfde lustrum, en met een aanbevelingsbrief vanwege het Departement van O., K. en W. aan rectoren en directeurs van middelbare scholen toegezonden, was op verscheidene plaatsen door inhoud en tekeningen zo kwetsend voor geloof en goede zeden, dat de affiche voor de Boeken-week op meer dan een school niet is opgehangen of is verwijderd. Atheïsme en nihilisme worden ook in geschriften voor jongeren als volkomen gelijkwaardige componenten van onze cultuur aanvaard. Zelfs de spot en de vloekende en vervloekende uitdaging, zoals b.v. in het werk van Mulisch, tellen literair voor honderd procent mee. Dat de bloemlezingen voor de hoogste klassen van de middelbare school zouden volgen, was te verwachten.

Hoe kon het anders? Harry Mulisch is een van de auteurs die met steun van het Departement op middelbare scholen een betaald literatuuruur kwam vullen met het lezen van eigen werk. Andere instanties volgden. De Wereld-biblio-

theek gaf in 1959 n.b. als kerstpremie een afzonderlijke uitgave van „Het grote Gebeuren” van de veelgeprezen fantastische verteller Belcampo (pseudoniem van de Groningse studentenarts Schönfeld Wichers); een voortreffelijk geschreven stuk, maar een duivelse persiflage op de jongste dag en het laatste oordeel voor het Overijsselse dorp Rijssen. Het Nederlands Klassiek Verbond plaatste in 1961 aanvankelijk op de lijst van onderwerpen voor een opstelwedstrijd voor gymnasiasten de vergelijking van een thema bij Homerus met „Het stenen bruidsbed” van Mulisch, doch trok dit na gerezen bezwaren weer in. Mulisch is inmiddels overtroefd door Wolkers, die zich ook al een officiële prijs zag toebedeeld, en Wolkers weer door Jan Cremer, die, hoe vies en puberaal en vierde-rangs zijn leugens ook zijn, deze toch kreeg gedrukt bij de Bezige Bij.

Een van de laatst verschenen en duurste bloemlezingen, die van Sivirsky, geeft juist de meest stuitende passage uit Vestdijk's „De Kellner en de levenden”, het helse tafereel van de kruisiging van drie kellners — officieel in rok en met de tekenen van hun beroep — waarbij de middelste die water in wijn veranderde een associatieve verbeelding is van de Christus-figuur, met de verdediging erbij dat de auteur hier en elders bewust kwetsend is om zijn lezers de gelegenheid te bieden zich op hun kwetsbaarheid te bezinnen. Het zijn slechts enkele voorbeelden uit een reeks van symptomen van de algehele culturele doorbraak die sinds ongeveer 1950 aan de gang is en met het jaar in kracht toeneemt, en die een sluipend en dodelijk gevaar kan worden voor school en gezin.

De vraag is: doen wij mee met dit spel aan gene zijde van goed en kwaad? Is het waar wat enkele jaren geleden iemand schreef in de Groene Amsterdammer, dat men veelszins de indruk moet krijgen dat tegenwoordig niemand vlotter begrijpend en verdraagzamer probeert te zijn dan de "christenen"? Dat niemand immers, al wil hij dat, een kans krijgt om martelaar van het "ongeloof" te worden?

Als bewijs werd aangehaald "het aandoenlijk ontzag" waarmee een stuk als Mulisch "Tanchelyn" in zijn mislukte uitdagingheid is bejegend, in tegenstelling met wat de schrijver blijkbaar hoopte. Tanchelyn nu is een doorlopende aanval op het verloederde christendom, let wel: als zodanig "verloederd" om zijn genade-prediking.

Dit is erger dan de tot de naakte huid uitgeholde erotiek van hoe knap ook geschreven romans die de natuurlijke of zelfs tegennatuurlijke geslachtsdrift centraal stellen als enig handelingsmotief, als enig spanningselement in de menselijke verhoudingen. Maar beide moesten wij voor school en gezin durven vloeken met de oudtestamentische vloekwoorden van Jeremia de profeet. Toen het in de oorlogsjaren van '40 tot '45 ging om ons nationale volksbestaan, durfden wij dat wel, ten aanzien van de duivelse verleiding van het nationaal-socialisme. Zijn de onreine laster-geesten van vandaag minder gevaarlijk? Het is merkwaardig en verblijvend hoe scherp jonge mensen die ook soms spontaan weten te onderkennen, terwijl leiding-gevende ouderen niet alleen bij literaire maar ook bij pedagogische voorlichting zich beijveren om alles psychologisch te verklaren. Uit een schoolopstel van een zeventien-jarige literair-begaafde leerling citeer ik het volgende: „Vestdijk heeft een fervente haat tegen het Christendom die door hem is gecompriemeerd in het letterkundigeniaal geschreven boek "De kellner en de levenden". Dit boek mag door een christen die zijn God lief heeft m.i. alleen gelezen worden om Vestdijk op dit punt beter te leren kennen en te kunnen aanvallen, maar zeker niet als een roman zonder meer, waarover men genoeglijk npraat met een "geniaal, geniaal...". De persoon van Christus, de verhouding God-Zoon-Heilige Geest, het avondmaal, de kruisiging, de vrije genade, de positie van de duivel en alle christelijke dogma's en stellingen worden zo belachelijk gemaakt, dat men zich afvraagt met welke pijnigingen Simon Vestdijk gepijnigd zal worden op de plaats waarvan hij ons de martelingen met zoveel genoegens voorschildert." Over een ander beroemd boek van Vestdijk, "Het vijfde Zegel", schrijft hij in hetzelfde opstel: „Ook in dit boek, een biografie van El Greco, weet hij op vernuftige wijze het Christendom, hier vooral het Rooms-Katholicisme, aan te vallen. De keuze van de hoofdpersoon wijst reeds in die richting. Waarom juist El Greco van wie men weet dat hij een vrijdenker was binnen het raam van de Roomse Kerk? Om door El Greco's schijnbaar-

toelaatbare schilder-kunstige-theologische theorieën over de verhouding Vader-Zoon-Heilige Geest: God is het Licht, de Zoon de kleur, de Heilige Geest de verbindende vorm, en door zijn martelaarschap tussen inquisiteur en hoge roomse geestelijken het geloof, in casu het roomse, een slag toe te brengen. Van Vestdijk is immers ook de uitspraak dat het christendom stilzwijgend moet verdwijnen?" Tot zover het citaat. Deze jongeman leeft hier nog echt in wat Kai Munk heeft genoemd (het is de titel ook van een van zijn posthuum verschenen bundels) de actuele eeuwigheid. Dat is de eeuwigheid beleefd in de tijd, ook in het omgaan met de cultuur en het genieten van kunst. Het Licht in de duisternis en de strijd daarvan. Die actuele eeuwigheid is altijd sterk beleefd in tijden van gevaar, van oorlog of vervolging. De literatuur zelf is daar vol van. Denk slechts aan het „Geuzenboek 1940-1945".

In dagen van welvaart en verbluffende technische mogelijkheden gaat de eeuwigheid voor de religieuze ervaring maar al te gauw schuil. Daarbij komt dat het geestelijk verkeer vroeger bijna zo veilig was als het wegverkeer. Nu zijn beide even onveilig. De mens, in de literatuur en de kunst ontmaskerd als nooit te voren, komt al onveiliger te staan onder de geestelijke boosheden in de lucht. En de strijd voor geestelijke hygiëne wordt er één op leven en dood.

Maar die hygiëne alleen vindt onopzettelijk en zuiver persoonlijk de vloedlijn van de christelijke zielszorg die de antithese durft te stellen als het moet.

Vroeger schrapten wij een vloek in een roman die het christelijk gezin binnen kwam. Dat was te opzettelijk en te onpersoonlijk, en leidde tot farizeïsme. Maar er is verschil tussen een versleten vloek en een knetterende vloek. De laatste zet de mens in een barre, schreeuwende naaktheid. En er is ook weer verschil tussen een knetterende vloek en de botte godslastering. De lastering schuift de mens in de buitenste duisternis. Als Perk in zijn beroemde sonnet „Aan de Schoonheid" het Onze Vader op de voet volgt, is dat kwetsend, maar hier wordt althans nog eer bewezen aan een afgod wie goddelijke macht en troost wordt toegekend. Als Vestdijk het Onze Vader misbruikt in zijn verbeeldingen van de jongste dag, klinkt dat als de hoon van Goliath, de Filistijn. Als Wolkers dit allervolmaaktste gebed in zijn meest sadistische schets incorporeert, voel ik mij lichamelijke geschokt, ook al weet ik heel goed dat deze renegaat uit angst en agressie tegen zijn verleden schrijft. Om nu van de faecalische snorkerijen van Cremer maar te zwijgen. Ook daar vindt u het Onze Vader, voluit.

Vroeger was de naakte lichamelijkeheid taboe. Nu is zij aanvaard en dat is goed. Het lichaam is als het ware ontdekt in zijn integrerende betekenis voor een volle levensontplooiing. Het spel der liefde van de geslachten in zijn verrijkende en genezende invloed op ziel en lichaam beide. Wij weten nu dat naakt wat anders is dan ongekleed en dat de coïtus in de bloei van het leven een feestelijke gebeurtenis mag zijn. Maar als we nú het Hooglied lezen zoals het is gegeven, als een realistische oosterse schildering van het ook lichamelijke genot in het verkeer met de zielsbeminde, dan is het zaak ook het slothoofdstuk zo te interpreteren in zijn verholde beeldspraak van de jonge zuster die geprezen wordt als zij een muur is, maar zal worden dichtgetimmerd met planken als zij een deur is; met dat prachtige, paradoxale vervolg: ik was een muur en mijn borsten waren als torens; toen werd ik in de ogen van mijn zielsbeminde als een die overgave aanbiedt. Ziehier de lichamelijkeheid in haar verrukking en haar volle ontsluiting door de geest, door de ziel.

Déze lichamelijkeheid nu vinden wij in de moderne literatuur vrijwel nergens. Wel het volstrekte tegendeel. De „helse vertelsels" van duizend en één nacht zijn al een reeks van eeuwen oud, maar nooit zo gemeen goed geweest als thans, in de voortreffelijke vertalingen van moderne prozaïsten. Ze zijn bovendien model geworden, naar hun helse strékking.

Dat woord is niet te sterk. Het is trouwens van een van hen, van Paul Rodenko. Met het zelfgenot van hun voorgangers en de psychologische kennis van deze tijd ontluiseren de modernen de mens in zijn tweeheid tot een polaire walging en bevrediging. Niet alleen hebben zij een ongezonde belangstelling voor de gezonde secreties van het menselijk lichaam, (zoals Van Leeuwen opmerkt in zijn „Vijf generaties" (1964), zij hebben bovendien nieuwe taboes gesteld in de ware liefde, in het ethische en religieuze, en verklaren de zedeloosheid tot de nieuwe

zedede als een publieke daad in het rijk van de geest. De persoonlijkheid wordt tot het geslacht gereduceerd en de uitzichtloosheid van het lichamelijke zonder de ontsluiting van de geest in de prachtige dynamiek van het totale bestaan van de mens zoals God dat in de schepping heeft uitgedrukt, leidt tot erotisme en tot louter sex, waarvoor u echt niet bij Cremer hoeft te zijn, maar te kust en te keur kunt gaan bij de mode-schrijvers van formaat. Schrijven kunnen ze en voortreffelijk componeren ook en anders schrijven al evenzeer. Ze doen dat laatste ook, bij tijden, wat hun ingang bij het lezend publiek stellig niet schaadt. Wolkers' „Een Roos van vlees” is een schokkend en aandoenlijk boek voor wie de geestelijke volwassenheid hebben bereikt. Het is een stuitend boek om het ressentiment in het veelvuldig gebruik van bijbelteksten. Het is ook huiveringwekkend om de angst en de eenzaamheid van een leven in god-verlatenheid. Daarom kan het inderdaad gebeuren dat u na het lezen van zo'n boek op zaterdagavond op de zondagmorgen in de kerk de bediening van het Evangelie anders beluistert en dieper begrijpt. Maar daarvoor kunt u de hele rest van Wolkers dan ook ongelezen laten. En leest u ze wel, met dat doel, dan geeft dat toch aan uw lezen een eigen kleur, dan is het ethisch bepaald en geen genieten van kunst om de kunst alsof hier niet aan normen geweld werd aangedaan. Alleen ethisch bepaald lezen functioneert in de actuele eeuwigheid van ons handelen als een persoonlijke beslissing van het geweten. Leest u zo, dan zult u ook bemerken dat dit slag boeken onze mensenkennis slechts in zeer beperkte mate verrijkt, omdat het slechts bepaalde mensentypen tekent, sterk eenzijdige typen in sterk eenzijdige situaties. Het leven wordt als het ware afgesnoerd in het psychisch-biotische vlak. De kus zelfs wordt ontmenselijkt. Terecht heeft Heering er op gewezen dat een tot in vingerbewegingen beschreven en en passant geschiedende verleiding van een niet werkelijk bemind meisje, in tienduizenden exemplaren verspreid, toch stellig het effect heeft van een belijdenis en een propaganda. En terecht ook stelt hij daarnaast: mag kunst ons dan nooit iets mensonterends laten zien? Even stellig wel. Maar daarmee te coquetteren, daarvan te profiteren, dat is iets dat haar eigen functie aantast. Ik citeer verder: „er kan niet het minste bezwaar tegen zijn dat de beroerde rotstreken worden beschreven. Het hangt er alleen maar van af, hoe. . . In hun afkeer van alle moraal bemerken Claus, Wolkers, G. K. van het Reve, Vanvugt niet dat zij zelf aan één stuk moraliseren: voortdurend wordt ons aangepreft dat in deze tijd alleen meetellen wie zijn of worden als hun romanhelden en -heldinnen, de toffe jongens, de willige meisjes en de gekraakte neurotici. De ik-vorm waarin herhaaldelijk wordt geschreven (Vanvugt, Van het Reve, in het goede gezelschap van Ik, Jan Cremer) doet de vereenzelving van auteur en boekenheld, beschrijving en preek nog sterker uitkomen.” Tot zover het citaat. Dit spreekt nog te sterker als we

zien dat het erotisme met dezelfde brutaliteit wordt geëtaleerd in de introverte vormen van de homofilie, bij Van het Reve b.v., of minstens wordt verdedigd in deze tegennatuurlijke gestalten door diverse anderen, Simon Vestdijk voorop. Het is een goed ding dat wij in eigen kring de laatste tijd de homoseksueel als naaste hebben ontdekt. Maar wie in hun leven de actuele eeuwigheid wil zien werken, verdiepe zich in de van schaamte zware verzen van Willem de Mérode.

Wij behoeven ons niet in alle omstandigheden te schamen voor onze naakte lichamelijkeheid. Professor Perquin vertelt in zijn recente boekje over verwerkte en verdrongen seksualiteit dat eenvoudig door gedwongen gewinning in het concentratiekamp de mannen zich in het geheel niet meer schaamden wanneer zij naakt bijeen moesten zijn, reeds toen verzwakking van het lichaam zich nog niet gelden deed. Ieder die het leven in een gevangenkamp heeft meegemaakt, zal dat bevestigen. Het vijfblad werd door onze eerste vader en moeder geplukt toen zij zich wisten gestoten buiten de gemeenschap met hun Maker en hun God. Maar het werd dan toch maar aangewend ter bedekking van het geslacht. Perquin verhaalt ook de ervaring dat Indonesiërs die na gedane zware arbeid zich dagelijks op een bepaald uur naakt lieten vinden bij een gezamenlijk bad, des duivels waren toen zij zich door een blanke zagen bespied.

De bekende Engelse literator Lawrence bracht het scherp onder woorden: „why were we crucified into sex?”. Het geslacht is de Achilleskern van ons lichamen bestaan. In het geslacht is de schaamte gefixeerd. Ze kan gesublimeerd zijn als bij de Venus van Milo of de Saskia van Rembrandt, maar bij de naakten van Kees van Dongen vliegt de schaamteloosheid u aan. Zo ergens, dan blijkt echter in de literatuur, die het radicaal boze in de mens onmaskert als met de scherpte van een röntgenapparaat, dat de schaamte essentieel is als schamele naaktheid voor God, als een schaamte der ziel in de liturgische taal der kerk: een mishagen hebben aan ons zelf. Zoals de schaamte van het geslacht ontstegen wordt in de intimiteit van de zielsbeminden die met lichaam en ziel tot elkaar mogen ingaan, zo wordt de schaamte der ziel overwonnen in de intimiteit van het gebed om vergeving, en het weten van die.

Echter, de schaamte van het geslacht hoeden wij wel; de schaamte der ziel maar al te weinig. Is zij minder teer? De schaamteloosheid van erotisme, sadisme en blasfemie neemt in onze huidige literatuur zo uitdagende vormen aan dat ze onze schaamte der ziel die veel dieper is dan die van het geslacht, bij de lectuur reeds in gevaar brengt. De schamele zondaar die wij allen zijn, zij op zijn hoede.

„Ons vooroordeel is dan de aanvaarding van het godsoordeel”.

J. Bosch

De grootheid der Oranjes

Rouw en trouw zijn gebeurtenissen welke een aanleiding vormen te schrijven over ons vorstenhuis. Wij deden dit de laatste maal toen wij Koningin Wilhelmina herdachten als „De laatste Nassau”. Dit artikel ¹⁾ in „Opbouw” werd inderdaad besloten als volgt: „Het is Wilhelmina niet vergund geweest te weten in welke linie haar stamhuis zich verder mogelijk zal voortzetten. Vóór het huwelijk van een harer kleindochters is zij weggenomen. Zij er onder ons veel gebed tot de Heer der Heren, dat Hij ons in zijn gunst en niet in zijn toorn moge gedenken. En dat - o, wonder in een na-oorlogs Europa - de kleindochters van de ontslapene op hun reis door het leven mogen worden begeleid door mannen van hoge geboorte, die Hem hebben leren kennen en vrenzen.”

In deze regels klonk reeds een zekere bezorgdheid door, welke ontstond met het oog op degenen in wier kringen leden van ons vorstenhuis wel eens verschenen. Het was de tijd waarin hardnekkige geruchten ²⁾ de ronde deden dat een 37-jarige romeinse prins, die zijn titel ontleende aan het feit dat hij rechtstreeks afstamde van een . . . paus, hoge ogen gooide naar de functie van toekomstig prins-gemaal. Korte tijd later trouwde Alessandro Borghese echter met een beeldschone

costumiëre. Enige jaren tevoren leek het erop alsof de sympathieke jonge koning der Belgen de favoriet was. Brachten Boudewijn en Beatrix niet samen een ski-vakantie door? En het bleef in ons land niet onbekend dat de fijnzinnige vorst meermalen in Brussel een dienst van de protestantse kerk zeer aandachtig bijwoonde. De complicaties zullen echter terdege overwogen zijn. Hoe zou protestants Nederland hebben gereageerd op iemand die rooms-katholiek bleef en hoe zou rooms-katholiek België hebben gestaan tegenover hem als hij van sterke protestantse sympathieën had blijk gegeven? Overigens, de grondwet is onverbiddelelijk: De koning mag geen vreemde kroon dragen . . . En het zou een zeer moeilijk „kiezen of delen” geworden zijn. Ook deze geruchten namen af en kort nadat de kranten wisten te melden dat de koning in een klooster zou gaan verloofde hij zich met de spaanse gravin Fabiola, die aller harten won . . .

We zijn nu al jaren verder en nog enige kandidaten passeerden de revue in de pers. Tegen het einde van het vorige jaar, na de jachtpartij op Het Loo, die veel internationaal en nationaal stof deed opwaaien, werden sommige kranten ³⁾ zeer positief: „De 23-jarige Nicholas Tollemache is de tweede zoon van lord Tollemache, bierfa-

brikant en multimiljonair. Zijn stamboom gaat terug tot de elfde eeuw, hij studeerde rechten te Cambridge en is cricketkampioen. Hij houdt ervan zijn paard te bestijgen en urenlang in tomeloze vaart over de heiden en door de bossen te zwerfen . . .

Of zal het William van Gloucester zijn, volle neef van de engelse koningin, de jongeman die jarenlang aarzelde technicus of predikant te worden en die nu - als eerste van het engelse koningshuis - een gewone dagtaak heeft, nl. op een bank?”

In zulke artikelen werd nog steeds naar het buitenland gekeken en dan met uitsluiting van Duitsland, om bekende redenen.

Maar op genoemde jachtpartij waren ook Duitsers van hoge geboorte aanwezig en steeds meer werd de naam genoemd van erfprins Richard zu Sayn-Wittgenstein-Berleburg, wiens Duitse herkomst wat werd verzacht door de mededeling dat zijn moeder een Zweedse prinses is ⁴⁾. In dezelfde tijd ⁵⁾ viel ook de naam van een achterkleinzoon van de laatste Duitse keizer en niemand minder dan Gerard Hoek van de N.C.R.V. kwam in de radiokrant verklaren: „Deze geruchten noemen de naam van Friedrich Wilhelm von Hohenzollern. Hij studeert in Berlijn journalistiek. Hij is vrij lang en slank. De familie Von Hohenzollern maakt een bepaald niet-pruisische, men mag wel zeggen, bijzonder prettige indruk”.

En opnieuw verbaasde zich ons oplettende volk. Een achterkleinzoon van de laatste keizer, de banneling van Doorn, op wien Wilhelmina in „Eenzaam maar niet alleen” een niet mis te verstane kritiek leverde . . . Hoe zou dit alles worden geaccepteerd? En „De Haagse Post” becijferde dat er niet minder dan 67 prins en hertogen in de huwbare leeftijd vielen.

Echter, nog geen vijf maanden ⁶⁾ later zou mr. G. B. J. Hiltermann in hetzelfde blad kunnen schrijven:

„De prinsessen van Oranje houden zich bij het kiezen van een huwelijkspartner niet aan de voor prinsessen gebruikelijke regels maar slaan kordaat geheel nieuwe, zij het geheel verschillende, paden in. Prinses Irene heeft ons volk verrast met een prins, zij het dan een katholieke en met politieke ambities die het Nederlandse volk nogal in verbazing brachten. Prinses Margriet koos een ander uiterste en verloor haar hart aan een titelloze jongeman van redelijk goeden huize. Onze vermoedelijke troonopvolger heeft een niet minder verrassende keuze gedaan en het Nederlandse volk moet nu wennen aan de gedachte dat een titelloze Duitser prins-gemaal zal kunnen worden. De prinsessen van Oranje laten zich duidelijk leiden door de stem van hun hart.”

Inderdaad, ons volk moet er aan wennen en zal er m.i. ook aan wennen, want zóveel is wel duidelijk dat Claus von Amsberg over voortreffelijke eigenschappen en hoedanigheden beschikt om een eigen plaats in ons volk te gaan innemen. Was het alleen al niet kostelijk om te ervaren dat hij, toen hij in Leeuwarden door een statenlid in het Fries werd toegesproken deze taal bleek te herkennen en te verstaan? Hij is tenslotte opgegroeid in een deel van Duitsland waar het volkskarakter niet veel van het onze verschilt en met een mentaliteit welke ook de aanpassing van zijn aanstaande schoonvader aanzienlijk heeft vergemakkelijkt. Mij dunkt dat zoiets een geringere kans van bestaan had gehad wanneer de kandidaat uit Engeland, Zweden of Zwitserland was overgekomen, om maar te zwijgen van de zuidelijke landen.

We willen hier niet herhalen wat in de pers, voor de radio en de televisie en ook tijdens Kamerzittingen is opgemerkt door woordvoerders van monarchistische of republikeinse gezindheid. Ons doel is niet anders dan om te wijzen dáárop dat vele voortreffelijke lieden van zeer hoge geboorte werden gepasseerd en dat tenslotte de keus bleek gevallen te zijn op iemand die zeker niet hoger van rang is dan de eerste de beste Nederlandse jonkheer. En misschien zit hier ook nog één van de subtiele redenen tot een zekere onvoldaanheid: na de entree van Pieter van Vollenhoven ⁷⁾ was het duidelijk dat ons volk elke Nederlander ⁸⁾ toegerust met beschaving, ontwikkeling en werkkraft zou hebben geaccepteerd.

Mij dunkt dat in deze keus, nl. die van Claus von Amsberg opnieuw blijkt hoe ruim en hoe royaal (ja, hoe koninklijk) ons vorstenhuis der Oranjes is.

In 1936 werd een volkomen onbekende prins in ons stamhuis ingelijfd, thans staat zulks te gebeuren met iemand van aanzienlijk lagere komaf en... weer is het goed, en koningin en prins verdedigen voor de radio en voor de televisie krachtig de keuze van hun oudste.

Deze keuze ligt dan ook geheel in de lijn der Oranjes en is ook, wederzijds, minder verrassend dan op het eerste gezicht leek. Wie nl. kennis neemt van de geschiedenis van het huis van Lippe kan ontdekken niet alleen dat sommige prinsessen rooms-katholiek werden (Irene zette deze lijn voort), maar ook dat andere prinsessen trouwden "beneden haar stand" (thans tref men Beatrix en Margriet op deze lijn). Maar ook van de kant van de Von Amsberg's valt iets merkwaardigs, een zekere wetmatigheid, op te merken. Het huis ⁹⁾ is bijzonder jong. Menige nederlandse burgerman kan zijn afstamming verder terug opvoeren dan Claus. Zijn eerste bekende voorvader was Jurgen Amsberg, die stierf in 1686 te Demmin (Pommeren) en aldaar in 1677 vermeld stond als meester-smid. Zijn nazaten klimmen wat op de maatschappelijke ladder en in 1855 trouwt Gabriel von Amsberg met Marie von Passow, de laatste erfdochter uit een oud geslacht. Waarschijnlijk mede op grond daarvan wordt zijn adelspredicaat (het omstreken "von") in 1891 bevestigd door zijn landsheer, die niemand minder was dan de groothertog van Mecklenburg-Schwerin, de vader van onze prins Hendrik, vader van onze huidige vorstin. Evenals koningin Juliana stammen de Von Amsberg's uit het Mecklenburgse, terwijl en de moeder van Prins Bernhard en de moeder van Claus voortkomen uit de midden-adel (titel van baron) uit het Hannoverse. Nog een kleine bijzonderheid: De Von Amsberg's trouwden niet alleen vier geslachten lang met een vrouw van hogere geboorte maar zij trouwden ook vrij laat. Joachim was 36, Gabriel 33, Wilhelm 33, Klaus 34 en onze Claus zal 39 zijn.

Zo zien we dus hoe van de kant van de bruid en van de kant van de bruidegom er merkwaardige parallellen zijn. De traditie der Von Amsberg's zet zich voort, dit geslacht is in opkomst en de tradities van Oranje, Nassau, Mecklenburg en Lippe zet zich ook voort: zij handhaven zich op hun eigen manier.

Wie gelooft in de God der geschiedenis kan aan zulke bijzonderheden niet voorbij gaan. Oude geslachten, wier voorouders in Europa huishielden, werden gepasseerd en een jonger geslacht komt op, zó jong dat het zelfs jonger is dan de Bernadotte's van Zweden, die afstammen van een generaal van Napoleon.

Naast dit jonge huis regeren er in Europa zeer oude: In Denemarken, Noorwegen en Griekenland het huis Holstein, uit welk huis ook prins Philip, de engelse prins-gemaal is. Straks zal dit ook de engelse troon bezetten doch in het stamland Denemarken zal het, aangezien daar een prinses ¹⁰⁾ opvolgt, worden vervangen door een ander, nog onbekend huis. In Engeland regeert nu nog het huis Saksen-Coburg, hetzelfde dat ook de koningen der Belgen leverde. In Luxemburg werd het huis Nassau-Weilburg afgelost door Bourbon-Parma en het huis Bourbon komt waarschijnlijk straks op de spaanse troon terug (in de persoon van Juan Carlos; niet in die van Hugo). Met de inheemse huizen van de

dwergstaten Monaco en Liechtenstein hebben we dan alles gehad wat nog in Europa kronen draagt en tronen bezit.

Allemaal stof voor damesbladen? Het lijkt soms wel zo, maar wij besluiten thans zoals wij het artikel over "De laatste Nassau" besloten: "De laatste Nassau is niet meer. Een tijdperk van bijkans vier eeuwen is afgesloten.

"Door Mij regeren de koningen", zegt de Here".

Rotterdam.

P. A. Hekstra.

¹⁾ Hier is de gelegenheid een fout in dit artikel te herstellen. Wilhelmina van Nassau-Dietz was niet uit de Walramse maar uit de Ottonische tak.

²⁾ Het Chr. Nationaal Weekblad „De Spiegel” plaatste zelfs, zij het op verzoek, een foto van de bevriende jongelui in Porte Ercole.

³⁾ geciteerd uit het franse „Point de Vue, Images du Monde” van 1 januari 1965.

⁴⁾ bijv. in „De Wereldkroniek” d.d. 17 april 1965.

⁵⁾ verslag in de „Haagse Post” van 6 februari 1965.

⁶⁾ dito van 26 juni 1965.

⁷⁾ de Van Vollenhoven's worden het eerst vermeld in 1578, te Schiedam. Zie over het voorgeslacht van Pieter: „De Nederlandsche Leeuw”, maandblad van het „Koninklijk Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde”, nummer april-mei 1965. Tot zijn voorgeslacht behoort o.m. ds. Johannes Ceperinus, omstreeks 1541 te Venray geboren en oorspronkelijk kapelaan. Hij was predikant te Kaub am Rhein. „Onverdeeld gunstig was het oordeel aldaar over hem niet; hij hield zodanige scheldpartijen op de papisten, dat de gemeente zich erover ergerde. Ook klaagde men, dat hij tijdens de preek vaak hard op de preekstoel sloeg en zijn stem zo luid verhief, dat het voor de toehoorders onaangenaam werd” (blz. 180). Er is niets nieuws onder de zon....

⁸⁾ nog in mei 1964 schreef het Algemeen Handelsblad dat onze kroonprinses niet met een nederlandse graaf zou kunnen trouwen, hoe oud zijn geslacht ook mocht zijn, zelfs als het ouder zou zijn dan dat der Nassau's en wel om de eenvoudige reden dat Oranjes enkel doordat zij regeren voor een graaf te hoog aan de hoog-adellijke hemel staan.... (Voor de zoveelste maal blijke dat de adel zéér veel rekening houdt met de ouderdom van het geslacht. De Nassau's bijv. gaan tot de twaalfde eeuw terug, de Lippe's tot 1213. Bourbon is nog ouder en komt reeds vóór het jaar 1000 voor; in Nederland is het voorgekomen dat iemand weigerde van Koning Willem I de graven-titel te accepteren, omdat zijn geslacht ouder was dan de Nassau's en een zekere baron van Heeckeren vond het maar zó zó dat Napoleon op zijn kasteel overnachtte: „Wat moest die burgerman in mijn huis?”)

⁹⁾ Korte stamreeks in: „Gens Nostra”, maandblad der nederlandse genealogische vereniging, juli/augustus 1965, blz. 198 en 199.

¹⁰⁾ Waarschijnlijk zal de beslissing van Beatrix een keuze van haar vriendin Margarete van Denemarken thans kunnen vergemakkelijken; het meest baanbrekende werk is echter verricht door Margaret van Engeland, wier echtgenoot van fotograaf werd gepromoveerd tot graaf. Evenals bij ons echter geschiedde t.a.v. Pieter van Vollenhoven stonden de genealogen al klaar om oude en aanzienlijke afstamming te bewijzen. Constantijn Huygens wist het overigens al beter:

„Wat geeft het of wij trots op grootvader of oom zijn, de zaak is of wijzelve waarlijk vroom zijn.”

gelsman John M. Todd "Maarten Luther" dat in een uitstekende vertaling verscheen bij Romen en Zonen, Roermond. ¹⁾

1. De „nieuwe theologie”

Om met het eerste te beginnen: professor Berkouwer heeft jaren lang grondige studie van de verhouding Reformatie/Rome gemaakt. In 1940 schreef hij "De strijd om het rooms-katholieke dogma", dat in onze kring de aandacht trok vanwege zijn beschouwingen over de correlatie belofte-eis in verband met het kerkbegrip. In 1948 volgde "Conflict met Rome", terwijl hij in zijn inaugurele oratie in 1940 tegelijk aandacht vroeg voor het barthianisme en het katholicisme. Zijn levenswerk is eigenlijk aan de positiebepaling tegenover deze beide machtige stromingen in de moderne theologie gewijd. Zijn nieuwe boek geeft niet zozeer informatie over de gang van zaken op het concilie, het gaat Berkouwer vooral om de verhouding te schetsen tussen wat genoemd wordt "de nieuwe theologie" (ook vaak in het frans aangeduid als "théologie nouvelle", heel wat van de leidende figuren zijn fransen) en het concilie. Hij is van oordeel, en ik meen terecht, dat de discussies op het tweede vaticaanse concilie, het optreden van Paus Johannes XXIII, heel de huidige ontwikkeling van de roomse kerk en theologie ondenkbaar zijn zonder het optreden van deze theologie en haar markante vertegenwoordigers: de Duitsers (resp. Zwitsers) O. Karrer, J. Ratzinger, K. Rahner en de laatste tijd vooral Hans Küng; de Fransen Y. Congar en J. Daniélou, de Nederlanders (resp. Vlamingen) E. Schillebeeckx en P. Schoonenberg en anderen. Het is niet zo gemakkelijk precies te zeggen, wat deze nieuwe theologie wil. In het algemeen kan gezegd worden, dat de laatste decennia de Bijbelstudie in de roomse theologie een hoge vlucht heeft genomen. In Nederland zijn daarvan o.a. de vruchten de nieuwe Bijbelvertalingen: de z.g. Canisiusbijbel, die reeds van vóór de oorlog dateert en waarmee ik persoonlijk voor het eerst kennis maakte bij de huiselijke Bijbellesing van onze uit de vrijmakingstijd zo bekende broeder Kouwenhoven te Voorburg; en de z.g. Willibrordusvertaling van het Nieuwe Testament. Daarnaast is er een stroom van geschriften en commentaren uit roomse kring, waarin diepgaand studie van de Heilige Schrift wordt gemaakt. Het kan niet anders of diepergaande studie van de Schrift leidt tot een kritisch stellingnemen tegenover de scholastieke theologie van Thomas Aquinas, die eeuwenlang de roomse dogmatische theologie heeft beheerst. Vooral in de vorige eeuw was er een krachtige opleving van het thomisme die leidde tot de encycliek van Leo XIII "Aeterni patris" (1879), waarin zelfs de thomistische filosofie als de "philosophia in Ecclesia recepta ac agnita" werd aanbevolen: ze diende de beoefening van de wijsbegeerte in de roomse kerk te beheersen. Op deze thomistische filosofie kwam reactie. Daaraan is weer niet vreemd het opkomen van de moderne existentiële filosofie. Ik herinner er aan, hoe ook in gereformeerde kring vooral door H. Dooyeweerd intensief tegen dit thomisme werd geopponeerd. Dat had ook voor de gereformeerde theologie betekenis, omdat in de na-reformatorische theologie de scholastiek belangrijke invloed oefende. In zoverre is er een zekere parallel tussen hetgeen in de dertiger jaren, in de theologische en kerkelijke strijd die tot de vrijmaking leidde, in gereformeerde kring plaats vond en wat thans bij Rome zich ontwikkelt.

2. De interpretatieve methode

Intensieve Bijbelstudie: dat is het eerste wat van de nieuwe theologie valt te zeggen; in de tweede plaats: een kritische opstelling tegenover de traditionele scholastieke theologie en dogmavorming. De laatste hangt immers nauw samen met de scholastieke middeleeuwse theologie en denkwereld. Hier raken we één van de misschien wel het meest typerende trekken van deze nieuwe theologie: ze tracht de spanning tussen het bijbelse denken en de traditionele dogmavorming en theologie op te lossen door de z.g. interpretatieve methode. Berkouwer zegt: "Men zou van een nieuwe interpretatieve fase van het Rooms-katholicisme kunnen spreken". ²⁾ Dat wil zeggen: men laat de oude dogma's, uitspraken en encyclieken niet vallen, maar interpreteert ze zó, dat ze als het ware in een nieuwe belichting komen te staan en heel andere dingen zeggen dan hetgeen er tot nu toe uit gelezen werd. Men interpreteert ze nu naar de intentie van hetgeen ze bedoelden te zeggen, althans volgens deze nieuwe theologie. De gangmaker van deze methode was H. Bouillard die in 1941 voor het eerst de

Nieuw zicht op de verhouding Rome-Reformatie?

I.

Er is de laatste tijd iets aan het veranderen in de eeuwenlang verstarde verhouding van de rooms-katholieke kerk en de kerken van de Reformatie. En het spreekt vanzelf dat vele gereformeerden een beetje wantrouwig deze ontwikkeling bekijken. Is er werkelijk iets veranderd? Heeft ons traditionele beeld van Rome op bepaalde punten correctie nodig? Hoe hebben wij ons vandaag tegenover Rome op te stellen? Hoe moeten wij het huidige concilie beschouwen? Hoe hebben wij te denken over het feit dat een man als professor Berkouwer als "waarnemer" de zittingen van dit concilie bijwoonde? Voorzover ik kan zien is daar in onze pers nog niet veel meer dan incidentele aandacht aan geschonken, vaak in kritische en soms in beledigende zin

(de driestarschrijver in "De Poortwake" die sprak van "waarnemertje spelen" door prof. Berkouwer). Nu kan het niet de bedoeling zijn in enkele krantenartikelen van uiteraard beperkte omvang de hele verhouding Rome/Reformatie uit de doeken te doen. We willen wel proberen onze lezers aangaande enkele punten te informeren en ze zo helpen de huidige berichten en artikelen in allerlei bladen op hun waarde te schatten. Het leek ons het beste de zaak te bespreken aan de hand van enkele boeken die de laatste tijd verschenen zijn en die ieder bepaalde aspecten van dit actuele vraagstuk belichten. Ik heb het oog op het boek van prof. Berkouwer "Vaticaanse concilie en nieuwe theologie", waarvan onlangs een tweede druk verscheen, dat van prof. v. Ruler "Reformatorische opmerkingen in de ontmoeting met Rome" en het boek van de en-

onderscheiding poneerde tussen onveranderlijke "affirmaties", en veranderlijke "representaties". Het kan bij enig nadenken duidelijk zijn, wat hiermee bedoeld wordt. Het ging de kerk in haar "affirmaties" om het evangelie te belijden tegenover allerlei dwaalleer. Maar de wijze waarop zij deze evangelische "affirmaties", waarheden, beled, hing samen met het toen in de kerk heersende denkklimaat en de vigerende filosofie. Het gaat er nu om die tijdgebonden "representaties" af te werpen en opnieuw door te dringen tot hetgeen de kerk werkelijk bedoelde te belijden. Een en ander laat zich aan concrete voorbeelden illustreren. Eén van de frappantste is misschien wel de wijze, waarop Hans Küng de leer van het bekende contra-reformatorische concilie van Trente over de rechtvaardiging interpreteert. Hij is van oordeel dat ten onrechte de Reformatie van oordeel was, dat in Trente het "sola gloria" en het "sola fide" (alleen door het geloof) van Luther veroordeeld werden. Er heeft zich hierover een interessante discussie ontwikkeld tussen Karl Barth en Küng. Barth kan in de teksten van Trente, zoals ze voor ons liggen, maar moeilijk ontdekken, wat Küng er in las en schrijft: "Wie erklären Sie sich die Tatsache, dass das Alles so lange, und extra et inter muros so Vielen verborgen bleiben konnte".³⁾ Een feit is, dat bij een man als Küng veel meer oog is voor hetgeen de Reformatie in haar strijd voor de rechtvaardiging uit het geloof bevoog, dan tot nu toe bij roomse theologen het geval was. In het algemeen wil ik opmerken, dat het zeer de moeite waard is voor ieder, die zich voor deze dingen interesseert, de geschriften van Küng te lezen. Ik denk daarbij vooral aan zijn boek "Strukturen der Kerk" dat ook in het nederlands vertaald is.⁴⁾ Men krijgt sterk de indruk in deze jonge roomse theoloog (35) te maken te hebben met een oprecht man, die bezeten is van de wil de grote controversen tussen Rome en de Reformatie geheel nieuw te benaderen, vooral uit het evangelie, en dat met een openheid en moed, die temidden van veel nivellerende theologie van deze tijd weldadig aandoet.

3. Nieuwe interpretatie van de traditie

Een tweede duidelijk voorbeeld van deze interpretatieve methode is de visie op de verhouding van Schrift en traditie in de nieuwere roomse theologie. Berkouwer wijdt er een brede bespreking aan en terecht. Het is een belangrijke zaak, temeer omdat ze ook doorwerkte in de discussies en de besluiten van het concilie zelf. We staan hier voor een punt dat uit de theologische discussie in de gang van zaken op een kerkelijke vergadering zelf doordrong. De traditionele opvatting van de verhouding van Schrift en traditie in de roomse theologie heeft zich eeuwen lang gebaseerd op de uitspraken van Trente. Zoals bekend verklaarde Trente, dat de leer van Christus "vervat is in de geschreven boeken en de ongeschreven overleveringen, die uit Christus' eigen mond door de apostelen zijn ontvangen of van de tijd van de apostelen af door de ingeven van de Heilige Geest als van hand tot hand overgeleverd, tot ons gekomen zijn". Bovendien sprak Trente uit dat de kerk met gelijke eerbied de Schrift en de overleveringen aanneemt.⁵⁾ Men heeft deze uitspraken nooit anders verstaan dan in deze zin: er zijn twee bronnen voor de openbaring, de Heilige Schrift en daarnaast de traditie der kerk. Zo vatte prof. Berkouwer het zelf nog op in zijn boek over de strijd rond het rooms-katholieke dogma.⁶⁾ Uit de bron van de traditie putte Rome het bewijs voor allerlei dogma's, die niet zonder meer uit de Schrift te bewijzen waren. Het merkwaardige is nu, dat de nieuwere theologie zich op deze uitspraken van Trente geworpen heeft en er een geheel andere zin aan tracht te geven. Men beroept zich daarvoor op een interessante historische bijzonderheid. Uit de publikatie van de stukken van Trente blijkt nl. dat aanvankelijk op het concilie werd voorgesteld uit te spreken, dat de leer van Christus **deels** (partim) in de Heilige Schrift was begrepen en **deels** (partim) in de ongeschreven overleveringen. Daarin was dus de twee-bronnen theorie duidelijk geformuleerd. Men stelde zich door deze formulering scherp tegenover het reformatorische sola scriptura. De leden van het concilie Nachianti en Bonnuccio brachten hier bezwaar tegen in en het concilie veranderde een week later de voorgestelde formulering in de huidige. Thans wordt niet gezegd dat de leer van Christus deels in de Heilige Schrift en deels in de traditie is begrepen maar: in de geschreven boeken EN de ongeschreven overleveringen. Men interpreteert dat zo, dat hier dus niet van een nevenschikking gesproken moet worden (twee

bronnen naast elkaar), maar van een vaststellen, dat de leer van Christus zowel in de Schrift als in de traditie staat. Daarmee is niets beslist over het bestaan van een tweede onafhankelijke openbaringsbron naast de eerste, de Heilige Schrift. De exclusiviteit van de traditie als tweede bron naast de Schrift komt te vervallen. Deze kwestie was nu volgens prof. Berkouwer de achtergrond van de bewogen discussies op het concilie over het schema, dat handelde over de "bronnen van de openbaring". Daarin ging men van de traditionele twee-bronnen leer uit. Het concilie weigerde dit te accepteren. Hierin zette zich de nieuwe bezinning op deze kerkelijke vergadering door.

Het spreekt vanzelf dat deze nieuwe concentratie op de Schrift zelf, consequenties heeft over heel het veld van de typische roomse dogmata en leeropvattingen. Het heeft ook zijn consequenties voor de polemie met de Reformatie. De strijd beweegt zich de laatste jaren, ook in de Duitse theologie, veel meer op het gebied van de exegese van de Heilige Schrift zelf. Zijn de typische roomse dogma's als de mariologie, het pauschschap, de transsubstantiatie, die al eeuwen geleden door de Reformatie werden afgestoten, te handhaven voor het forum van het evangelie? Hierdoor komt vooral de mariologie in de crisis. Merkwaardige roomse dogmata als de onbevleete ontvangenis van Maria (1854) en haar ten hemelopneming (1950), die zich de laatste eeuw in de roomse kerk hebben vastgezet, zijn voor de Reformatie onaanvaardbaar en het roomse Schriftbewijs heeft op de Reformatie nimmer enige indruk gemaakt. Berkouwer schrijft over de mariologie in zijn boek een breed hoofdstuk. Het is een materie, waarin hij grondig thuis is. Daarin treedt aan het licht hoe zich in de huidige roomse kerk twee richtingen in deze sector ontwikkelden: de z.g. maximalisten en de minimalisten. We zouden met een gereformeerde variant kun-

nen zeggen: de voetianen en de coccejanen in de mariologie. De maximalisten willen ten koste van alles de mariologie van de laatste eeuw handhaven. Het gaat hen vooral om het corredemptrix (mede-verlosseres) zijn van Maria. Ze heeft voor hen een wezenlijke plaats in het heilsproces. Haar "mij geschiede naar uw woord" was heilsnoodzakelijk. Deze visie op Maria hangt samen met heel Rome's opvatting van het heil en de verlossingsweg. Daarin heeft de mens een wezenlijke, coöperatieve, plaats en dat vindt zijn uitdrukking in Maria's zich overgeven in de incarnatie van het eeuwige Woord. De minimalisten beseffen, dat deze mariologie voor de Reformatie onaanvaardbaar is. Zij werpen het nu over een andere boeg. Zij willen haar zien als een typische representante van de kerk. In haar geloofshouding en ten hemelopneming heeft de kerk de garantie voor haar eigen leven en eschatologisch uitzicht. Zij is de eerstverloste van de kerk. Hier valt de nadruk meer op het sola gratia, ook in de mariologie. Berkouwer gaat op deze kwesties diepgaand en confronteert in beide opvattingen met het getuigenis van het evangelie aangaande Maria en haar terugwijkende plaats tegenover Christus zelf.

(Wordt vervolgd)

Enschede.

R. H. Bremmer

¹⁾ Het boek van prof. Berkouwer verscheen bij J. H. Kok, Kampen; dat van prof. Van Ruler als paperback bij Paul Brand, Hilversum/Antwerpen.

²⁾ **Vaticaan concilie**, blz. 57.

³⁾ **A.w.**, blz. 44.

⁴⁾ In het nederlands: **Strukturen van de kerk**, Paul Brand, Hilversum/Antwerpen 1962.

⁵⁾ *Pari pietatis affectum ac reverentia*.

⁶⁾ Gelijk hij zelf openhartig toestemt, blz. 114, noot 30.

Waar zoeken we onze blijdschap?

We leven naar het schijnt wel in vrolijke dagen. De gezellige drukte van St. Nicolaas is pas voorbij of allerlei vreugden met "Kerst" en Oud en Nieuw staan weer te wachten. Ik zet dit "Kerst" maar tussen aanhalingstekens, want het heeft voor de massa met Christus niets meer te maken. Maar vrolijk zullen de feestdagen wel weer zijn. Als we tenminste met de advertenties en etalages rekenen. De winkelstraten zijn feestelijk verlicht. Er wordt blijkbaar voor miljoenen verkocht. Men zal de bloemetjes wel weer buiten zetten, als ik dat wat vreemde beeld in de winter mag gebruiken. Er zal worden gesmuld van kalkoenen en fazanten, konijnen en hazen. De bekende kransen en stollen en taarten staan weer uitgesteld. Aan wijn en sterke dranken zal wel geen gebrek zijn. Vooral nu men een voorraad heeft ingeslagen met het oog op de komende verhogingen. De papieren met "vrolijke Kerstdagen" en "gelukkig nieuwjaar" fladderen weer door de brievenbussen. En als al die goede wensen in vervulling gaan zal het een vrolijke boel worden. Leve de vreugd!

Het is allemaal niet zo echt als het lijkt. Het is wat te uitbundig. Het ligt er te dik op. Het is met de blijdschap der wereld als met de spullen, die de etalages versieren: klatergoud, zilverpapier, bliken sterretjes enz. Het is niet alles goud wat er blinkt. Meest namaak. Ook namaak-blijdschap.

Het is wat goedkoop dit te constateren. Bovendien: we gunnen alle mensen graag een goed etentje en drinkentje. Wij eten toch ook wat extra's op de feestdagen? Dat gunt de HERE ons best. En niet alleen ons, maar alle mensen. Want „Hij opent zijn hand en verzadigt al wat er leeft naar zijn welbehagen“.

Het is wat goedkoop te constateren, dat de wereld geen echte blijdschap kent, als die bij ons veelszins ontbreekt. We mogen onszelf wel eens afvragen: zijn we echt blij? Zo neen: waarom niet? Zo ja: waarom wel?

Als ik vraag of we echte blijdschap kennen dan denk ik niet aan een speciale "Kerstblijdschap". Aan speciale diensten op de Kerstdagen moeten we maar niet te veel waarde hechten. Dat „speciale“ is spoedig voorbij. Buitendien is het meer schijn dan werkelijkheid.

De echte blijdschap is blijvend. Maar die ontbreekt in onze kingen maar al te veel. We noemen

ons graag Calvinisten. Ik denk niet, dat Calvinijn daar blij mee zou zijn geweest. Maar goed, die naam is nu eenmaal ingeburgerd. Wat is nu merkwaardig? Dat we nooit horen van de blijde Calvinisten. Ze heten stoer en radicaal, geharnaste strijders en volhardende doorzetters. Maar van vrolijke Calvinisten horen we nooit.

Christenen mogen echt blij zijn. De Bijbel kan het ons leren. De dienst des HEREN bij tabernakel en tempel was vreugdevol. Daar werd gezongen, dat het een lust was. Ja men danste van vreugde. Er werd op de bazuin geblazen, zodat het ver in het rond te horen was. Trommelen en cymbalen, harpen en citers kwamen er aan te pas. Dat behaagde God. Want Hij had bevolen: "Dan zult gij vrolijk zijn voor het aanschijn van Jahveh."

Onder het Nieuwe Testament is er nog meer reden tot blijdschap dan onder het Oude. Want nu zijn alle beloften in Jezus Christus vervuld. Evangelie betekent: Blijde Boodschap. Bij de geboorte van Johannes de Doper wordt beloofd: "Blijdschap en vreugde zal uw deel zijn en velen zullen zich over zijn geboorte verblijden". En Johannes was nog maar de voorloper. Bij de geboorte van de Here Jezus zegt de engel tot de herders: "Weest niet bevreesd, want zie, ik verkondig u grote blijdschap, die heel het volk zal ten deel vallen". Wat heeft de Heiland een blijdschap gegeven door zieken te genezen, zonden te vergeven en het Evangelie der genade te verkondigen. Het Evangelie van Lukas kon wel tot titel dragen: Boodschap der vreugde. Het eindigt met de terugkeer der discipelen naar Jeruzalem na de hemelvaart van Jezus: "En zij keerden terug naar Jeruzalem met grote blijdschap". En de brief aan de Filippijzen kunnen we wel samenvatten met deze woorden: "Verblijdt u in de Here".

"In de Here". Daar moeten we en mogen we onze blijdschap zoeken. Hij blijft ons altijd over. Er zijn christenen, die kunnen alleen blij zijn in een gezelschap waar allen gelijk denken, gelijk spreken, gelijk handelen. Dat kringetje is gewoonlijk klein en de blijdschap ook. Maar als we de blijdschap in de Here zoeken en vinden, dan kunnen we ons verblijden met allen, die van Christus zijn. Met een schare, die niemand tellen kan. Met al de leden van de heilige, algemene Kerk, waarvan Christus het Hoofd is. In Hem mogen we ons verblijden. Tot in eeuwigheid.

H. J. Jager.

Het 'bizonde're' van het 'bizonde're ambt'

Professor dr. K. J. Popma heeft bij herhaling de vraag gesteld wat toch wel het 'bizonde're' is van het 'bizonde're ambt'.

Nu heb ik de indruk dat de vrager hier vroeg, o.a. op een huisbezoek aan zijn 'wijkouderlingen', naar een hem althans bekende weg. Toch is zij meer dan een zogenaamd oratorische vraag. Ze werd door Popma herhaaldelijk gesteld en ze is, voorzover mij bekend, nog nimmer beantwoord. Wel heeft ze meer dan eens aanleiding gegeven tot de suggestie dat prof. Popma eigenlijk van 'bizonde're ambten' in de kerk niet weten wil.

Aan deze vraag moest ik onlangs denken aan het eind van een pastoraal bezoek. Ik had gesproken en gebeden met een broeder, die zelf al vele jaren door ziekte uit het maatschappelijke leven is uitgeschakeld en wiens doorgaans zieke vrouw zich in het ziekenhuis bevond. Haar toestand was niet buiten gevaar. Het was begrijpelijk, dat deze broeder in zijn omstandigheden bizonde're duchtte haar hulp, die hij node ontberen kan, te moeten missen. Ik heb hem toen gezegd dat hij maar veel vrijmoedigheid moest gebruiken in het gebed om haar behoud en hem herinnerd aan wat Luther deed toen zijn vriend en medestander Philippus Melachton - onmisbaar in de strijd - eens ziek was. Luther verhaalt: Toen de doktoren verklaarden, dat Philippus ongeneeslijk ziek was, ging ik voor het venster staan en heb ik de lieve God de oren gewassen met al de beloften, die ik maar vinden kon". Daarna hebben we samen gebeden en nog al enige vrijmoedigheid gebruikt.

Toen ik heenging bedankte die broeder mij voor het bezoek en voor het gebed. Waarop ik zei: Ach, daar moest u mij niet voor bedanken, wat ik gedaan heb, dat moest eigenlijk iedere broeder der gemeente doen...

Het was er uit eer ik het wist. En toen ik op de fiets zat, onderweg naar het volgende bezoek, moest ik ineens denken aan de vraag van onze broeder Popma: het bizonde're van het bizonde're ambt. Had ik iets bizonde're gedaan? 'Ambtelijk', 'bizonde're' ambtelijk een bezoek gebracht aan een broeder der gemeente, getracht hem 'bizonde're' ambtelijk te troosten, d.i. te sterken, had ik 'ambtelijk', 'bizonde're' ambtelijk met hem gebeden? Als ik nu eens niet in het 'bizonde're' ambt had gestaan, maar als broeder der gemeente en niet als wijkpredikant deze broeder had bezocht, met hem had gesproken, samen met hem voor zijn vrouw had gebeden zou dan mijn bezoek anders, hetgeen ik uit Gods Woord gezegd had minder, mijn gebed minder krachtig zijn geweest? Die vraag liet mij en laat mij niet los.

Mijn volgend bezoek gold een weduwe in mijn wijk. In de loop van het gesprek vroeg ik haar of zij veel bezoek ontving uit de gemeente. Dat hield niet over. Zo langzamerhand bleven kennissen, die vroeger geregeld kwamen, weg. Zij had daar mild en vriendelijk ook wel enig begrip voor. Voor een man en vrouw is er als de man in huis weg is, althans voor de man, niet zóveel gezelligheid meer... Maar ik moest weer denken aan die vraag van Popma. Gemeenteleden plegen bij zo'n weduwe nogal eens te informeren of de dominee nog wel eens komt? De vraag veronderstelt, dat men hier het bizonde're van het bizonde're ambt op het spoor is: het bezoeken van weduwen is dan de bizonde're taak van het bizonde're ambt. Maar ik kwam zo te denken aan wat Jacobus zegt: „Zuivere en onbevleete godsdienst voor God, den Vader, is: omzien naar wezen en weduwen in hun druk en zichzelf onbesmet van de wereld bewaren" 1 : 27. Jacobus heeft het hier in elk geval over het algemene ambt aller gelovigen. Hun ambt is om te zien naar weduwen en wezen en hun ambt is in elk geval niet: deze taak af te schuiven op een door hen betaald vrijgestelde, i.c. de dominee. Hun algemeen ambt is niet overdraagbaar. En weer zat ik als 'bizonde're' ambtsdrager met de vraag: Wat is het 'bizonde're' als ik als predikant omzie naar weduwen en wezen, iets, wat ik ook doen moest als ik geen 'bizonde're' ambt had in de kerk? Ik bezoek immers de weduwen als ambtsdrager Gods en niet als ambtenaar der kerkelijke gemeente?

In dit verband denk ik ook nog aan iets anders. Ouderlingen heb ik gekend, die met bizonde're trouw niet alleen de gewone jaarlijkse huisbezoeken brachten, maar ook de zieken, de we-

duwen, de ongeregelde in hun wijk bezochten, zonder dat zij van al deze bezoeken rapport uitbrachten op de kerkeraad. Het een en het ander terecht. Maar niet zodra waren deze broeders afgetreden of de gewaardeerde bezoeken werden gestaakt. Gebrek aan tijd kon de oorzaak niet zijn. Immers deze broeders hadden, ontslagen van het bijwonen van de vergaderingen van de kerkeraad en andere werkzaamheden, niet minder, maar méér tijd dan vroeger. Moest het staken van de genoemde bezoeken soms verklaard worden uit de gedachte dat zulke bezoeken behoren tot het 'bizonde're' van het 'bizonde're' ambt? Of uit de vrees dat hun opvolger in de wijk hun het brengen van zulke bezoeken zou kwalijk nemen als een zich bemoeien met hun doen?

Toen in 1951 in Kampen stappen werden ondernomen om te komen tot het beroepen van een vierde predikant, was er een broeder, die zich mordicus tegen verklaarde: als - zo redeneerde hij - ieder in de gemeente zijn plicht verstond, zieke broeders en zusters, weduwen en wezen bezocht, als de broeders en zusters overeenkomstig de Schrift op elkander acht gaven, dan was het beroepen van een vierde dienaar des Woords in Kampen niet nodig. Indien dat alles zo was moest ik die broeder in mijn hart gelijk geven. Omdat aan al de door hem genoemde voorwaarden niet werd voldaan, was ik vóór.

De diakenen verzorgen de behoeftigen in de gemeente. Van ouds gold voor ons de stelregel dat de kerkelijke 'armenzorg' gaat voor de staatsarmenzorg en dat de particuliere gaat vóór de diakonale. Indien dus een weduwe, een werkloze of iemand anders door een broeder der gemeente of door een familielid volgens het gebod van Christus wordt verzorgd, hebben de diakenen der gemeente geen taak meer. In dat geval blijkt de arme niet arm meer: de gehoorzaamheid aan het gebod van Christus blijkt reeds in de nood te hebben voorzien. De diakenen zullen er zich in zo'n geval wel voor wachten de verzorgende broeder of zuster te berispen door te zeggen: Broeder, of: zuster, u komt op ons terrein, en u treedt in het 'bizonde're' van ons 'bizonde're' ambt. Integendeel: als een broer, zuster, vader of moeder of kind nalatig is hier te doen wat Christus hem bevolen heeft (Mark. 7 : 11, 12; 1 Tim. 6 : 17-19) dan zullen de diakenen hem opwekken te doen wat van Christus' wege zijn/háár plicht is. En eerst als hij of zij nalatig is, treden de diakenen op. En weer vraag ik: Wat is nu het 'bizonde're' van het 'bizonde're' ambt der diakenen? Is hetgeen de ene broeder aan de andere aan onderstand geeft minder van Christus dan wat de diakenen geven? Minder dan 'de gemeenschap der heiligen' dan de ondersteuning van de diakonie? Of - dat geldt van al het hier geschrevene - functioneert deze gemeenschap der heiligen alleen via het 'bizonde're' ambt?

Ik kom tot het toezicht, het opzicht, de tucht. Wij hebben uitgevonden het woord 'toezicht' te reserveren voor het 'toezien' van de gelovigen onder elkander en het woord 'opzicht' voor het werk van de ouderlingen: we staan onder 'toezicht' van elkander en onder het 'opzicht' van de ouderlingen. Het onderscheid schijnt bevestigd te worden door het feit dat de Schrift de ouderlingen 'episkopoi' noemt, bisschoppen, ópziensers. Maar de Schrift kent overigens dit scherp afgrenzende woordgebruik niet. Wanneer b.v. in Hebr. 12 : 15 gezegd wordt: „Ziet daarbij toe, dat niemand te verachttere van de genade Gods..." dan wordt daar voor 'toezien' het woord 'episkopeo' gebruikt, hoewel duidelijk is dat de opwekking is gericht tot ál de gelovigen en niet tot de ouderlingen alleen.

Welnu, opzicht, toezicht, tucht oefenen schijnt toch wel de bizonde're taak van het bizonde're ambt te zijn? Het is intussen onjuist. De Schrift wekt al de gelovigen op op elkander toe te zien, acht te hebben, elkander te vermanen. Dat behoort zelfs, in geval van heimelijke zonden, aan alle vermaan vanwege de kerkeraad, vooraf te gaan. Men denke b.v. aan Matth. 18. Eerst als deze particuliere vermaningen geen doel hebben getroffen, begint de vermaning door de ouderlingen. Wat is nu het 'bizonde're' van dat vermaan door het 'bizonde're' ambt? Toch niet dat de ouderlingen vermanen met het Woord Gods?

Want dat dienen de gelovigen onderling niet anders te doen. Wie particulier een broeder vermaan mag dat ook niet doen op grond van zijn particuliere mening: hij is de broeder van hem die vermaan wordt en niet zijn heer. Dat zelfde geldt ook van de ouderlingen. Ook hun vermaan moet altoos zijn niet: de kerkeraad meent, maar: de Here zegt. Het verschil is niet gelegen in de áárd van het vermaan, maar in de omvang: als de ouderlingen optreden komt heel de gemeente in zicht. Maar dan ook: de gemeente. En komt het tot tucht oefening en tot afsnijding, dan blijkt het 'bizonde're' ambts niets 'bizonde're' te kunnen doen. Niet de dienaar des Woords, niet de ouderlingen sluiten iemand buiten de gemeente, maar de gemeente doet het al heeft zulk een afsnijding plaats te hebben naar goede orde, en dus niet zonder de leiding van de ouderlingen.

Hier komen we wel niet het bizonde're van het bizonde're ambt op het spoor. Maar wel de goede orde in de gemeente van Christus. God is een God niet van wanorde, maar van vrede 1 Cor. 14 : 33. Alle dingen moeten in de kerk wel en ordelijk toegaan. Ned. Gel. bel. art. 30.

Maar komt dan het bizonde're van het bizonde're ambt niet in zicht wanneer het betreft de bediening des Woords in de gemeente van Christus? Dat is toch wel exclusief het werk van één of in een grotere gemeente van enige broeders? Zij zijn toch slechts bevoegd tot de 'ambtelijke bediening des Woords'?

We willen zien.

Eerst de vraag: Wat doet dat bijvoeglijke naamwoord 'ambtelijk' in dat „de ambtelijke bediening des Woords”?

Betekent dat 'ambtelijk', dat Gods Woord méér Gods Woord is, wanneer het 's zondags uit bevoegde mond van de kansel klinkt dan wanneer het uit dezelfde mond komt b.v. in de huisgodsdienst van deze 'bizonde're' ambtsdrager? Ik meen van niet. De man op de kansel moet Gods Woord brengen zonder er aan toe te doen en zonder er van af te doen. Dat Woord van God, dat hij brengt, hééft gezegd omdat het Gods Woord is en het is niet zo dat het gezag krijgt omdat de 'bizonde're' ambtsdrager het brengt. Het verschil tussen de openbare godsdienst oefening waarin hij voorgaat en de huisgodsdienst, die hij leidt, ligt niet hier, dat hij de éne keer 'bizonde're'-ambtelijk spreekt voor de gemeente en de andere keer voor zijn huisgezin. Maar in het laatste geval doet hij wat elke huisvader, die zijn ambt verstaat, doet. Het is niet eens gezegd dat hij het beter doet. Toch mag niet elke huisvader voorgaan in Gods gemeente, maar slechts hij, die van de gemeente daartoe geroepen is. Doch de gemeente mag daartoe ook niet ieder roepen, maar slechts hem, die de verhoogde Heer aan de gemeente tot herder en leraar gegeven heeft volgens Efeze 4. We moeten de zaken niet omkeren. Niet iedere man, die de gemeente - afgedacht van de vereiste gaven en bekwaamheden - tot het kanselwerk roept, is daarom van Christus gegéven, maar omgekeerd: slechts hij, die van Christus gegéven, blijkt, mag door de gemeente geroepen worden. En slechts hij, die op déze wijze en dus wettig van Gods gemeente geroepen is, gaat in de gemeente voor.

Dat is naar art. 30 van de ned. gel. bel. en art. 1 van de dordtse kerkerode een zaak van goede orde in de gemeente van Christus. Geen poolse landdag, waarin iedere schreeuwer het woord neemt, maar: God is niet een God van wanorde maar van vrede. 1 Cor. 14 : 33.

Intussen heeft de gemeente toe te zien dat zij de aan haar geschonken gaven niet ongebruikt laat. Indien Christus haar mannen geeft vol des Heiligen Geestes en bekwaam om ook anderen te leren, dan moet zij zich deze gaven ter nutte maken en deze mannen niet tot zwijgen doemen. In dit verband denk ik aan hetgeen Adolf Schlatter (Erläuterungen zum N.T. Band 7 S. 207) o.a. opmerkt bij Efeze 4 : 11: „Noch de herder, noch de leraar kan door menselijke kunst, opvoeding of door enige kerkelijke instantie gevormd worden. De laatste kan ambten instellen; maar de mannen die in dat ambt de waarheid, de geest en de kracht leggen, maakt de kerk niet, maar Christus alleen”.

Niet anders staat het met de catechisatie. Zij is ook op haar wijze dienst des Woords. Het is de gewoonte dat zij gehouden wordt door de dienaar des Woords. Ofschoon soms ook ouderlingen of zelfs broeders, die geen 'bizonde're' ambt hebben, de catechisaties houden. Wat is nu het verschil tussen de catechisaties van de dienaar des Woords, de ouderling of de broeder uit de gemeente? Wat is het 'bizonde're' wanneer de dienaar des Woords catechisatie houdt met de jeugd

der gemeente en wanneer dezelfde man als huisvader huiscatechisatie houdt met zijn kinderen en hen niet in het catechisatielokaal, maar in zijn huiskamer, onderwijst „in de voorzeide leer”? Wie 't weet mag 't zeggen. Hetgeen wat hij op de gemeentecatechisatie onderwijst en wat hij in de huiskamer leert, is in beide gevallen - als hij zijn taak verstaat - precies hetzelfde: die voorzeide leer. Het gezag waarmee hij het doet ligt in beide gevallen in de opdracht van Christus; het gezag van hetgeen hij onderwijst uitsluitend in Gods Woord; de belofte van zegen door de Heilige Geest heeft de huisvader niet minder dan de dienaar des Woords. Het enige verschil is gelegen in het feit dat elk huisvader tot die onderwijzing van zijn kinderen geroepen is; de kinderen der gemeente worden echter onderwezen door de man, die daartoe door de gemeente, niet naar willekeur, maar naar de vereisten van het Woord Gods geroepen werd.

Het is ook hier een zaak van orde in de gemeente van Christus.

Slotson

We komen tot de slotsom dat het 'bizondere' van het 'bizondere ambt' er eigenlijk niet is. Wat de dienaar des Woords, de ouderlingen en de diakenen in de gemeente van Christus doen (en bui-

ten haar: „anderen tot de christelijke religie vermanen”, Form. v. d. bev. van de dienaren des Woords; het betonen van barmhartigheid aan armen buiten de gemeente) dat is principieel de taak, het ambt aller gelovigen.

Dat zij en niet anderen tot de dienst in de gemeente geroepen worden is een zaak van de door Christus verleende, door de gemeente op te merken en opgemerkte gaven en bekwaamheden.

En de aanwijzing tot deze diensten is voorts een zaak van goede orde in de gemeente van Christus. God is niet een God van wanorde, maar van vrede. 1 Cor. 14 : 33. Alle dingen moeten betamelijk en in goede orde geschieden. (1 Cor. 14 : 40). Door dit middel zullen alle dingen in de kerk wel en ordelijk toegaan, wanneer zulke personen verkozen worden, die getrouw zijn, en naar de regel, die Paulus daarvan geeft in de brief aan Timoteus". Ned. gel. bel. art. 30. Om de goede orde te onderhouden in de gemeente van Christus, zijn daarin nodig: de diensten...." Dordtse kerkorde artikel 1.

Hoe beter en vlijtiger alle gelovigen in de gemeente des Heren hun christenambt waarnemen, des te minder valt er voor de dienaar des Woords, de ouderlingen en de diakenen te doen.

G. Visee

hebben onze min of meer geslaagde organen van en voor groepscommunicatie: De Standaard, Trouw, De Heraut, Opbouw of De Reformatie.

De ervaring heeft ons geleerd, en daardoor kopschuw gemaakt voor die communicatieorganen welke er in slaagden om via de landweg van de groeps-, de brede autobaan van de massacommunikatie te bereiken.

Voorbeelden te noemen is overbodig. Ieder kent ze.

Maar doorgaans zijn de aanvankelijke christelijke periodieken, welke nu door het snelverkeer van de autobaan der massapubliciteit lavenen commerciële ondernemingen en uit even commerciële overwegingen kunnen wij voor die razend snelle en ongelukken veroorzakende periodieken bedanken.

Indien het profeteren in onze aard ligt kunnen wij uitroepen: blad, blad, blad, hoort des Heren woord!!! Maar het is ons ver vooruit of gaat te snel voorbij om deze profetie te horen. En daarbij: de zaken renderen en als het christelijk geweten het tempo niet volgen kan, dan is er altijd wel een „reformatorisch” theoloog met grote reputatie, die een pasklare theorie heeft over de apostolaire roeping van de christen in deze tijd. Het christelijk geweten is net 'n wekker; het kan 'n hele poos tikken, maar als de veer ontspannen is, staat de wekker stil.

Deze ervaringen hebben ons voorzichtig en wantrouwend gemaakt. Als het zo met de kleintjes gaat, hoe zal of hoe moet het dan wel gaan met de groten.

En door de NCRV worden wij, misschien niet voor het eerst, maar in ieder geval wel in haar meest aansprekende vorm, geconfronteerd met het probleem van de massacommunikatie.

En de samenspreking met de leiding van de NCRV heeft mij duidelijk gemaakt, dat wij nog lang niet klaar zijn met dit probleem. Wij hebben er zelfs nog geen begin mee gemaakt.

Wie zoekt of vraagt naar de praktische, tastbare resultaten van deze samenspreking zal misschien weinig succes hebben. Maar voor mij is deze samenspreking een ervaring geweest waar ik God voor danken kan.

De lezer mag gerust weten, dat ik naast ernstige critiek op haar uitzendingen aanvankelijk weinig vertrouwen had in de NCRV-leiding.

De critiek is gebleven, maar ik weet nu dat de mannen van de NCRV al de tijd, dat het vraagstuk van de massacommunikatie voor ons van academische aard was, gedrukt zijn geweest door de geweldige verantwoordelijkheid en de grote gevaren van dit moderne probleem.

En dit feit, dat onze critiek milder en begrijpende maakt, moet de lezer maar op mijn gezag aannemen.

Jac. Wijnands.

De Nederlandse Christelijke Radio Vereniging

I.

„Massacommunikatie” is wel 'n modern, maar geen vreemd woord in de zin, dat maar weinigen daarvan de inhoud en betekenis weten. Eeuwenlang was het de drukpers, maar de laatste decennia zijn vooral de radio en televisie op de voorgrond gekomen als mogelijkheden om de massa te beïnvloeden en meningvormend met die massa in relatie of communicatie te komen.

Toen beide laatste zelfs de kranten in betekenis gingen overtreffen werd als vanzelf het woord massacommunikatie in de spreektaal opgenomen.

Geleerde mensen in binnen- en buitenland hebben van dit woord genuanceerde en knap gevonden begripsbepalingen gegeven. Vechters voor de zuiverheid van onze taal hebben duidelijk gemaakt, dat het woord on-nederlands en innerlijk tegenstrijdig is. Dit alles moge om te weten nuttig en waar zijn, wij hebben voor deze keer voldoende aan de simpele aanduiding die boven gegeven werd.

Intussen wijst het bestaan van dat woord duidelijk op het functioneren van de mogelijkheid om voor goede en kwade zaken in relatie te komen met de massa. Dat is een feit waar wij dagelijks mee te maken hebben en daarom is het vraagstuk, hoe de gelovigen hebben te staan tegenover de massacommunikatie niet alleen eigentijds en boeiend, maar ook uitermate belangrijk.

Om een voorbeeld uit vele te noemen: de Wereldraad van kerken maakt een intensief gebruik van de mogelijkheden tot massacommunikatie en heeft daarvoor een apart en actief bureau. Dit, en soortgelijke bureau's, vinden die mogelijkheden in de bekende publiciteitsmedia, pers, radio en televisie.

Deze publiciteitsmedia hebben „nieuws” even nodig als de beesten hun voer. Om aan het noodzakelijke nieuws te komen kunnen zij het zelf zoeken bij de bron. Dat is echter een kostbare aangelegenheid, omdat daarvoor een staf van bekwame nieuwsgaarders, bijgestaan door technici nodig is. Een overeenkomst met 'n erkend persbureau is al veel eenvoudiger en het gemakkelijkste en goedkoopste nieuws komt voor niets-niemandal van de persbureau's van Wereldraad, synode's en andere organisaties.

Het is dus niet onverklaarbaar, dat er bij de publiciteitsmedia wel belangstelling is voor het gratis nieuws van Wereldraad, etc.

Als u dus, evenals mij dat dikwijls overkomt, met verholten ergernis kennis neemt van de dominerende plaats welke het oecumenisch en wereldraad-nieuws inneemt in de kerkelijke berichtgeving van de christelijke pers, radio en televisie, moet u deze nuchtere werkelijkheid niet uit het oog verliezen. Er zijn nu eenmaal zeer bij-de-tijdse christelijke raden, kerken, stichtingen, enz. die doelbewust meedoen aan

het spel van de massacommunikatie en goed op de hoogte blijken te zijn van de regels van het spel. En zolang christelijke kerken, personen of organisaties uit financiële of principiële motieven niet aan dat spel mee willen of mee kunnen doen, zullen zij er in het „nieuws” bekaaid afkomen.

Hetgeen ik zeker niet betreur.

Nu moet men mij niet verkeerd begrijpen.

Ik wil geenszins beweren, dat de redacties of programmamakers van de christelijke publiciteitsmedia uit gemakzucht en vanwege de goedkoopste zoveel Wereldraad en eucomenisch nieuws brengen. Evenmin wil ik beweren, dat het enkel zakelijke berekening van de Wereldraad, etc. is, dat zij zo vlijtig zorgen in het nieuws en in de running te blijven. Al ben ik een andere mening toegedaan, toch geloof ik stellig, dat zij de overtuiging hebben veel christelijke boodschappen voor de massa te hebben. Hoewel het mij nimmer in die uitbundige mate ten deel gevallen is, kan ik mij levendig voorstellen, dat het een prettige bezigheid is om met het uitventen van met graagte ontvangen nieuws een goede boterham te verdienen. Dat verklaart voor mij het grote aantal boodschappen.

Nu zijn wij dan beland in het actuele probleem: hoe staan wij tegenover de massacommunikatie en: wat moeten wij daarmee aan?

Neen, ik doel hier niet op de sociologische of psychologische kant van de massacommunikatie. Over deze aspecten te schrijven ligt ver boven mijn vermogen.

Zoals de titel aangeeft; ik wilde handelen over de Nederlandse Christelijke Radio Vereniging.

Daar is een bijzondere reden voor.

De leiding van de NCRV is n.l. bezig nauwer contact te realiseren met het orthodox protestantse deel van haar leden. Daartoe heeft zij onlangs een conferentie of samenspreking gehad met de Gereformeerde Bonders uit de Ned. Herv. Kerk.

Op 9 september van dit jaar heeft er zulk een samenspreking in de bestuurskamer van de NCRV plaats gehad met de NCRV-leiding en een 25-tal „representatieve” vrijgemaakten.

In de kleine commissie die deze bijeenkomst, op verzoek van de NCRV had voorbereid, heb ik ook, en met genoegen, zitting mogen hebben. Vanzelfsprekend heb ik daarom tevens de samenspreking van 9 september l.l. bijgewoond.

Nu de NCRV gezegd heeft er geen enkel bezwaar tegen te hebben als aan deze vergadering ruchtbaarheid wordt gegeven, wilde ik heel graag, én ter informatie van de lezers, én ter ontlasting van eigen geprangd gemoed — vergeef deze tale kanaans — neerschrijven wat ik op m'n hart heb.

Tot nu toe heeft protestants christelijk Nederland maar betrekkelijk weinig met de massacommunikatie te maken gehad. Wij hadden en

Kerkelijk Leven

De brief van Groningen Noord.

De brief, die de raad der kerk van Groningen Noord aan de broeders Alsema c.a. zond en waarin deze raad de opname van de bezwaarde broeders in de kerk van Noord gemotiveerd verderde, is een waardig stuk.

Niemand kan, dacht ik, ontkomen aan de diepe ernst, waarmee dit stuk is opgesteld.

Duidelijk is dat de kerkeraad, die destijds als raad van de naastgelegen kerk van Groningen Zuid weigerde zijn fiat te geven voor de schorsing van ds A. van der Ziel ook thans nog op het standpunt staat dat deze schorsing en dus ook de daarna gevolgde afzetting niet had behoren te geschieden en dus een ernstig misbruik is van de tweede sleutel van het Koninkrijk der hemelen. Hij spreekt van 'onschriftmatige besluiten'. Hij veroordeelt duidelijk de schending van artikel 79 der kerkorde.

Niemand zal willen ontkennen dat de kerkeraad bij de behandeling van de vraag van de bezwaarden van Groningen Zuid te mogen inwonen in Noord voor een moeilijke beslissing stond. Het argument dat inwilliging van dat verzoek de toch al grote verwarring zou doen toenemen, spreekt aan. Dat een kerkeraad daarbij bedacht is op mogelijke repercussies in de eigen gemeente, is begrijpelijk.

Toch — dit stuk roept voor heel onze vrijgemaakte gemeenschap zeer ernstige vragen op.

Want heel de geest van dit stuk is anders dan wat ons in 1944 en daarna bewoog.

Toen is b.v. ds W. G. F. van Herwijnen te Rilland-Bath terstond na zijn schorsing met zijn ambtswerk in de gemeente doorgegaan. Hij ging in de pastorie voor in een godsdienstoefening waarin hij niet alleen het Woord Gods bediende, maar ook zijn eigen kind doopte. Ik meen: terecht. Hij vernederde zich onder de krachtige Hand Gods, droeg de smaad van zijn schorsing door voor slechts weinige gemeenteleden in die moeilijke omstandigheden door te gaan met zijn ambtswerk... en de HEERE verhoogde hem op Zijn tijd: eerst vier jaar later, toen de synode van Amersfoort in 1948 aan deze broeder rēcht deed, en hem als een ten onrechte uit de bediening gestoten broeder erkende. En nadat ds Van Herwijnen terstond met zijn werk was voortgegaan, schreef broeder A. Janse: De HEERE heeft daar in Rilland snēl werk gedaan. Gelijk ook ter generale synode de rapporteur in deze zaak, ds J. van Bruggen, en ook prof. dr K. Schilder krachtig voor het recht van deze broeder gepleit hebben.

Niet anders deden te Kampen ds C. H. Lindeboom en de zeven en twintig ouderlingen. Toen zij door de generale synode waren geschorst en daarvan op zaterdag bericht ontvingen, zijn zij met hun dienst op de daarop volgende zondag gewoon doorgegaan.

Gelijk prof. dr K. Schilder en prof. dr. S. Greijdanus, ds C. Vonk en al de anderen, die door dergelijke onschrijfmatige vonnissen werden gestraft. Toen ik zelf op 12 september 1945 door de classis Gorinchem werd geschorst ben ik op de d.a.v. zondag gewoon doorgegaan. Op de gemeentevergadering, die op maandag 10 september gehouden werd, werd door een bezwaárde broeder opgemerkt, dat ik die zondag niet had moeten voorgaan, maar in een kerkbank had moeten zitten onder het gehoor van een der schorsende predikanten, ik had mij moeten... vernederen onder Gods Hand.

Nu kan men zeggen, dat het tóen 'allemaal anders' was. Dat de schorsingen b.v. niet door de kerkeraden, maar door niet bevoegde meerdere vergaderingen waren geschied. Dat is slechts ten dele waar: ds C. Vonk is door de kerkeraad van Schiedam geschorst met voorgaand oordeel van de raad der naastgelegen kerk. Heeft hij zich, hebben al de anderen zich niet vernederd onder Gods Hand? Wat houdt dit 'vernederen' in zo'n situatie in? Aanvaarden wat mensen ons aandoen en het werk laten stáán, of de smaad van zo'n schorsing uit Gods Hand aanvaarden en dóórgaan met het opgedragen werk?

Met een beroep op wat prof. Schilder overkwam kan men zeggen: de zaak had in de 'meeste' kerkelijke vergadering gediend, de generale synode had geoordeeld. Dat was zo. Maar het was lang niet in alle gevallen zo. Niet bij ds W. G. F. van Herwijnen, niet bij ds B. Telder, niet bij ds C. Vonk, niet bij mij, niet bij dr H. J. Jager. Maar we gingen door met ons werk. En bovendien: ook in de zaak ds A. van der Ziel hebben alle meerdere vergaderingen gesproken. De raad van Groningen Zuid heeft, zonder bij de schorsing en afzetting van zijn predikant zijn eigen oordeel over de openbare en GROVE zonde van ds A. van der Ziel duidelijk aan te geven, zich in het afzettingsvonniss zelfs uitdrukkelijk op de oordelen der meerdere vergaderingen beroepen. En de generale synode hééft gesproken, zij het met de krapst mogelijke meerderheid van één stem. Daar komt bij dat ds A. van der Ziel tot na zijn afzetting heeft gewacht en van zijn recht — volgens 1944 — terstond na zijn schorsing door te gaan in Groningen géén gebruik heeft gemaakt.

Wat zou hem thans weerhouden kunnen — volgens 1944 en artikel 31! — zich vrij te maken van dit afzettingsvonniss binnen het kerkverband? Vrijmaking is géén afscheiding! Want dát was de opzet van de vrijmaking: binnen het kerkverband! Dan zou er binnen het kerkverband een conflictssituatie zijn. Maar óók: zonder een breuk en zonder een scheuring de mogelijkheid van herstel en genezing! Zo werd het ons in 1944 geleerd. Dat het tot zulk een conflictssituatie binnen het kerkverband niet kwam vond z'n oorzaak in het feit dat b.v. de classis Zwolle de afgevaardigden van het bezwaard gedeelte van Kampens kerk ds C. H. Lindeboom en de ouderling, niet ontving. TOEN EERST WAS ER EEN SCHEUR. En als ds Van der Ziel deze weg betreedt, dan vernedert hij zich onder Gods Hand. Dat doet hij niet als hij zijn ambt neerlegt of een uitweg zoekt naar een andere kerk. Hij doet het wēl als hij de moeiten van deze situatie aanvaardt en mede werkt aan het

zo nodig herstel: als hij déze last als uit Gods Hand aanvaardt.

Het is mij niet onbekend dat er ook op gewezen wordt dat de situatie van 1944 en die in Groningen 1965 in zoverre verschilt dat er tóen leerbesluiten lagen, waartegen men niets leren mocht en dat thans zulke leerbesluiten niet in geding zijn.

Doch dat vereenvoudigt de zaken slechts. Immers:

1. Tóen was er conflict t.a.v. de beide sleutelen des hemelrijks, zowel t.a.v. de bediening des Woords als ten aanzien van de oefening van de kerkelijke tucht. Thans is er géén leergeschild.

2. Tóen is vooral door prof. dr. K. Schilder herhaaldelijk gehamerd op het aambeeld van: ook de t.a.v. de onschrijfmatige schorsingen resp. afzettingen bezwaarden moeten zich vrij maken. Geldt dat laatste thans niet?

3. Is in de kerk misbruik van de tweede sleutel, i.c. van de kerkelijke tucht, minder erg dan bederf t.a.v. de léér der kerk?

Dat zijn zo vragen — en antwoorden — die opkomen bij de overweging van de brief van de kerk van Groningen Noord. Een waardig stuk. Maar anders dan 1944. En het doet, als de zaken zijn zoals hier wordt gesteld, de vraag opkomen: Is het in 1944 wel goed geweest?

Ten aanzien hiervan merkt de raad van Groningen Noord aan het adres van de broeders Alssema c.a. op:

„In de Vrijmaking baande de HEERE zelf ons een weg, die we toen met vreugde zijn gegaan, hoezeer het ons nog steeds smart, dat niet allen met ons zijn meegegaan”.

En aan de broeders wordt de vraag gesteld: „Heeft de HEERE Zelf u thans soms weer uitgeleid?”

Kijk, dát is nu juist in de brief in geding. Want als ds A. van der Ziel en degenen, die zijn afzetting als onschrijfmatig misbruik van de sleutelen des hemelrijks verwerpen, zich in die zin „onder de krachtige Hand Gods vernederen” moeten, dat zij de dienst onder laten en zich onder de schorsende predikanten en ouderlingen blijven stellen, als dat de weg des HEEREN is, dan is het de vraag of de HEERE ons in 1944 een weg baande of dat wij onszelf een weg hebben gebaand.

En als de HEERE ons een weg baande dan blijft dat dat wij voor honderd procent verantwoordelijk blijven voor die weg, die er bleek te zijn, de weg reeds in artikel 31 van de kerkenorde gebaand: de weg van het verwerpen van besluiten en handelingen strijdig met het Woord Gods en de artikelen der kerkenorde.

Ik eindig met twee opmerkingen:

1. Als de weg in deze brief aan de brs Alssema c.a. gewezen de weg der Schrift is, dan is door de vrijmaking van 1944 een streep gehaald, en moeten we dat ook ootmoedig erkennen.

2. Als de brs Alssema c.a. met een vleselijk „Dat nemen we niet” de schorsing van ds A.

van der Ziel verwerpen, dan zijn zij geoordeeld. Als zij echter om 's HEEREN wil dit misbruik van kerkelijke tucht verwerpen en de moeiten daarvan ootmoedig aanvaarden, dan vernederen zij zich onder Gods Hand en zal de HEERE uitkomst geven op Zijn tijd.

G. Visee.

Gij hebt gehoord dat tot de ouden gezegd is.

Indertijd¹⁾ hebben wij in ons blad bijzondere aandacht besteed aan de hierboven afgedrukte woorden van de Here Jezus, bekend uit de z.g.n. Bergrede. De zaak, die ons toen bezig hield, was deze: dient het griekse origineel te worden vertaald met: „tot de ouden” of „door de ouden”, en daarmee verband houdend: wie zijn bedoeld met „de ouden”: de schriftgeleerden van een voorgaande generatie of het Israëlietische volk dat de Wet op Horeb ontving? Wij kozen wat de eerste zaak betreft voor: „Gij hebt gehoord, dat tót de ouden gezegd is” en stelden voorts dat Jezus met „de ouden” bedoelde de leden van „die generatie van Israël, die aan het begin van Israëls volksbestaan de wetgeving op Sinaï heeft ontvangen.”

De zaak is van evidente betekenis voor de verklaring van Mattheüs 5 : 21 e.a., immers voor de vraag of Jezus, met zijn op deze woorden volgende: „Maar Ik zeg u...” zich keert tegen de verkeerde interpretatie van de Wet door de Schriftgeleerden dan wel of Hij Zijn exegese van de Wet geeft op nieuwtestamenteisch niveau.

Nu werden we onlangs door een collega²⁾ attent gemaakt op een terzake belangrijke uitspraak, door Marcel Simon aangehaald in: „De Joodse sekten ten tijde van Jezus” (Carillon-Pocket 43, blz. 37) en geciteerd uit 'Pirke Aboth'.

„Mozes heeft de Wet op Sinaï ontvangen en haar doorgegeven aan de Ouden en de Ouden aan de profeten en de profeten aan de mannen van de grote Synagoge”. Simon noemt geen vindplaats maar de engelse vertaling begint aldus: „Mozes ontving de torah van de Sinaï en gaf haar over aan Jozua en Jozua aan de Ouden, en de Ouden aan de profeten en de profeten gaven haar door aan de mannen van de grote Synagoge”. The living Talmud, The wisdom of the Fathers (A Mentor Religious classic-pocket) blz. 43.³⁾

Hier wordt in een oude talmudische traditie gesproken over de Ouden als over het geslacht dat de torah van Mozes of van Jozua ontving, dus ten tijde van Mozes of van Jozua en voor de profeten leefde.

Hetgeen onze verklaring van Matth. 5 : 21 op beide punten bevestigt.

Aan onze collega hartelijke dank voor deze aanwijzing.

G. Visee.

¹⁾ Opbouw jaargang 8, nrs 5 en 6.

²⁾ Ds F. van Deursen, Barendrecht.

³⁾ Moses recieved torah from Sinai and handed it on to Joshua, and Joshua to the elders, and the elders to the prophets, and the prophets handed it on to the men of the great assembly.

De kerk in West-Duitsland

I

Als vakantie-toeristen zien velen van ons West-Duitsland. Hier en daar prachtige moderne kerkgebouwen. We lezen hooggestemde artikelen in de dagbladpers over de kerkendag, laatstelijk in Keulen, en denken misschien dat zoals Duitsland een Wirtschaftswunder heeft te zien gegeven er eveneens een kerkwonder heeft plaats gevonden. Het is heel anders gesteld met de situatie in de Evangelische Kerk van West-Duitsland.

In 1961 heeft pastor Heinrich Jochums van Wuppertal een bewogen stuk gepubliceerd in zijn maandblad "Der Feste Grund" over de situatie in deze kerk.¹⁾ Het stuk droeg als opschrift: de Kerk in gevaar. Het artikel begon met de woorden: "Die Kirche ist in tödlicher Gefahr". De kerk verkeert in dodelijk gevaar. Alles staat op het spel. Het gaat om leven of dood, om zijn of niet-zijn. Dat de kerk in dodelijk gevaar verkeert begrijpen langzamerhand ook diegenen, die tot op heden met een handbeweging deze bedreiging wegwuifden. Zij die onze waarschuwingen overdreven achtten, onze kijk op de situatie

pessimistisch vonden en ons oordeel als liefde-loos en hard beschouwden. Dat de kerk in gevaar verkeert begrijpen nu ook zij, die zich tot nu toe aan onze houding geërgerd hebben.

Door heel ons volk — schreef pastor Jochums — vaart een grote schrik. Men is radeloos. Niemand weet hoe het verder zal gaan. Sommigen spreken zelfs van het einde van het protestantisme. Velen maken zich grote zorgen. Anderen zien met boosaardige vreugd toe en wachten op de ineenstorting. En zeer velen slapen nog en sturen slapend op de catastrofe aan.

De kerk is in dodelijk gevaar. De felste aanval op haar komt niet van de kant van het Bolsjewisme. Die komt niet uit de grote wereld. De dodelijke aanval komt uit de schoot van de kerk zelve voort. Die komt van de zijde van een theologie, die alles ontkent en alles oplost in niets.

Wat betekent dit?

Wat bedoelt pastor Jochums?

Wat is er met deze theologie aan de hand?

Gedurende een reeks van jaren was er een academische discussie gaande. Enkele hoogle-

raren wilden de bijbel ont-mythologiseren. Naar hun mening is de bijbel voor een groot gedeelte samengesteld uit mythen, sagen, legenden en mythische voorstellingen. Deze mythen moeten opgespoord en aangewezen. Men moet ze niet uit de bijbel schrappen. Men moet ze laten staan. Zij behoren tot de bijbel. Maar men moet ze wel op de goede wijze uitleggen en interpreteren. En de waarheidskern van de mythen, sagen en legenden moet men bewaren en prediken.

Dat wat in de bijbel wordt meegedeeld over de schepping der wereld, de zondvloed, de geschiedenis van de aartsvaders, het leven van Jezus, dat Hij de Zoon Gods is, Zijn geboorte uit de maagd, Zijn wonderen, Zijn zoendood aan het kruis, Zijn opstanding en hemelvaart, Zijn wederkomst en de laatste dingen, zijn mythen. Dat alles is niet zo gebeurd als het in de bijbel staat. Men moet dit alles echter goed verstaan. De waarheid die in deze mythen, sagen en legenden verborgen zit moet men er uit te voorschijn halen en verkondigen. Een dubbel waarheidsbegrip dus.

Wat niet waar is moet toch waarheid bevatten. Wat niet werkelijk gebeurd is moet als waarheid verkondigd worden.

Zolang als dit academisch was, was het nog niet in de gemeenten doorgedrongen. Maar de tijd is gekomen dat deze discussies zich van de universiteiten naar de gemeenten zelve hebben verplaatst. Aan talrijke akademies doceren aanhangers van deze nieuwe leer en op talrijke kansels staan leerlingen van deze hoogleraren. Voor een deel zeggen deze professoren openlijk tot de aankomende dominees: mijne heren, u moet uw gemeenten straks daarover inlichten. Dit licht doen opgaan!

Onze studenten in de theologie komen voor het grootste deel niet in het reine met deze leer, aldus Jochums. Talrijke studenten trekken de konsekventies en geven hun studie op. Dat zijn de slechtsten niet. Anderen beginnen om dezelfde reden er niet mee. Velen worden gedurende hun studie anders en krijgen een schok die ze hun leven lang niet te boven komen. Verhoudingsgewijs komen maar weinigen zonder schade aan hun ziel door hun theologische studie heen. De kerk is in gevaar. In dodelijk gevaar.

Naast dit gevaar uit de wereld van de theologie zijn er meer gevaren — Jochums stipt ze slechts aan. Zij zijn vergeleken met het bovengenoemde maar gering. En ze komen voort uit het bovengenoemde. Daar is **het lonken naar Rome**. Er is een verlangen en een hunkeren naar samenwerking; naar een elkaar "beter verstaan", naar een samengaan en tenslotte naar een vereniging.

Er is een sterker wordende **verpolitisering** van de kerk. Een oplossen van de boodschap van het evangelie in politieke beginselen. Er is een nieuwe en sterker binding van de kerk aan de staat. Er is een sterker wordende afkeer van het piëtisme en van de gemeenschapsbeweging²⁾. Wereldgeïnkormigheid. Ontstellende morele neergang in alle standen. En onzekerheid en radeloosheid. Al deze gevaren hangen nauw samen met het eerst genoemde gevaar van de nieuwe leer. De voornaamste aanval op de kerk is niet uit de wereld afkomstig, maar uit de nieuwste theologie, uit de Schriftkritiek, uit het loslaten van het geschreven Woord Gods.³⁾

Waar het gezag van het Woord Gods problematisch wordt gesteld of ook maar ingeperkt wordt daar ontstaan dwalingen en dweperijen; daar komt onzekerheid en wankelmoedigheid en blijft ten laatste niets dan nihilisme.

Dit bewogen woord uit 1961 heeft Jochums opnieuw opgenomen in mei 1965. Hij motiveert deze nieuwe opname met het zeggen dat de toestand in de kerk zich gedurende deze vier jaar in elk opzicht heeft toegespitst. De ontwikkeling gaat een beslissende crisis tegemoet. Hier en daar worden in Duitsland stemmen gehoord die zeggen dat de tijd gekomen is om de officiële kerk te verlaten. Afscheiding. Sommige zijn reeds uitgetreden en hebben zich bij deze of gene "vrije kerk" gevoegd. Anderen staan gereed voor een afscheiding en wachten op het teken: ga uit van Babel en heb niet langer gemeenschap aan haar zonden. Een teken — zegt Jochums dat vroeger in Duitsland al eens gegeven is bij voorbeeld omstreeks de eeuwwisseling toen vele christenen met het oog op de toenmalige heerschappij van de vrijzinnige theologie tot vrije kerken overgingen.

Velen kunnen thans bij dit opdringen van de huidige moderne theologie en de steeds sterker wordende sympathie jegens Rome de daaruit voortvloeiende spanningen nauwelijks dragen. Dikwijls wordt mij gevraagd — aldus Jochums — naar mijn houding met betrekking tot de kerk. Ik kan daar slechts op antwoorden: mijn houding is nog precies als voor vier jaren. Ik ben van mening dat we moeten voortgaan in dezelfde richting ondanks alle spanningen. Mijn houding is nog precies als voor vier jaren. Ik ben tikel van toen nog maar eens op. Jochums schreef nú boven het artikel: Ich liebe meine Kirche! Ik heb mijn kerk lief. Wat dit bij hem betekent zullen wij een volgende keer zien.

J. Meester

1) Van dit Evangelische Maandblad is Jochums de leidende redacteur. Tot de vaste medewerkers behoren o.a. Karl-Heinz Beyer, dr. Kurt Koch, in ons land bekend, en buiten ons land in de vijf werelddelen, vanwege zijn dissertatie en geschriften over occultische verschijnselen, bezetenheid en toverij in de moderne tijd. Voorts Fritz Rienecker, bij de theologen wel bekend door zijn commentarenreeks en door zijn Sprachlicher Schlüssel z. N. Test.⁴⁾ Verder noem ik pastor Horst Thurmann o.a. bekend om zijn klare geschrift "Die Entwicklung der 'modernen Theologie' in Deutschland-und das Wort".

Dit Evangelische Maandblad is een orgaan van de Evang. Gesellschaft für Deutschland. Deze Evang. Gesellschaft (verenigd met de Evang. Brüderverein) verricht evangelisatie-arbeid in Duitsland. Zij leidt voor deze arbeid jonge mannen op aan een eigen opleidingsschool te Wuppertal, welke opleiding staat onder leiding van pastor Jochums.

2) Van dit woord piëtisme moet u niet schrikken. De Evang. Gesellschaft noemt zichzelf graag piëtistisch. Deze naam wil in onze eeuw voor deze kring, naar mij voorkomt, zeggen, dat men de persoonlijke vrede Gods onontbeerlijk acht voor christenen — zulks tegenover het volkskerk-lidmaatschap van de Evang. Kirche

Deutschlands. In de van deze beweging uitgaande evangelisatie-arbeid roept men op tot persoonlijke bekering en geloof in de Here Jezus, en dat overeenkomstig de Schriften. Mij is wel eens gebleken hoe hartelijk men in deze kring de Heidelbergsche Catechismus lief heeft!

3) En wat de beroemde kerkendag in Keulen van augustus dit jaar betreft, H. A. Lunshof heeft in z'n brief uit Düsseldorf van augustus, in Elseviers Weekblad er een boekje over opengedaan dat er niet om liegt. Schrijvend over de nieuwe voorhoede van het nihilisme in West-Duitsland merkt hij op:

„Hoe ver deze avant-garde doordringt leert de protestantse kerkendag in Keulen. Voor 200.000 toehoorders voerde men er Bertolt Brecht op, die overigens ook in Londen voor uiterst modern geldt: een atheïst, een man die peter stond over de Ulbrechtsiaanse Jugendweihe, een man die weliswaar tegen jodenvervolging was, doch tegen christenvervolgingen nooit zijn stem heeft verheven.”

En:

„Trouw dienaar van Ulbricht — met een Oostenrijks paspoort overigens, godloochenaar, iemand wiens filosofie weinig boven die van de Negerhut van Oom Tom gaat, is hij thans uitgekozen om het protestantse kerkvolk de trouw en eerbied bij te brengen en het buigen van de knieën en alle andere dingen, waarmede het thans mode is de spot te drijven. Want wie godsdienstig is, is dom.”

Tenslotte:

„Men wil wel vrede — geen gerechtigheid. Men wil wel boeken — geen literatuur. Men wil wel godsdienst — doch geen God, en nu spreken wij nog van de kerkendag. De kiosken liggen vol met zogenaamde geïllustreerde weekbladen, die een soort droom van ondernemende uitgevers schijnen te zijn. Het is niet de verrijfing van de pornografie, het is niet het lichte lichten van een sluijer als in de Parijse kiosken, het is de groot aangeplakte, spiernaakte naaktheid, precies als in 1930.”

4) Op 15 augustus plotseling overleden, 68 jaar oud; J. M.

Pluriformiteits-perikelen

Dat is mis maar — geen censuur!

We wezen er reeds op dat Schilder zich hartstochtelijk keerde tegen de theologische constructie omtrent een „pluriformiteit” van de kerk. Speciaal tegen de pluriformiteits-theorie zoals die door dr A. Kuyper Sr. was ontwikkeld richtte hij zijn kritiek. Hij zag daarin een aantasting van wat de Schrift omtrent de kerk leert. Met name van wat zij zegt omtrent haar *enigheid* en haar *eenheid*. En omdat die pluriformiteits-theorie niet naar de Schrift is, was zij naar Schilder's overtuiging ook desastreus voor de vergadering en opbouw der kerk zoals die naar de wil van Christus dag in dag uit moet geschieden.

Leerlingen van Schilder volgden hem óók in deze kritiek. Ze namen die van harte over. En ze toornden getrouwelijk tegen deze pluriformiteitsconceptie. Ook op de kansel. Maar ze betoonden daarbij niet altijd de bezonnenheid en pastorale wijsheid welke bij alle spreken in de kerk vereist zijn. Met behulp van een aantal „dusen” kwamen sommigen er in hun anti-pluriformiteits-campagne zelfs toe te poneren dat de avondmaalstafel in de kerk welke deze predikanten dienden de enig wettige was welke in „de plaats hunner inwoning” werd aangericht en dat wie dat niet geloofde niet aan het Avondmaal kon en mocht aanzitten. Grote verwarring, twist, moeite waren dikwijls het gevolg van deze redenering. Het kwam voor dat mensen de kerkdienst waarin zulke dingen gezegd werden geprikkeld verlieten, ja, soms zelfs met de kerk braken.

Schilder werd over het optreden van deze dominees meermalen geïnterpelleerd. Hij was er zeer verontrust over.

Eens werd hem de volgende vraag voorgelegd: Er was in één van de kerken een broeder die, toen zijn dominee de zo juist genoemde uitspraak over de enig wettige

Avondmaalstafel deed, van zijn plaats opstond, de kerk verliet en daarna verklaarde dat hij, als zijn dominee in een preek weer zo iets zou zeggen, hij hetzelfde opnieuw zou doen. *Måg zo'n broeder dat doen?*

Schilder beantwoordde deze vraag met het lakonieke: Ik zou zeggen: neen!

Maar daarbij liet hij het niet!

Hij schreef namelijk onmiddellijk daarna: „Maar ik zou er geen seconde aan denken, die man voor te dragen voor censuur. Paulus *bestrafte* Petrus wel wegens hypostolisch *doen*, maar vierde toch met hem avondmaal.”

Neen, als Schilder de man ontmoette die weer zou gaan staan als zijn dominee de geciteerde woorden over het Avondmaal van de kansel liet horen, zou hij „gaan praten over de vraag: wat is wettig?” En dan gaat Schilder zo verder: „*Tien tegen één, dat je dan de kwestie herleidt tot een principiële vraag en dan mekaar vindt*”... Tenminste — en dan komt weer wat Schilder zo vaak zei — „*als er zachte ogen zijn*.”

Maar daarbij zou Schilder nog wat doen. Hij zou zich namelijk ook willen „realiseren, dat, indien er soms iets is van: ik beken geen ongelijk, het soms ook bar en bar moeilijk wordt gemaakt schuld te belijden met carbonpapier in de buurt.”

En ten slotte wilde Schilder in een situatie als de genoemde er steeds ook aan denken — en dat zeggend spreekt hij natuurlijk heel in het algemeen — „dat er overal in de kerk mensen aan de tafel zitten, die wat last hebben van ons aller oude mens.”

„Ik geloof — zo vervolgt hij dan — dat ieder die *meehelpt de kerk te bouwen*, van ons een blijmoedig gezicht moet hebben aan de tafel. En dat alle vraag van wat hij nog zou doen, *als* dit en *als* dat moet gesmoord worden, bij de anderen, en bij hem zelf. Ik houd niet van *scientia-media-tucht*. Dat is latijn; ik heb geen tijd om 't uit te leggen. Maar er zijn nog dominees om dat latijn te

vertalen. In 't kort: het is tucht over wat iemand *zou* doen *als...* enz."

Schilder beëindigt zijn beantwoording van de hem gestelde vraag met een verwijzing naar de vrijmaking. Naar dat waar het in de vrijmaking in laatste instantie om ging.

En dan schrijft hij de zware, echt-Schilderiaanse woorden, die we reeds eerder citeerden: „En verder — denkt iemand over de pluriformiteit anders dan ik? Wel, ik ken niemand met volkomen uitgebalanceerde beschouwingen. Ik ken geen hooggeleerden-kerk. Een kerk ken ik van gelovigen, die bereid zijn, sámen te leven, en die niet vergeten, dat we tot vóór 1944 hebben aangezeten met ettelijke pluriformiteits-theoretici. Ik joeg hen niet weg. Zij mij. Laat hun rol alsjeblieft niet door mij worden overgenomen. *Leert elkander.*”¹⁾

Zo schreef Schilder zes jaar na de vrijmaking, zes weken vóór zijn dood.

En door dit te zeggen bleef hij trouw aan wat hij steeds had geleerd. Namelijk dat „leergeschillen” geen belemmering mogen zijn voor kerkelijke vereniging — en nog veel minder voor kerkelijke gemeenschapsoefening *binnen de kerk*. En dat zij wel het alerminst oorzaak of aanleiding mogen worden voor het trekken van een scheur in het lichaam van Christus.

Schilder was dezelfde gebleven. De man van „Ons aller Moeder”. De man van de brede, de katholieke, de oecumenische kerk. — De man ook van de zachte ogen.

Het blijft altijd bij een „trachten”

Met de predikanten-verklaring dat de Avondmaalstafel welke werd aangericht aan de voet van de kansel van waar af deze uitspraak werd gedaan de éinig wettige was en dat wie het daar niet mee eens was de komende zondag geen Avondmaal kon vieren, hield Schilder zich ook later nog weer bezig.

Hij verklaarde ook toen, dat al geloofde hij zelf dat de enig wettige avondmaalstafel stond op de plaats welke die dominee aanwees, hij nooit zou durven zeggen dat wie het met deze „verklaring” niet eens was geen Avondmaal mocht vieren op de komende zondag. Dat durfde hij niet omdat een man die zich van een bepaalde uitlating van een dominee „dissideert” daarom nog geen „dissident” van of voor de kerk is.

In het avondmaalsformulier kan men lezen wie God voor waardige medegenoten van de tafel zijns Zoons wil houden. Maar in dat formulier staat niet dat men het niet oneens mag zijn ten aanzien van een incidentele, niet vastgelegde interpretatie van de lijst der voorwaarden voor het godvruchtig avondmaal-vieren! „En als de zonden- en de goede-gezindheden-lijst uit het avondmaalsformulier Gods *Woord* uitdrukken (Gods Woord over de grenzen *juist* van de *wettige* tafelgemeenschap), dan is elke incidentele inkorting of uitbreiding van die lijst een onbedoelde toevoeging aan (of beperking) van hetgeen tot bewaring der avondmaals-eenheid door de kerk is saamgelezen uit het Woord. De gemeente is te binden aan de Schrift, en dus aan de aangenomen formulieren. En de dominee ook.”

Nu slaagt, zo gaat Schilder dan verder, een dominee in die zelfbinding aan de Schrift en de formulieren nooit helemaal. Wie als dominee geen „hopeloos geval” is zal eerlijk moeten opbiechten dat hij op de preekstoel meer dan eens dingen heeft gezegd die hem later onjuist schenen. Zo blijft het ook bij een dominee in dit opzicht bij een „trachten”. Maar toch is juist in dit „trachten” de gemeenschap behouden.

Het ellendige is nu dat het in sommige gemeenten juist in verband met dit *trachten* helemaal misgegaan is. Men meent daar namelijk dat er één „terrein” is, en wel het „ambtelijk terrein”, waarop dat „trachten” taboe is. Daarop kan en moet en mag alleen „absoluut” worden gesproken en gehan-

deld! En zie dan komt de ellende al heel gauw!

Als er b.v. een ouderling of diaken is die door de pluriformiteitspropaganda een beetje in de war is gebracht en zijn „voortgaande-reformatie-dominee” niet goed kan volgen, dan vergeet zo'n ambtsdrager dikwijls dat zijn dominee ook maar een mens is. Als gevolg daarvan meent hij dan dat hij met z'n dominee in conflict leeft. En „dus” — en nu begint de „syllogismenroffel”! — met zijn kerkeraad en „dus” met de „geest van zijn kerk”. Zo draaft deze broeder door. Hij kent het werkwoord „trachten” niet meer. Zijn moeiten liggen immers op „ambtelijk terrein”. En daar, zo leert hij, „„trachte” men niet, doch verklare ingeval van een botsing der meningen: ik kan niet langer de verantwoordelijkheid dragen, ik vraag, óf néém: ontheffing.”

Het gevolg van deze wijze van doen is dat de arme gemeente die niets van de pluriformiteitstheorie snapt „aan een spektakel wordt gewaagd: een ouderling, die om ontheffing vraagt!! O engelen en mensen, wat is er aan de hand? Wat hangt ons nu weer boven 't hoofd?” Mensen die tot de „vijfde colonne” behoren — die is altijd present in de kerk — roepen dan al gauw: „Wat vraagt gijlieden?” Onderzoekt, want *valse* rust is uit de boze!! Ze hebben nog gelijk ook. *Maar ze hebben ongelijk, als ze niet vertellen, dat valse ónrúst* (drukte over *beschouwingen*, terwijl niemand een kwartier achter elkaar over beschouwingen praten kan!) *nog veel eerder uit den boze is.*”

Dit is de éne kant van de moeilijkheden die in sommige gemeenten gerezen zijn. Ouderlingen als de genoemde weten „niet meer, dat het woord „trachten” ook voor het verhaal van ons aller *ambtelijke* prestaties onmisbaar is.”

Maar ook de dominees kunnen dat vergeten!

Dat kan gebeuren en dat gebeurt ook metterdaad als een dominee in de zo juist getekende situatie in dezelfde fout vervalt

als de ouderling en zo verzekert: „U krijgt géén ontheffing, en zó is de leer, dus, als u wegloopt, is dat „kwaadwillige verlaten uws dienst”. En zie — de hele gemeente is een theater geworden. Nee, ik denk niets lelijks: ze schrijven (in zo'n gemeente namelijk) stencilwerken en ze gaan *niet* naar de bioscoop! Ik denk bij „theater” alleen maar aan 1 Cor. 4: wij zijn een *schouwspel* geworden voor engelen en mensen.”²⁾

Zo tekende — en bestreed Schilder een veel voorkomende dwaasheid en ellende in de vrijgemaakte kerken.

Er zijn in de gereformeerde kerken maar weinig mensen geweest die met zo grote ernst gepredikt hebben dat in de kerk niets anders mag en moet gezegd worden als het Woord van God, dat Woord alleen en geheel. En er zijn ook maar weinigen geweest die zo nadrukkelijk hebben verkondigd dat we in de kerk leven in het klimaat van het absolute en dat daarom vooral daar ons ja ja en ons nee nee moet zijn en dat alles wat daar bovenuit gaat uit de boze is.

Maar ondanks dat — *of neen: juist daarom!* — heeft Schilder kunnen en moeten en willen wijzen op die benauwende, maar tegelijk ook bevrijdende en troostvolle waarheid dat alle ambtelijke arbeid in de kerk gekenmerkt wordt door het „trachten”. Want de kerk is nog *strijdende* kerk. En de kerkleden zijn zonder uitzondering mensen die nog slechts *ten dele* kennen en die nog maar *een zeer klein beginsel van gehoorzaamheid* bezitten.

Schilder zag het dat een van de voornaamste oorzaken van de velerlei misere in onze kerken gelegen was in de trieste omstandigheid dat men met dat „trachten” geen rekening hield.

Niet bij de beoordeelden, de anderen, en evenmin bij zichzelf.

C. V.

¹⁾ *De Reformatie*, 27e Jaarg., no 19, 16 febr. 1952.

²⁾ *De Reformatie*, 27e Jaarg., no 2, 23 febr. 1952.

Stomme beelden ?

I.

Wat doet de Kerk met de kunst? Wat doen wij in de kerk met de kunst? Wat hebben de kerkmensen met de kunst gedaan sinds de beeldenstorm?

Even belangrijk is de vraag, wat de Kerk met de kunst gedaan heeft vóór de beeldenstorm, maar dat is een onderwerp waar ik nu niet uitvoerig op wil ingaan.

We kunnen gerust zeggen, dat de Kerk en de kerkmensen vooral de laatste 150 jaren niet veel hebben gedaan voor de kunst en dan met name voor de beeldkunst.

Het is duidelijk, dat de kerk, als georganiseerde vergadering van gelovigen, geen kunst kan beoefenen en voortbrengen. Dat is haar taak niet. Maar verwaarlozing en negatie van de kunst is zeker niet goed te praten.

De geïnstitueerde Kerk heeft tot taak het Woord te verkondigen, zowel in de prediking als in de bediening van de sacramenten. De kerkleden hebben tot taak alle schatten en gaven, van de Heer ontvangen, ten nutte en ter zaligheid der medelidmaten aan te wenden.

Alle schatten en gaven!

De Heilige Geest leert ons in het Evangelie en verzekert ons door de sacramenten, dat onze volkomen zaligheid vaststaat in de enige offerande van Christus, die voor ons aan het kruis geschied is. Daartoe dient de Woorddienst in de samenkomst van de gelovigen, maar ook heeft de kerk tot taak te prediken en te getuigen in de wereld.

Weliswaar worden in het Nieuwe Testament veel meer middelen genoemd; waarvan de Kerk zich kan en moet bedienen tot vervulling van haar taak. Er worden veel meer „gaven” opgesomd, die allen in dienst van ons Hoofd te gebruiken zijn, maar die laten we in den regel maar rusten. Daar trekken we ons maar niets

van aan. We beperken ons al eeuwen tot een Woorddienst met woorden alleen.

Maar zelfs daarin vinden we de toepassing van de kunst vrijwel niet terug.

Onze psalmberijming is dikwijls verre van fraai, soms zelfs lelijk. Onze kerkmuziek kan nauwelijks genoemd worden. Jazeker we hebben Bach en andere grote componisten, maar hun werken worden meestal toch angstvallig gescheiden gehouden van onze eredienst.

Om Bach's kerkelijke muziek te horen moeten we naar de concertzaal of het tijdelijk als concertzaal gebruikte kerkgebouw. Niet in de eredienst.

Werkelijk zingen wordt in de kerk vaak niet gedaan.

Onze kerkgebouwen zijn lange tijd het summum van lelijkheid geweest vooral eind vorige en begin deze eeuw.

Men heeft de kreet geuit: Toen de kerken waren van hout waren de harten van goud, maar toen de kerken waren van goud waren de harten van hout. En daarmee was de zaak bekeken.

In de Reformatie zijn de beelden uit de kerk verbannen en met het waswater is het kind weggeworpen. Geen stomme beelden als boeken der leken, neen in het geheel geen beelden, noch plastiek, noch schilderij.

Deze dingen heeft de Kerk niet nodig, zo meende men. Deze dingen kunnen voor de Woorddienst gemist worden, zo meent men, maar men vergist zich dan schromelijk.

Ja er is een kentering. Gelukkig behoort de laatste jaren de toepassing van kunstwerken in de kerkgebouwen niet meer tot de uitzonderingen. Maar toch blijft het een extra, een luxe.

God geeft de kunstenaar de gave, door Zijn Geest, om kunstwerken te maken, maar als het er op aankomt zijn ze voor de eredienst, voor de Woorddienst niet nodig, niet geschikt.

„Het geloof is uit het gehoor”, ongetwijfeld, maar nog niet zo lang geleden hoorde ik op de kansel daaraan toevoegen „en niet uit het gezicht”.

Deze toevoeging staat niet in de Bijbel, maar is zeker ook niet verantwoord, want ze is in strijd met Gods Woord.

N.B. Uit het gehoor en niet uit het gezicht!

Dit is namelijk een onmogelijkheid, want we kunnen niet horen zonder te zien. Immers als het zo gesteld wordt, „Uit het gehoor en niet uit het gezicht”, dan moeten we dit toch wel zien als zintuiglijk horen en zien. En dan is het de grootste dwaasheid. Dit moet ieder toegeven.

Toch is het niet overbodig om juist hierop nu uitvoerig in te gaan, want in wezen raakt dit de kern van de zaak.

We kunnen niet horen zonder te zien.

Men zal tegenwerpen, dat een blinde toch wettelijk horen kan. Ja zeker, maar hij „ziet” ook, want zonder dat zou hij niet kunnen verstaan wat hij hoort.

Hij „ziet” o.a. met zijn tastende vingers. maar hij ziet ook met de ogen van degenen die hem leren spreken en verstaan.

Een blinde in een volkomen stervale ruimte, waarin alleen geluiden — woorden — zijn zou niets begrijpen en verstaan van wat er gezegd werd.

Onze zintuigen staan maar niet los van elkaar. Zij zijn integendeel onafscheidelijk op elkaar ingesteld.

Onze taal is geheel en al en onlosmakelijk verbonden met al onze zintuiglijke waarnemingen en zonder zintuiglijk zien is spreken en verstaan onmogelijk.

Gods openbaring bedient zich ook in alles van ons algehele zintuiglijk leven, want Hij gaf ons de zintuigen, ook de ogen, om Hem te kunnen ontvangen en verstaan. Zo is de mens geschapen. Zonder het geziene zijn onze woorden en begrippen zinloze abstracties, **stomme** klanken.

Wij geven namen aan de zaken, die wij zien, horen, tasten, ruiken en proeven. Wij maken woorden als symbolen voor alles wat wij zintuiglijk waarnemen.

Zelfs het alleen hoorbare of zichtbare is zonder verband met andere waarnemingen niets-zeggend.

Een sterke Vader kennen we niet geheel als we geen vader en geen kracht gezien hebben. Een blinde vindt in die woorden nooit geheel dezelfde zin als de ziende, zelfs al ziet hij met zijn vingers en heeft hij leren zien door de ogen van anderen.

De nadruk wordt door mij gelegd op het **ziende** horen, omdat het nu gaat om de beeldkunst.

Alzo kom ik tot de conclusie, dat het geloof uit het gehoor is, maar dat we in staat zijn te horen, omdat we ook kunnen zien. Ook is het zien in bepaalde zin „horen”.

Met dit „horen” kan niet bedoeld zijn het zintuiglijk horen met de oren.

De mens kan horen als hij beelden ziet. Wij aanvaarden dit zonder meer voor de zichtbare tekenen van de sacramenten. Zo zijn ook beelden symbolen, taal, woorden, die op eigen wijze spreken.

Het geloof uit het gehoor is voor de mens niet denkbaar zonder het esthetische, d.i. het zintuiglijk waarneembare in de meest algemene zin, ook het zichtbare.

Het geloof is uit het gehoor, nl. het „horen” in het hart van de mens, dat verstaat door het „geziene”.

Zo ook kunnen we God kennen, omdat Hij zichzelf aan ons heeft laten zien, Rom. 1 : 20, en omdat wij ziende hebben leren horen en omgekeerd, zodat wij het Woord verstaan.

Neen, geen **stomme** beelden als boeken der leken. In de eerste plaats omdat wij geen „leken” kennen, die het, in tegenstelling tot de hogere clerus, maar met simpele **stomme** beeldjes moeten doen.

Maar ook geen **stomme** beelden, zoals de poppetjes, die we vaak in de R.K. kerken zien, en waarin de afgesproken symboliek door de wijzere mensen wordt voorgezet aan de schare, die de wet niet kent.

Maar er zijn ook „sprekende” beelden, beelden, die ons veel meer zeggen dan vele woorden, beelden door kunstenaars gemaakt, waarin ze de diepste ontroering van hun ziel hebben uitgesproken, waarin ze uitbeelden wat God zelf hen heeft laten zien.

Een beeld kan ons plotseling de ogen openen voor iets wat tot nu toe een klank voor ons was.

Zelf heb ik dit heel sterk ervaren toen ik zag een Piëta van ± 1300 in Bonn, waar Maria nog eens voor het laatst haar kind draagt, dood gemarteld en vernietigd onder Gods toorn. Het gewonde, uitgemergelde lichaam op de knieën van zijn moeder. Toen zag ik niet alleen de man van smarten, maar ook de vrouw, de moeder met een van smart geteisterd gezicht, waarop de diepste moederpijn tot uitdrukking komt.

Het is geen mooi beeld. Het is een verschrikkelijk beeld, dat alleen een kunstenaar maken kan, omdat hij ziet, omdat hij ziener is.

Toen heb ik het begrepen, „een zwaard door haar ziel”.

Woorden, die ons zo vertrouwd zijn, kunnen ons soms zo oppervlakkig raken, als ons een verhaaltje verteld wordt. Nooit heb ik een kind verloren door de marteldood. Wel heb ik **gezien** een moeder, die haar enige dochtertje verloor. Dat verdriet heb ik gezien en dit beeld in Bonn. Anders zou ik het niet geweten hebben. Dit was Openbaring.

God heeft gewild, dat we dit zouden weten.

Het staat immers in het Lucas evangelie.

Het is ook evangelie, want door die moeder-smart heeft Jezus geleden een onbeschrijflijke pijn.

Jezus zag in het uur van zijn dood zijn van verdriet gebroken moeder, zijn **MOEDER**.

Neen, niet „de maagd Maria”, niet een bedreefde Maria. Hij zag zijn Moeder. Dat was lijden voor onze zonden; maar hierin is ook troost voor moeders.

Ondanks alle historische onjuistheden wellicht, toch heb ik nooit een beeld gezien en een woord gehoord, dat mij zo duidelijk maakte wat de diepste smart is van alle menselijke smart als in dit beeld.

Als kunstwerk heeft het mij niet in extase gebracht, maar ik heb er in gezien en gehoord de boodschap van het evangelie van Christus' lijden.

Sommige beelden spreken in een moment meer, dan duizend woorden, vooral als we het Woord er in herkennen.

Hiermede geef ik toe dat Gods Woordenopenbaring als het evangelie der verlossing nu het eerste is.

Maar wie zal de beelden, die dit Woord ons geeft en die in dit Woord leven, beter tot spreken brengen dan de kunstenaar, daar hij, door Gods Geest beziel, ziet en doorziet het leven ook van de zondige lijdende mens, ook van de mens Jezus. Hij kan het laten zien, ook de woordkunstenaar, maar toch alleen wanneer hij beelden geeft.

Dat behoeft niet te zijn de brillante redeenaar. Ook de eenvoudige, misschien juist de eenvoudige prediker, die in sobere taal ons de beelden toont die de woorden dragen, de beelden, die onverbrekkelijk met de woorden verbonden zijn. De waarachtige schrijver zal beeldend schrijven, de echte spreker zal beeldend spreken.

Er is hier ook geen scherpe grenslijn tussen de kunstenaar en de niet-kunstenaar, zoals het in onze samenleving vaak wordt voorgesteld. De eenvoudige prediker is hier vaak sterker dan de grote redenaar.

In deze zin is Guido Gezelle een van de indringendste predikers geweest juist in zijn eenvoudig beeldend dichten. Hij was een kunstenaar bij de gratie Gods in al zijn simpelheid, maar ook, hij was zo echt vroom.

En hij was een schilderend dichter.

P. van Loo.

BOEKBESPREKING

BELANGRIJKE PROLEGOMENA 1)

Vrijdag 5 november '65 heeft aan de V.U. prof. Begemann zijn inaugurele oratie gehouden. Dat is altijd een hele opgave voor een geleerde. Want uit de schat van zijn kennis wil hij toch een onderwerp kiezen, dat ook de niet-wetenschappelijk geschoolden kan aanspreken, die bij zo'n gelegenheid de professorale welsprekendheid aanhoren. Het onderwerp, dat prof. Begemann heeft uitgezocht, is wél berekend op de belangstelling van de Vrijgemaakten. De relatie tussen wijsbegeerte en theologie. Prof. Begemann beperkt die kwestie dan tot zijn vakgebied. Maar toch is het onderwerp belangrijk genoeg. Want onder ons zijn nog mensen, die, naar Paulus, over „ijdele filosofie” spreken. Ze worden daarin gerugsteund door die Vrijgemaakten, die de „verwerpelijke leer van de W. der W.” ten enenmale afwijzen. En nu treedt een Vrijgemaakte op als hoogleraar, juist als mede-opvolger van een der grondleggers van die W. der W.

Hier hebben we weer een van de divergenties onder ons, waardoor we allen min of meer verbijsterd zijn geraakt.

Het is geen gemakkelijk onderwerp geweest, dat de redenaar koos. Door de opmaak van zijn rede - waaruit blijkt, hoezeer hij de rhetorenschool geproefd heeft! - komt dat echter niet zo duidelijk naar voren. Wanneer we aan het slot bij het „ietwat behagelijke rustpunt” van prof. B. zijn aangeland, dan voelen wij ons bevredigd, omdat „de gelovige theologie en de gelovige wijsbegeerte in de wortel één (zijn)”.

Die conclusie lag min of meer voor de hand, nadat in het begin van de rede een vergelijking was gemaakt van de onderdelen beider wetenschappen. Daaruit bleek, dat ze vele onderwerpen gemeenschappelijk hebben.

En dan komt de kritische vraag op: wat is nu het kenmerkende verschil tussen die twee, dat men toch van theologie en filosofie naast elkaar blijft spreken? Volgens prof. B. moet dat verschil er zijn, en is het ook een belangrijk en fundamenteel verschil. De wijsbegeerte zal „ook blijken wijsbegeerte te zijn door zich met theologie op geen enkele wijze in te laten”, „tenzij **misschien** deze behulpzaam zou kunnen zijn bij het nadenken over haar religieuze uitgangspunten”.

„De theologie zal ook blijken theologie te zijn door zich met wijsbegeerte op geen enkele wijze in te laten”. „Tenzij dan misschien deze haar behulpzaam zou kunnen zijn bij het nadenken over haar bestaansmogelijkheid als wetenschap”.

Om met het laatste te beginnen. Prof. Popma heeft daar veel over geschreven. Bekend is, dat hij bij theologie van geen vakwetenschap wil weten, maar spreken wil van: Bijbelexegese met wetenschappelijke methoden. Dat is natuurlijk een uitspraak, die vol filosofie zit! Is het geloof een bepaald facet van ons mensenleven of niet? Zo ja, dan kan er ook een vakwetenschap worden gedacht over de „geloofsleer”, net als over het economische facet van ons leven en het artistieke, om niet meer te noemen. Prof. Popma heeft die aparte sfeer leren ontkennen. Het komt me voor, dat prof. Begemann, die de mogelijkheid van filosoferen over de kerk heeft ontkend, hierin een heel eind met hem mee moet gaan!

In dat geval staat daar dus het probleem voor ons: is die naast-elkaar-stelling van de titel eigenlijk wel geoorloofd? Of is de theologie in de oudheid iets anders geweest?

De eerste figuur, die prof. Begemann bespreekt uit de Helleense Oudheid, is Hesiodus. Een man die de Griekse mythologie geordend heeft. De meeste geleerden delen hem in bij de theologen. Immers zijn onderwerp is, wat wij een pseudo-openbaring noemen. Hij beschrijft en ordent, wat hij heeft aan godengeloof. Het ordeningsstreven bewijst reeds een systematische inslag, waaruit mettertijd een wetenschappelijke methode zou kunnen voortkomen - maar is nog geen filosofie.

Professor Popma heeft aangewezen, dat Hesiodus niet alleen de pseudo-openbaring dóórgeeft, maar die ook omduidt. M.a.w., dat hij er kritisch tegenover staat. Want hij heeft een andere „gods”opvatting, dan hij in de mythen vindt.

Nu lezen we bij prof. Begemann op pag. 15: „Alleen wanneer men de ingeschapen drang tot verstaan en samenhang aller dingen, annex de vraag naar hun oorsprong en bestemming, als **wijsgerig** erkent, en dus als wijsbegeerte elk resultaat van die drang, waarin een ordeningsprincipe te herkennen valt... alleen dan heeft men een criterium, dat raad schaft over Hesiodus, en het middel om hem met nauwkeurigheid de plaats in de geschiedenis te geven, die hem toekomt! Dat ordeningsprincipe kan dan apert- of crypto-verborgen-religieus zijn. Hesiodus is dan een theologische wijsgeer.

Wijsgerig, omdat hij van zijn geloof reken-schap geeft. Theologisch, omdat hij zijn „openbarings”geloof belijdt. Wijsgeer, omdat hij dat „openbaringsgeloof” bewerkt en ordent naar een principe, dat hoger en dieper gaat. De goden bestaan, maar van hun bestaan wordt een verklaring gegeven. Ze bestaan in mythologische vorm, maar die mythologische gestalte wordt op bepaalde punten verworpen voor, en door, een „gods”begrip, dat niet in de „openbaring” ligt opgesloten.

Komen we hier bij de eerste wijsgeer-theoloog der Hellenen misschien op het spoor, wat nu eigenlijk theologie en wijsbegeerte zijn? Dan zou theologie kunnen wezen: denken en ordenen uitsluitend van de aangenomen „openbaring” uit. Wijsbegeerte houdt dan in: een kritische houding tegenover die openbaring, en denken en ordenen van uit het „critisch omgevormde” „openbarings”gegeven.

Wanneer de „openbaring” geheel is weggevoerd, zou men dus de zuivere wijsbegeerte hebben. Zoals ook door vele filosofen wordt gesteld.

Wanneer we nu andere figuren bekijken, die prof. Begemann kort behandelt, dan lijkt mij het „gods”begrip van Aristoteles zo'n begrip, waarin de band aan enige „openbaring” volkomen verloren is gegaan. Immers het goddelijke is bij Aristoteles weinig meer dan een denkbaar, voor het systeem nodig grensgeval. De zuivere vorm, waartoe de materie-vorm-scala opklimt. Dat denkbeeld wordt dan met allerlei heerlijke attributen gesierd. Het is volkomen

gelukkig door over zichzelf te denken: het "denken over het denken". "Bij Aristoteles, aldus prof. Begemann op pag. 22, ... worden zij (theologie en filosofie) weer één, als vrucht van nadenken, en als hoogste wijsheid".

Maar, vragen wij, heeft die wijsgerige "gods"-idee van Aristoteles metterdaad nog iets te maken met de theologie, die het van "openbaring" hebben moet? Ik geloof: neen. Maar dan is ook in de Helleense Oudheid die nevenschikking eigenlijk slechts een schijn, die gedekt wordt door het woord theologie. Maar er gaat tweerlei theologie achter schuil. Die niets met elkaar te maken hebben, dan dat beider „theos” teruggaat op de "anima naturaliter Christiana" van Augustinus, n.l. het ingeschapen religieuze in de mens, dat sommige wijsgeren van de W. d. W. met de „pistische wetskring" aanduiden. Prof. Begemann gaat filosofie onderwijzen. Het probleem, dat hij besproken heeft en dat ook onder ons de geesten bezighoudt, zal hem stellig ook verder boeien. Vooral daar hij een wijsbegeerte zal doceren, die zich, net als de theologie, opzettelijk schikken wil onder de Openbaring. Daarmee staat het probleem van deze inaugurerende rede nog weer ingewikkelder voor onze ogen. Wat is nu het kenmerkende verschil? Beiden zich bindend aan dezelfde openbaring, beiden veelszins dezelfde velden van onderzoek bestrijkend?

Is de W. d. W. dan toch een soort theologie, bedreven door niet-theologen?

Of de dogmatiek een filosofie van theologen?

Op beide vragen zal natuurlijk een hartgrondig "néen" volgen. Waar ligt dan het criterium? Wij hopen daar van "onze" filosofische professor nog eens antwoord op te horen. En dan denk ik, dat dat zich oriënteren zal aan het veld van onderzoek van beide studievakken. Die de hele mens in hun gezichtsveld trekken, net als de juristen en economen trouwens. Maar daarbij andere grenzen trekken. De wijsbegeerte wil de structuren van alle facetten, die de verschillende studierichtingen aan de dag brengen, onder één gezichtshoek trachten te brengen; zo hoopt ze een architectonische blik op de gevarieerdheid van de éne schepping te krijgen. De theologie laat zich met de structuren van de andere studierichtingen hoogstens zijdelings in.

Haar veld is de geloofsnorm, zoals die zich in heel het leven uitwerkt en uitwerken moet. Onder dat aspect bestudeert zij de Bijbel, en neemt te kennis van o, zo veel onderwerpen en resultaten van andere faculteiten. Niet om economische studies te publiceren, maar om verstandige en juiste Schriftuitlegging te geven, om de gelovigen richting te geven ook voor hun economisch handelen.

De wijsbegeerte, als "methode der methoden" onderzoekt met een ander oogmerk; zoals de jurist een ander oogmerk heeft dan de theoloog, als hij het mensenleven in al zijn volheid bekijkt.

De wijsbegeerte omvat dus ook de theologie! Omdat zij alle structuren van het wetenschappelijk onderzoek heeft tot haar veld van onderzoek.

Daardoor is ze niet voortreffelijker boven de theologie, en boven de economie of juridische studie. Die kunnen niet all-round zijn zonder zich wijsgerig rekenschap te geven van hun plaats in de encyclopaedie der wetenschappen.

En de wijsbegeerte kan niet van de grond komen, wanneer ze niet van de structuren en structurele resultaten van de vakwetenschappen nauwkeurig op de hoogte is. Idealiter: geen vakwetenschap zonder filosofie; de filosofie de wetenschap van de vakwetenschappen samen!

En daarom lijkt het mij toch nog niet zo verkeerd om de theologie echt als een vakwetenschap te zien. Omdat ze toch werkelijk onderzoekt met een bepaalde gerichtheid. En, o theoreticus! zeg ik tegen mezelf-omdat het zó mogelijk is de verhouding tussen theologie en filosofie te beschrijven en te definiëren.

Prof. Begemann moge hieruit zien, dat ik zijn betoog met aandacht gevolgd heb.

Het moge hem worden gegeven in zijn wijsgerige arbeid het probleem, dat hij een en andermaal reeds aansneed, tot meer helderheid te brengen.

Zeist.

A. P. Muys.

¹⁾ zie Dr A. W. Begemann, De relatie tussen wijsbegeerte en theologie en haar belangrijkste gestalten in de Helleense periode van het oud-griekse denken, J. H. Kok, Kampen.

de laatste jaren in brede kring aandacht trokken omdat men meende dat de Chardin wellicht een aannemelijke solutie gaf voor de vraag van de verhouding schepping en ontwikkeling. Het artikel in dit prot. chr. orgaan is van de r.k. hoogleraar in Würzburg prof. dr. H. E. Hengstenberg. Ter verklaring van de keuze van deze schrijver liet de redacteur Pfarrer Fritz Mack het volgende voorafgaan:

Opmerking vooraf: Onder de theologen van de jongste tijd, die zich bijzondere inspanning hebben getroost t.a.v. de vraag omtrent de wereldheerschappij van Christus verdient de r.k. Teilhard de Chardin bijzondere opmerkzaamheid. Toch zijn de gedachten van deze belangrijke geleerde ook in zijn eigen kerk oorzaak van heel wat strijd geworden. Na rijp beraad hebben wij daarom iemand die tot de r.k. kerk behoort, verzocht aan onze lezers een inleiding te willen geven in de gedachtenwereld van Teilhard en ook de bedenkingen te noemen die stuk voor stuk tegen Teilhard worden ingebracht. F.M.

Pierre Teilhard de Chardin heeft zijn leven gewijd aan het vraagstuk de dienst aan de wetenschap en de wijding aan het rijk van God op een nieuwe wijze aan elkander te verbinden. Als man van wetenschap was hij palaeontoloog (vorder naar de sporen van vroeger leven), als man van de religie behoorde hij tot de Sociëteit van Jezus, aan welke orde hij zijn leven lang verbonden bleef.

De echtheid van wetenschap en religie

„De band voor deze beide taken vormde voor Teilhard de idee van de evolutie, de ontwikkeling. Als palaeontoloog en als geoloog maakte hij expedities naar de meest verscheiden gebieden der aarde, zocht hij naar de schakels tussen dierlijk en menselijk leven en vooral naar vroegmenselijke levensvormen en verwierf zich in zijn wetenschappelijk werk groot aanzien door vondsten die opzien baarden. Hij kwam tot de overtuiging dat er een ononderbroken verband is, een evolutie van de laagste materie via de hogere, de lagere en de hogere levende wezens tot de mens, die hij als het doel van de wording van de hele kosmos zag. Maar deze 'kosmogeenese' heeft voor Teilhard ook een theologische betekenis. Tegenover de dikwijls als vanzelfsprekend beschouwde mening dat wetenschap en christelijk geloof elkander uitsluiten, voltrekt hij een ommekeer van 180 graden: er bestaat geen tegenstelling tussen die twee, integendeel. De feiten van de evolutie leiden volgens Teilhard rechtstreeks naar het geloof aan de Christus, de beheerser der wereld, omdat Christus, — aldus de mening van Teilhard — „vanaf het eerste begin der tijden als de kracht der evolutie, die de wording bepaalde, aanwezig was, de wereld uit kracht van z'n incarnatie met zich in hogere richting bewoog en dat nog steeds doet en zo aan het einde der tijden staan zal als degene, die als een, die zelf kosmisch geworden is, de in Hem en door Hem geworden kosmos omvangen houdt.”

Hier onderbreken we even.

Men vraagt hier als gereformeerd mens toch even naar het Schriftbewijs. Twee antischrijftuurlijke dingen blijken reeds hier. In de eerste plaats: de vlees-wording des Woords is volgens de Schrift niet dat het eeuwige Woord, dat de hemel en aarde schiep, „kosmisch” maar zeer bepaald dat Hij een mens geworden is. En zij valt dus niet reeds vóór, maar na de verschijning van het menselijk geschapene op aarde. En in de tweede plaats: deze vleeswording gescheidde niet terwille van de schepping, maar van de redding van de geschapene en gevallen mens. Zij dient dus niet slechts na de schepping maar na de val te worden gedateerd. We hebben hier een Christo-kosmistische lijn in het werk van Teilhard.

De schrijver gaat aldus verder:

„De zegepraal van de evolutie is tegelijk die van Christus en omgekeerd. De evolutionaire wording van Christus, voor Teilhard van dezelfde betekenis als een voortdurende wording en voltooiing van de incarnatie, heet bij hem 'Christogenese', de Christuswording der wereld, 'Christificatie'. In zoverre Christus het eindpunt van de evolutionaire ontwikkeling is, wordt hij door Teilhard als punt 'omega' aangeduid.”

Hier blijkt het Christokosmisme een Christopankosmisme te zijn. En hier wordt het: ik ben de Alpha en de Omega der Schrift ook in die zin misduid. G.V.

„Deze wereldbeschouwelijke verbreding van de evolutiegedachte — niet van de evolutie zelf — was het, wat Teilhard de Chardin in conflict bracht met zijn orde en zijn kerk. Eerst na zijn dood begon de omvangrijke publikatie van deze zijn wereldbeschouwelijke geschriften. Sindsdien zijn de gedachten van Teilhard een zegetocht door de gehele wereld begonnen.

De denkmiddelen van Teilhard de Chardin

Om de hierboven geschetste grondgedachten te ontwikkelen op systematische wijze had Teilhard een arsenaal van begrippen en denkmiddelen nodig.

Welke?

Het begrip waarvan Teilhard uitgaat is dat van de 'centrokomplexiteit'. We willen pogen dit complexe begrip te ontleden. 'Komplexiteit' duidt de samenvatting van een veelheid van delen aan en 'komplexifikatie' dat gebeuren, waardoor deze delen tot een eenheid worden samengevat. Wat daarmee bedoeld wordt is licht verstaanbaar. Iedereen weet tegenwoordig dat zich in een atoom zo en zoveel elementaire deeltjes, in een molecuul meerdere atomen, in een cel weer een ontelbare hoeveelheid van moleculen verbinden en dat men het grotere en 'hogere' tot op zekere hoogte als een verbinding van elementen verstaan kan. Zo meent nu Teilhard dat hij het evolutionaire ontstaan van de verschillende vormen van leven tot aan de mens en tot boven de mens uit (zie hetgeen volgt) kan verklaren volgens dit ene beginsel van de voortschrijdende complicering.

Thans het andere deel van het begrip! „Centro"-komplexiteit wil zeggen dat de betreffende deeltjes zich met elkander verbinden rondom een middelpunt, een centrum. Teilhard duidt dat ook wel aan met het woord: 'radialisering' (van radius = straal). Deze centralisering, radialisering betekent echter: verinnerlijking. Het produkt verkrijgt een 'innerlijk', voor Teilhard van dezelfde betekenis als: bewustzijn. Er ontstaan leven, bewustzijn, geest. „Centrokomplexiteit" verenigt beide: de „wet" van de toenemende complexiteit en die van het parallel daarmee groeiende bewustzijn in de kosmos. Weliswaar verbinden zich volgens Teilhard de deeltjes niet slechts om een middelpunt, maar ook uiterlijk en in optelling op de wijze van fysikale hoeveelheden (tangenciaal in onderscheiding van radiaal). En in zoverre zij dat laatste doen ontstaat aan het „lichaampje" de eigenschap van de lichamelijke, de materialiteit.

Daarmee zijn er voor Teilhard niet meer twee aan elkander verbonden gronden van het zijn: stof en geest, maar nog slechts meer of minder omvangrijke complexen (dingen), waarvan het geestelijke (resp. leven, bewustzijn) aan de ene en het stoffelijke anderzijds slechts twee eigenschappen of aspecten van een en hetzelfde ding zijn.

Het voortschrijden van de evolutie is nu niets anders dan voortschrijdende controkomplexiteit met het accent op de radialisering. (de verinnerlijking G.V.), de vergeestelijking van de wereldstof. Op deze manier brengt de evolutie het door miljoenen jaren tot de mens. Daar nu echter de mens uit kracht van zijn bekwaamheid om na te denken, de evolutie zelf in de hand neemt gaat de ontwikkeling door organisatorische aaneensluitingen en de inzet van de allernieuwste technocratie boven de enkele mens uit naar de mensheid als collectief bewustzijn, naar de 'Uebemenschheit'. Daar echter al het stoffelijke in dit proces begrepen is, eindigt het in de 'universele persoon', in welke ook — dank zij de incarnatie — op zekere wijze God mee begrepen is. En daar de culturele, de sociale prestaties, ook die van de voortgaande beschaving eveneens als producten en drijvende factoren in de éne evolutie worden opgenomen, wordt de evolutie vereenzelvigd met de 'vooruitgang', die nu derhalve de glans verkrijgt van het heilige.”

Hier blijkt het Christokosmisme in de grond der zaak een Theokosmisme te zijn: de evolutie = god. G.V.

De verdienste van Teilhard

Teilhard de Chardin staat in de voorste geleerden van hen, die met de typisch moderne 'schizofrenie', de splitsing van de inhouden van het geloof en die der wetenschap gebroken hebben. Voor hen is al het aardse streven en alle aardse liefde, ook wetenschap en onderzoek het middel waarin het christen zijn vlees en bloed wordt en voor het rijk Gods in heel de wereld werkzaam wordt. Hij heeft op geloofwaardige wijze verkondigd dat er een bepaalde liefde tot de wereld en tot de eigen heerlijkheid van de dingen dezer wereld is, die voor echte liefde tot God onontbeerlijk is. Gods 'diaphanie', zijn huis in al het geschapene, is door Teilhard op indringende manier onder woorden gebracht, echter niet zonder meer dan één geweldpleging. Hij heeft, en dat is niet zijn geringste verdienste, tot 'eerherstel' van het stoffelijke een bijdrage aan geleverd, voor de overwinning van haar manicheese geringschatting.

In dit alles liggen stimulansen voor een mystiek van het dagelijks leven die op de hoogte is van de tijd. Wie kans ziet met de moeilijkheden klaar te komen, kan door sommige geschriften van Teilhard, vooral: „Le Milieu Diven" tot een verdiept verstaan van de goddelijke voorzienigheid komen, die iedere enkeling met haar trouwe handen innerlijk en uiterlijk leidt in die dat stukje wereld, dat aan ieder christen in zijn levenstaak voor één keer is toegemeten, doet worden tot een terrein waarop ieder persoonlijk en op geheel enige wijze zijn God ontmoet.”

We willen hier nog eens het betoog van prof. Hengstenberg onderbreken. Het moge waar zijn dat Teilhard de Chardin op zijn wijze geloof en wetenschap verzoende, deze verzoening is niet die tussen het christelijk geloof van de openba-

PERSSCHOUW

CHRISTUS PANTOKRATOR

Christus en kosmos bij Teilhard de Chardin

Onder dit opschrift 'Christus Pantokrator', 'Christus de heerser der wereld' vonden we in Evangelisches Sonntagsblatt für Stuttgart (99e jrg. nr. 32, 8.8.1965) een artikel over de beschouwingen van de r.k. Teilhard de Chardin, lid van de Jezuïtenorde, van vak palaeontoloog, die in

ring Gods in Christus Jezus die ons in de Heilige Schriften gegeven is met „de” wetenschap, maar tussen het Christo-theokosmisme van Teilhard en zijn aan de idee der evolutie georiënteerde „wetenschap”. Hier vindt een volledige uitwisseling der grenzen plaats: die tussen de Schepper en het geschapene, maar ook binnen het menselijk geschapene tussen wat leeft in de afval van God en zijn Christus en het nieuwe leven dat vrucht is van Christus' dood en opstanding. Daarom is ook de waardering van het aardse hier een andere dan die welke de Schrift ons leert: de heerlijkheid en de luister Gods is in de Schrift het spoor dat de Schepper in al zijn werken heeft nagelaten en niet zijn mee-begrepen in de ontplooiing van deze wereld. De Schrift weet ook niet van een „mystiek” van het alledaagse leven, maar wel van het verbond Gods, waarin Hij ons om Christus' wil, als zijn maaksel en het voorwerp van zijn verlossende liefde, draagt en leidt door zijn Geest en Woord. In het systeem van Teilhard is er voor de duivel en de afval en de zonde en de verlossing, de Christus der Schriften en de Heilige Geest en de bekerings geen plaats. Dit is nu echt „ijdele” filosofie. Daarom kunnen wij in deze positieve waardering van De Chardin niet mee komen. G.V.

Intussen wordt de kritiek van prof. Hengstenberg in hetgeen volgt scherper:

De niet passende denkvorm

De denkmotieven van Teilhard, de totale heerschappij van Christus en de eenheid van al het geschapene met God in de liefde vragen ongetwijfeld onze instemming. Maar zijn de denk-middelen, die tot de ontvouwing van een en ander dienen moeten, aanvaardbaar? En zijn ze geschikt voor dit doel? Of zijn ze zo, dat op spekulatieve wijze in plaats van een ware heerschappij van Christus een beheersing van het christelijk bestaan en de christelijke leer door al te menselijke begrippen verzonnen wordt?

Dat moet blijken uit Teilhards grondbegrip van de 'controkplexiteit'. De gedachte van het ontstaan van nieuwe vormen door 'komplexie' heeft zeker enig recht. Maar de grenzen van die gedachten liggen op z'n laagst — zo niet eerder — waar het gaat om het eenvoudige, het oer-eenvoudige waarbij de een-voud de uitdrukking is van de ranghoogte. Laat ons bijvoorbeeld denken aan de geest van de individuele mens en het wonder der taal! In elk zinvol gesproken woord drukt de geest van de mens zich uit in het lagere. Doch dat geschiedt doordat onze geest aan de middelen waardoor wij geluid geven orde en betekenis geeft. Dit kan dus noch een produkt van een complex-vormend gebeuren, noch een eigenschap zonder meer van het lagere materiaal zijn. Zo is het trouwens in heel de verhouding tussen de menselijke geest en de menselijke materie. De geest heeft een eigen oorsprong en daarom ook een eigen oorspronkelijke en oorzakelijke macht, die niet uit voortgaande complicatie kan worden verklaard. Dat heeft Teilhard niet gezien.

Als het gezegd zou mogen worden in de taal van de wijsbegeerte der wetsidee: de schrijver heeft hier iets bespeurd van de onderlinge onherleidbaarheid van de diverse menselijke functies. Het menselijk vermogen zich in taalsymbolen uit te drukken vooronderstelt wel het logische onderscheiden, het psychische gevoel en het bio-tische als noodzakelijke substraten, die b.v. in het spreken meefunctioneren, maar de taalfunctie is niet uit de substraten verklaarbaar. Hier ligt metterdaad een van de knelpunten van de evolutieleer: zij heeft nimmer bewezen hoe het fysische zich tot het psychische, het psychische tot het logische, het logische tot het linguïstische e-volueerde. G.V.

Nog duidelijker wordt de ontoereikendheid van de complexie-idee die Teilhard tot in god aanwendt (complexité de Dieu!) op het terrein van het geloof. Christus zegt: „Waar twee of drie in mijn Naam vergaderd zijn, daar ben Ik in hun midden”. Maar Hij is onder hen als Degene, die zich in vrijheid geeft en niet als het resultaat van een complexvorming. De kerk als het verborgen lichaam van Christus is de eenheid van de door God „uit de wereld geroepen”, zoals het gevormde woord in het gesproken woord zijn eenheid dankt aan de zich uitende geest. De kerk is niet het resultaat van een complexvorming van anderen op. Christus verenigt zijn discipelen door zijn Zijn, maar dit laatste is er niet door een dergelijke vereniging van delen. — De incarnatie is de aanneming van menselijke natuur door de goddelijke in de Persoon van de Logos, het Woord. Dat is een met niets te vergelijken eenheid maar niet een eenheid, die door complexvorming van tevoren gescheiden delen ontstaat, laat staan uit kosmische metaterialen. De 'Christogenese', de Christuswording, zoals Teilhard ze verstaat, is een onmogelijk begrip.”

Hier bereikt de kritiek van Hengstenberg, dunkt ons, bijbels niveau. G. V.

Recht en verkeerd begrepen heerschappij van Christus

De macht van de 'Pantokrator', de heerschappij van Christus over alle dingen is een macht die

de Christus zich in absolute gehoorzaamheid door ontleding heen verworven heeft. „Christus victor quia victima”. Christus is Overwinnaar omdat Hij de Geofferde geweest is. Dat betekent: omdat Hij door alle wereldse macht te verzaken, en zich juist door deze macht, verbreken liet voordat hij haar verlost en heiligde en daardoor en door de kracht van zijn opstanding tot een Hoofd boven alle dingen werd. Machtig worden in machteloosheid is daarom tot levenswet van de christen geworden in de navolging van Christus, de wet van het kruis.

Teilhard is daarmee niet onbekend. Hij heeft zijn ervaringen van 'het kruis' zelfs met mystieke gloed beschreven. Maar in het verband van zijn systeem wordt alles weer scheef getrokken:

De vrijwillig aanvaarde onmacht in deze wereld heeft bij Teilhard niet meer het onvervalst christelijke gezicht, omdat zijn Christus minder de Christus der Schriften schijnt te zijn dan wel een Christus, voor wie het voortstuwende van evolutie en vooruitgang wezenlijk behoort tot het motief van zijn komst in de incarnatie, zodat aards succes en het succes van zijn heilswerk op hetzelfde vlak komen en Christus' Woord „Mijn rijk is niet van deze wereld” (Joh. 18 : 36) een veranderde betekenis krijgt. Daardoor wordt voor Teilhard het geloof in de evolutie en de vooruitgang een stuk van de belijdenis van het 'geloof'.

Aan de andere kant is ook de definitieve macht van Christus als de Heer dezer wereld aangerand als Teilhard (in „Le Christique”) meent dat Christus niet alleen Redder is, maar dat Hij ook door de ont-wikkeling gered wordt. Dat komt daarvandaan — we zezen daarop reeds G.V. — dat Teilhard de incarnatie beschouwt als een gebeuren dat reeds plaats vond bij het begin van het ontstaan van de materie der wereld, bij het begin van de wording der wereld, die sindsdien nog onvoltooid bleef en die eerst door voortgaande evolutie voltooid wordt.

Dat is de 'christogenese' van Teilhard. Juist zij bewijst de onwaarheid van de zo vaak gehoorde bewering als zou zijn leer overeenstemmen met die van Paulus wanneer deze zegt: „en alle dingen bestaan tezamen door Hem.” (Col. 1 : 15-20; Efeze 1 : 21-23). In waarheid gaapt tussen belde een kloof. De eenheid waarin Christus de wereld samenvatten wil, is namelijk die van het Woord en niet van het worden. Een gesproken woord ontstaat immers ook niet daardoor dat de ene klank wordt tot een andere en dat de klanken tot geest worden, maar daardoor dat de geest des mensen in de klanken orde brengend en betekenis gevend tegenwoordig wordt. Christus, het eeuwige Woord en tegelijk mens die naar het beeld Gods gemaakt is, verenigt alles door zijn tegenwoordigheid met het evangelie en niet door zijn eigen genese, zijn eigen wording uit complexvormingen; temeer waar Hij als de Op-gestane en Verheerlijkte boven alle worden verheven is.

Hier raakt o.i. prof. Hengstenberg even zelf op spekulatief spoor. De verhoogde Christus is wel de Heer der geschiedenis maar staat niet buiten haar. Zijn macht en heerlijkheid nemen nog steeds toe, doch — daar vallen we hem weer bij — niet dank zij een geschiedenis die zich zonder zijn heilswerk in de geschiedenis voltrekt. G.V.

Deze Pantokrator, deze Heer over alle dingen is het, die in ons, in onze gemeenschappen en onze daden en bij gevolg in deze wereld steeds meer nabij zijn wil door zijn Woord; en Hij is niet iemand, die door evolutie eerst nog gered worden moet. Al de genoemde spekulatieve misduidingen ontstaan door de denkcategorieën van Teilhard. De grandioze verwarring die zijn systeem heeft aangericht, is slechts te overwinnen als we de goede elementen die Teilhards intuïtie op het spoor was, uit dat systeem losmaken en ze op echt christelijke wijze geheel nieuw inhoud geven.

Tot zover prof. Hengstenberg, die breder over deze dingen schreef in „Evolutie en schepping — een antwoord op het evolutionisme van Teilhard de Chardin.” München 1963.

We meenden onze lezers, althans velen van hen, een dienst te doen door hun dit artikel in vertaling voor te leggen. Al is het duidelijk dat Hengstenbergs kritiek die van een rooms-katholiek is, zij draagt ook duidelijk een christelijk stempel. We zezen daar reeds op. Teilhard de Chardin heeft op het altaar van de verzoening tussen christelijk geloof en evolutietheorie het christelijk geloof ten offer gebracht en de mannen van wetenschap niet geholpen.

G. Visee

De immense hangbrug over de Seine bij Tar-carville waren we al meermalen gepasseerd en ook de prachtige stad Rouen (die overigens ook een goede en gemakkelijke oversteepleaats van de Seine is), is ons goed bekend.

We hebben van de kleine omrit geen spijt gehad. De Seine is bij Les Andelys landschappelijk buitengewoon fraai en van hieruit kan men gemakkelijk over Compiègne, Noyon en St. Quentin naar De Belg. grens rijden. Ook geestelijk is deze route een belevenis, omdat ze voert over Noyon.

We hebben in deze stad dan ook overnacht. Het zal U allen bekend zijn, dat in 1509 de grote kerkhervormer Calvijn in deze stad is geboren. Minder bekend is: dat het geboortehuis van Calvijn niet alleen is ingericht tot museum, maar ook, dat hier elke Zondagmorgen om 9 uur een kerkdienst wordt gehouden (behalve de 5de Zondag van de maand, als een maand 5 Zondagen telt). Het is een verkwikking hier de gemeenschap der heiligen te oefenen met de brs. en zrs. van de Eglise Réformé de France.

Indien ergens, voelt men hier de waarheid van het Schriftwoord: „Waar twee of drie in mijn naam vergaderd zijn, ben Ik in hun midden”.

Het grote huis, dat uit een parterre en twee verdiepingen bestaat is op de parterre ingericht voor kerkzaal. Hier staat een kansel, een Avondmaalstafel, twee banken en een klein orgeltje. De gemeente bestaat uit 10 zielen. Er is genoeg ruimte voor wel 100 personen en bij speciale gelegenheden, b.v. kerkendag van de omgeving, worden er stoelen bijgezet. In de regel preekt de dominé voor 5 à 10 mensen.

Op de bewuste Zondag waren van de gemeente 6 mensen aanwezig, voorts de predikant en wij. In totaal dus 10. Na votum en zegengroet zongen we Ps. 138. De schriftuurlijke en tegelijkertijd praktische prediking handelde over het geloof, waardoor de muren van Jericho gevallen zijn en Rachab behouden werd.

Na afloop van de dienst hebben we nog geruime tijd met de brs. en zrs. gesproken en het hele museum bekeken.

De gemeentelieden vonden het zo jammer, dat de Nederlanders, die nog langs komen even gauw rondkijken in de benedenzaal, hun handtekening zetten in het bezoekersboek, enkele foto's nemen en onder het motto: „geen tijd meer” zo snel mogelijk koers zetten verder Frankrijk in of terug naar Nederland in de richting Belg. grens.

Een unicum is het als er eens een paar zijn, die er een Zondagmorgen aan besteden om de dienst hier mee te maken.

Ons is gevraagd in Nederland hier de aandacht eens op te vestigen. Onze aanwezigheid in de dienst heeft de brs. en zrs. uitermate verkwikt.

Graag wil ik hun verzoek hier doorgeven. Mocht U eens op de heen- of terugreis naar Frankrijk zijn, besteed eens een Zondagochtend aan Noyon. U zult er evenmin spijt van hebben als wij.

Noyon ligt aan de weg Brussel-Mons-St. Quentin-Compiègne, vanwaar zowel Parijs als West-Frankrijk (Normandië en Bretagne) als ook Oost-Frankrijk gemakkelijk te bereiken is.

Zodra U Noyon binnenrijdt valt Uw oog reeds op de richtingsborden: „Musée Calvin”. Het is dus gemakkelijk te vinden.

P. Ouwerkerk,
Prof. v. d. Waalsstraat 57,
post Haarlem-West.

GEVRAAGD:

VRIENDEN van TASMANIA

Een ieder van ons weet hoe hier in Nederland, het onderwijs, ook het Christelijk onderwijs dat wij onze kinderen willen geven, door de Overheid wordt gesubsidieerd.

Bij onze broeders en zusters die geëmigreerd zijn naar andere landen is dit NIET zo. Zij moeten niet **alleen** de gelden opbrengen voor het functioneren van eigen KERKELIJK leven, maar ook de volle kosten dragen voor het CHRISTELIJK ONDERWIJS dat zij hun kinderen willen geven. De **volle** kosten, zowel voor eigen schoolgebouwen als voor leermiddelen en leerkrachten.

En Christelijk onderwijs is in die landen zo broodnodig. Met de eigen Christelijke school staat of valt daar, naar de mens gesproken, de tweede generatie. De kinderen die de staatscholen bezoeken, spreken na korte tijd al half-asedodisch. Dus deze broeders en zusters staan voor de taak: **Eigen onderwijs zonder één cent subsidie**. Dit vormt voor hen vaak lasten, te zwaar om alleen te dragen. Er is al eens, door één onzer kerken uit het buitenland, een beroep op ons gedaan hen hierin te helpen.

Onze broeders en zusters in Tasmania dragen met elkander ook zulk een grote last. Een gemeenschap van nog geen 300 zielen verzorgt daar niet alleen een eigen predikant, maar ook een eigen school met twee leerkrachten, terwijl er voor het volgend cursusjaar nodig een derde leerkracht bij zou moeten komen. Financieel ziet men daarvoor in eigen kring geen mogelijkheden.

INGEZONDEN

Enkele weken geleden, toen we van een naarsvacantie terugkwamen uit West-Frankrijk (Normandië) besloten we niet de rechtstreekse route over Rouen-Amiens-Arras te nemen, doch iets af te buigen in Oostelijke richting.

Zij hebben voor dit doel onze hulp nog niet gevraagd. Naar ons oordeel moet en kan hier een vraag voorkomen worden. Als de gemeenschap der heiligen in onderling liefdebetoon goed functioneert, doen wij iets vóór er een noodkreet komt. Het is zaliger te geven dan te ontvangen.

Ondergetekenden meenden deze hulpaanvraag niet te moeten afwachten, maar spontaan iets te moeten doen tot hulpverlening aan onze broeders en zusters daar.

Zij hebben opgericht de vereniging:
"VRIENDEN van TASMANIA"

Het doel is leden te werven die vrijwillig elk jaar een bedrag aan contributie betalen, welk bedrag in zijn geheel ten goede moet komen aan de broeders en zusters in Tasmania. Wellicht zou hiervoor een bedrag van f 10,- per jaar als richtlijn zijn te stellen. Uiteraard is een groter of kleiner bedrag ook van harte welkom.

Allereerst wordt gedacht aan de verwanten van de broeders en zusters in Tasmania. Verder allen die met hen in relatie staan hoe dan ook.

En tenslotte allen, die met grote dankbaarheid voor de voorrechten die wij zelf hier genieten, met respect gadeslaan het werk van de broeders en zusters op andere plaatsen van Gods wereld en de offers die zij daarvoor brengen. Indien u met het bovenstaande sympathiseert verzoeken wij u uw naam en adres op te geven aan onderstaand correspondentie-adres.

Gelden te storten op giro-nummer: 40 88 69, t.n.v. A. Baan, Lod. v. Nassaustraat 67, Zwijndrecht. Hierbij gebruikte men het motto: "Vrienden van Tasmania".

Het oprichtingscomité:

A. Baan,
Lod. van Nassaustraat 67, Zwijndrecht
(correspondentie-adres)

Ds. J. H. v. d. Hoeven,
Burg. Doornlaan 14, Zwijndrecht

W. v. d. Ven,
Rotterdamseweg 146, Zwijndrecht.

DE NOOD OP SOEMBA EN MESOZ

Het Landelijk Bestuur van Mesoz besloot in zijn laatste vergadering een brief te zenden aan alle diakonieën van de Geref. Kerken, en tevens een artikel van gelijke inhoud te publiceren in de pers. Dit i.v.m. ingekomen vragen rondom de actie van br. K. Raimond voor hulp op Soemba, met name voor leden van die kerken, die ds. Goossens gevolgd zijn. Ter nadere informatie deelt het Landelijk Bestuur van Mesoz het volgende mee.

1. Het Landelijk Bestuur van Mesoz betreurt het, dat br. Raimond blijft voortgaan een beroep te doen op de leden der Geref. Kerken, opdat zij gelden zullen afstaan voor het gestelde doel. Immers, reeds jaren lang hebben de leden van onze kerken hun bijdragen gegeven aan Mesoz. En die gelden kunnen ogenblikkelijk hiervoor worden aangewend.

Het Landelijk Bestuur acht het daarom onjuist en ook christelijk-economisch niet verantwoord, wanneer ook door diakonieën gelden worden gevoteerd voor deze hulpverlening, terwijl Mesoz bereid en in staat is de aanwezige gelden hiervoor te bestemmen.

2. Het Landelijk Bestuur besloot in zijn voorlaatste vergadering dan ook aan het Dagelijks Bestuur op te dragen met br. Raimond over deze zaak een bespreking te hebben. Deze bespreking heeft inmiddels plaats gehad, mede in bijzijn van br. Harthoorn.

Duidelijk is daar gebleken, dat br. Raimond vrijwel alleen die kerken wil bereiken, die ds. Goossens zijn gevolgd.

Voorts stelt br. Raimond de eis, dat Mesoz positie gaat kiezen t.o.v. de controversen, die op het zendingsterrein van Oost-Soemba zijn ontstaan.

T.a.v. het eerste deelt het Landelijk Bestuur mee, dat het geen onderscheid wil maken tussen wie dan ook, die op de zendingsterreinen stoffelijke hulp nodig heeft. Volgens statuten en reglement is het de taak van Mesoz iedereen te helpen. In overeenstemming daarmee zijn, mogelijk wel eens overbodig, de arbeiders van Mesoz steeds geïnstrueerd.

T.a.v. het tweede b.g. zult u verstaan, dat Mesoz aan die eis niet kan voldoen. Immers, dan zou Mesoz zich gaan mengen in een zaak, waarvoor het geen bevoegdheid heeft. Mesoz eerbiedigt de officiële kerkelijke besluiten, en is tevens verplicht zich te blijven houden aan wat in statuten en reglement is bepaald.

3. In aansluiting aan het gesprek met genoemde brs. heeft het Landelijk Bestuur in zijn laatste vergadering besloten zich te wenden tot de kerken-ds. Tanahomba, die br. Raimond uitsluitend wil helpen. Aan die kerken heeft Mesoz nu aangeboden ook in hun nood te voorzien. Mesoz heeft gevraagd namen en adressen op te geven, en te melden, waaraan bijzonder behoefte bestaat.

4. Er is trouwens reeds enige tijd een actie van Mesoz-wege aan de gang. Dr. De Groot heeft uit Soemba heel wat adressen gekregen, ook van leden van de kerken-ds. Tanahomba. Aan hen zijn inmiddels ook pakketten toegezonden. Deze actie gaat nog door. Het is de bedoeling van het Landelijk Bestuur deze actie met kracht op te voeren.

Mocht u daaraan willen meewerken, dan kunt u zich in verbinding stellen met de plaatselijke afdeling van Mesoz in uw kerk. U kunt u ook rechtstreeks wenden tot dr. De Groot. Haar adres is: **Mevr. dr. G. de Groot, Maerten Trompstraat 49, Hillegom, telefoon (02520) 7316.**

Het Landelijk Bestuur van MESOZ.

SUMBA

De Vereniging tot het verlenen van materiële steun aan de Gereformeerde Kerken van Oost-Sumba, verzoekt ons opname van het volgende:

Dank zij ontvangen contributies van leden en giften/collecten van diverse kerken kon onze vereniging dit jaar naar Sumba f 7.500,— overmaken tegen redelijke valuta. Aan medicijnen werd voor f 1011,46 gezonden.

Vooralsnog zien wij ons genoodzaakt met deze arbeid voort te gaan. Gezien de grote nood, die er op Sumba heerst door slechte oogstbrengring en inflatie is onze steun gering in vergelijking met de welvaart, waarin wij mogen leven.

Het is verheugend, dat de pakketten-actie in Enschede dit jaar zo geslaagd is. Namens de Sumbanese kerken danken wij allen, die dit mogelijk hebben gemaakt.

Ook voor het nieuwe jaar blijven wij onze arbeid aanbevelen. Het gironummer van onze vereniging is 216.656 Rotterdam.

Vereniging tot het verlenen van materiële steun aan de Gereformeerde Kerken van Oost-Sumba.

G. J. Itjeshorst,
Laan van Nieuw Oost Indië 195,
's-Gravenhage. Secr.

VERANTWOORDING GIFTEN KERKWERK WALDENZEN IN ITALIË

Gelukkig komen er nog steeds giften binnen, al gaat de stroom wel langzamer vloeien. Te verantwoorden valt het volgende:

H.d.J. te A. f 10,—; J.K. te H. f 5,—; J.B. te V. f 15,—; J.L. te K. 2 x f 2,50 = f 5,—; J.C.S. te R. f 5,—; L.L.v.V. te G. f 10,—; totaal f 50,—; totaal inclusief vorige verantwoordingen f 8.476,99.

Mag ik mij voor verdere giften voor dit doel aanbevelen? Ik zal ze graag ontvangen op mijn postrekening Nr. 40550 - P. Groen, Rotterdam.

P. Groen.

KERKNIEUWS

Noord Brabant- Limburg

De Classis Noord Brabant-Limburg der Gereformeerde Kerken in Nederland, in vergadering bijeen op Donedag 16 Dec. 1965 te 's Hertogenbosch,

kennis genomen hebbende van

- de uitspraken van de Part. Synode van het Zuiden d.d. 18 Nov. 1965 inzake de scheuring in de Kerk te Breda,
- het verzoek van de Broeders J. Vonkeman c.s. om erkenning als de wettige Kerkeraad te Breda,

overwegende

- dat hetgeen gesteld wordt in de stukken genoemd onder kennis genomen hebbende a., nl. dat de Kerkeraad te Breda weigert te verklaren dat de Drie Formulieren van Enigheid in alle artikelen en stukken der leer in alles overeenstemmen met de Heilige Schrift, feitelijk onjuist is,
- dat de Kerkeraad te Breda in een brief van 5 April 1965 aan de gemeente uitspraak niet langer een binding met voorbehouden t.a.v. de belijdenis (als in het formulier van 1957) te wensen,
- dat niet gebleken is dat de merktekenen van de ware Kerk te Breda verloren zijn gegaan,

van oordeel,

dat daardoor reeds het fundament onder het oordeel van de Part. Synode is weggeslagen,

AAN DE LEDEN

van de Gereformeerde Persvereniging
„Opbouw” delen wij mede, dat de

JAARLIJKSE LEDENVERGADERING

in 1966 zal worden gehouden op

ZATERDAG 29 JANUARI a.s.

Houdt U deze datum vrij?

Aan alle leden zal een convocatie worden gezonden.

Nieuwe leden kunnen zich melden bij het adres van de secretaris en penningmeester, van Lynden van Sandenburglaan 16 te Utrecht.

Het Bestuur.

spreekt uit,

de oordelen en uitspraken van de Part. Synode in dezen niet voor vast en bondig te houden en hiervan in appèl te gaan bij de e.k. Generale Synode der Gereformeerde Kerken.

Tenslotte verklaart de Classis dat hij met dit besluit, hetwelk tevens inhoudt een afwijzing van het verzoek van de kerkeraad Vonkeman, die Broeders niet te willen loslaten, maar naar wegen te willen zoeken om ook deze Broeders c.s. bij het kerkverband te behouden.

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF,
Ds. G. VISEE

Adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Medewerkers:

Ds. H. Amelink, Langerak
Prof. Dr. W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Prof. Dr. H. R. Rookmaaker, Diemen
Dr. J. Stellingwerff, Amstelveen
Ds. B. Telder, Bilthoven
Ds. C. Vonk, Schiedam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:
adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Tel. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenbergen,
Slotlaan 220, Zeist

Abonnementsprijs

f 12,— per jaar (bij vooruitbetaling)
Zeist. Giro 233117

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404-12452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerwerk